

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

חוקת

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרב"ג מו"ד המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מוצת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות ברכות השחר

א. לאחר שעשה צרכיו וניקה גופו, יברך ברכת "אשר יצר", שיש בה מ"ה תיבות שהם גי' "אדם". ויכוין לשם מ"ה כזה יוד הא ואו הא.

ויכוין אשר יצר את האדם – ע"י האדם דיצירה, נעשה האדם דעשיה העליונה.

בחכמה – שבריא את האדם בחכמה נפלאה, מסוד החכמה העליונה.

וברא בו נקבים נקבים – שיש בראש האדם ז' נקבים. ב' עיניים, ב' אזנים, ב' נקבי החוטם, והפה.

חלולים חלולים – אברי הלב, הכרס, והמעיים.

גלוי וידוע לפני כסא כבודך – כסא הכבוד הוא בבריאה, ולפני כסא הכבוד הוא אצילות. שאם יסתם אחד מהם – מהנקבים הללו ולא יהיה מיתוק הדינים בעשיה.

או אם יפתח אחד מהם – יותר מדאי ויהיו הרבה רחמים.

אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת – כי מריבוי הרחמים יתבטלו הדינים דעשיה.

ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות – שברא באדם נקבים להוציא הפסולת.

כי אם יתעפש בבטן ימות ח"ו, שבורר טוב המאכל ודוחה הפסולת. ועוד שאפי' שהאדם מלא נקבים, רוחו משתמרת בקרבו. וכן קושר דבר רוחני בדבר גשמי^א.

עיונים והארות

א. שו"ע (או"ח סי' ו). וסידור הרש"ש.

בגמרא (ברכות ס:), הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מוכובדים וכו', כי נפיק אומר אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך, שאם יפתח

אחד מהם או אם יסתם אחד מהם, אי אפשר לעמוד לפניך וכו', מאי חתים וכו', אמר רב פפא הלכך נמרינהו לתרווייהו רופא כל בשר ומפליא לעשות, ע"כ. וכן הגירסה ברי"ף (ברכות שם) והרא"ש (ברכות ט, כב) וכן הוא בהרמב"ם (פ"ז

עיונים והארות

הבריאה, כי שלש ראשונות דעשיה הם בריאה שבעשיה, והשש קצוות הם יצירה שבעשיה, והעשירית עשיה שבעשיה, ונקבים אלו הם שבעה נקבים שבראש שתי עיניים שתי אזניים שני נקבי החוטם והפה. ובעשיה אין צורך לתקן אלא בחינת נקבים אלו, לפי שהדינים צורך קיום העולם שיקבל האור במדה ע"י הדינים הקצובים ובפרט בעולם העשיה, ואם בחינת הרחמים יפתחו יותר מדאי יתבטלו הדינים ויתבטל העולם, וכן אם יסתמו יותר מדאי יתרבו הדינים בלתי רחמים, ואי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת היא המלכות (תיקוני זוהר תיקון ס"ט ט: ועל ידי כן רופא כל בשר הוא בעשיה, ומפליא לעשות, ממשיך הנתיב העליון הנקרא פלא עד עולם העשיה למתק דיניו. ע"כ.

ויתבאר ע"פ מה שביארו המפרשים על הפסוק "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" ובתרגום ירושלמי "בראשית" בחכמה, כמש"כ "ראשית חכמה" חכמה מלא, ח"ת כ"ף מ"ם ה"ה ג' תרי"ג, ובזה רמז שהקב"ה יצר את האדם לכבודו יתברך כדי שיקיים תרי"ג מצוות.

והרוקח בפירושו לסיודור התפלה (סי' ב) ביאר, מה שייך בחכמה לנקבים, אלא כדאמרינן (ב"ר יב, א) אדם העושה ביב לפני פתח ביתו או בתוך ביתו לא גנאי הוא לו? והקב"ה בנה ביב זה החוטם לפני פתחו זה הפה, וברא בו מעיים מלאים צואה והכל משבחים אותו. ועוד בחכמה שיש לו כמה נקבים אין רוחו יוצאת הימנו, חלולים חלולים כדכתיב ואיש נבוב ילבב (איוב יא, יב) ומתרגמינן נבוב חלול.

המלכות תפלה ה"ה) "אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת".

וכתוב במעשה הגאונים (שמות כז, א) **חלולים חלולים** גימטריא רמ"ח הם איברי האדם, **שאם יפתח** זה הטבור, **או יסתם** זה הפה והחוטם ונקבים קטנים וגדולים. **רופא כל בשר**, כשעושה צרכיו הוא רפואה לגוף. **ומפליא לעשות**, שעשוי נקבים ואין רוחו יוצאת ממנו, כדאמרינן (ב"ר א, ג) כי גדול אתה ועושה נפלאות. רבי תנחומא פתח, הנוד הזה אם יהיה בו נקב כמו מחט כל רוחו יוצא ממנו, ובאדם עשה נקבים נקבים ואין רוחו יוצא ממנו, ומי עשה כן, אתה אלהים לבדך ע"כ.

ומרן הבית יוסף בספרו מגיד מישרים (וישלה) פירש ברכה זו על פי הקבלה והוא כי הבורא ברא את העולמות הנקראים אדם ע"י ספירת החכמה, וברא בעולמו נקבים הם צינורות מורידים השפע, ואם יסתם צינור אחד של חסד חס ושלום יחרב העולם, ואם יפתח צינור של גבורה יותר מהראוי לא יתקיימו הספירות והעולמות אפילו רגע אחד, כי היו חלילה נשרפים באש הגבורה, ופירוש רופא הוא "לא ירפך ולא יעזבך", היינו דיני המלכות רפויים שיוכל העולם להתקיים, ומפליא לעשות למלכות מצד דחכמה ע"כ.

והאריז"ל בשעה"כ (דף ב ע"א) כתב כי יש בברכה זו מ"ה תיבות כמספר אדם שהוא כנגד החכמה, כח מה, וברכה זו בעולם העשיה, והיצירה קדמה אליה לכן אמר אשר יצר את האדם בחכמה היא חכמה עליונה, וברא בו כנגד

ב. תיכף לברכת אשר יצר, יאמר אלהי – נשמה שנתת בי טהורה.¹ ואין להפסיק ביניהם ויש סוד בדבר.²

עיונים והארות

בתורה, וזכור דברי רבנו יונה (ספר היראה בתחילתו) שכתב שראוי שיתן האדם אהבת הבורא בלבו שכמה שכבו על מטתם בלילה ולא קמו, והוא זכה שהטיב עמו והחזיר נשמתו אליו ובזה יתעורר ברזיוות לעבודת בוראו.

ג. כ"ב בשו"ת הרא"ש (כלל ד, סי' א) ובבוקר לא יפסיק בין ברכת אשר יצר לאלקי נשמה כי היא סמוכה לה וכן דעת הגאונים ולכך אינה פותחת בברוך. ועל דרך הסוד הוא דהנה - כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף ז ע"א) סוד החיבור בין ברכת אשר יצר לברכת אלקי נשמה, הוא כי ברכת אשר יצר היא כנגד ספירת החכמה שבעשיה, וברכת אלקי נשמה כנגד בינה שבעשיה, ונודע כי חכמה ובינה תדיר מחוברים. וכן הזהיר רבנו הרש"ש זיע"א בספרו נהר שלום (דף טו ע"ב) וכן הוא בסידור הרש"ש (הנדפס דף י ע"א). ואחר ברכת אשר יצר תיכף יאמר "אלהי נשמה שנתת בי" שהיא בסוד ישו"ת הנקרא בשם אימא דעשיה, המחוברת לעולם עם אבא דעשיה הרמוז באשר יצר, ולכן אין להפסיק ביניהם. וכ"כ בבא"ח (ש"א פ' וישב אות ב') וז"ל: יסמוך ברכה זו של אלהי וכו' לברכת אשר יצר, כי ברכה זו צריכה להיות סמוכה לחברתה ויש סוד בדבר כנז' בשער הכונות.

ודעת מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א פ"י וישב אות א) ע"פ דברי השו"ע שמעיקר הדין לא צריך לסמוך "אלהי נשמה" ל"אשר יצר" וז"ל: מעיקר הדין אין צריך לסמוך ברכת "אלהי

וזכורני איך היינו מתרגשים לראות את החכם השלם חסידא קדישא כה"ר ששון לוי צ"ל שהיה בישיבת פורת יוסף תכב"ץ בהיכל המקובלים שכאשר היה יוצא מבית הכסא היה עומד באחת הפינות ומברך ברכת אשר יצר בדבקות נוראה ובפרט כאשר היה מזכיר שם הוי"ה ב"ה היה כל גופו רועד ועי"ז היה מרעיד לנו הנשמה.

ב. מקור הברכה בגמרא (ברכות ס:) כי מתער אומר אלקי, נשמה שנתת בי טהורה. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (שם פ"ז ה"ב).

וכתב האבודרהם (ברכות השחה) כי הנשמה טהורה כי ממקום טהור באה (ברכות י) מה הקדוש ברוך הוא טהור גם הנשמה טהורה, ואתה משמרה בקרבי על שם (תהלים צז, י) שומר נפשות חסידיו, וכתוב (שם קכא, ז) ישמור את נפשך, כלומר משמרה שלא תצא עד עת בא דברו וזהו שאמר ואתה עתיד ליטלה ממני פירוש ליום המיתה שנאמר (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ולהחזירה בי לעתיד לבא, פירוש לתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז, יד) ונתתי רוחי בכם וחיייתם, וחמשה שמות נקראו לה: נפש רוח נשמה חיה יחידה סי' להם "נרנח"³. המחזיר נשמות כי בבוקר מחזיר לנו נשמתנו, ע"כ.

והשל"ה (חולין, מוסר כא) כתב, כי ידוע מה שכתב הוזהר הקדוש שהשם יתברך מחזיר הנשמות אלינו בחצות הלילה כדי שנקום ונעסק

ג. יברך ברכות השחר, וצריך לברכם אפילו שלא נתחייב בהם, כגון שלא ישן, או שלא פשט בגדיו, או לא חליץ מנעליו וכיוצא בזה, אע"פ כן יברך את כל הברכות לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו. לבד מברכת על נטילת ידים וברכת אשר יצר שאם לא נתחייב בהם לא יברך ז.

עיונים והארות

(שם) והוא הדין אפילו כי לא שמע, דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האור. ע"כ.

ובן הנהיגו רב נטרונאי ורב עמרם ושאר הגאונים לסדרם כולם אפילו לא עשה המעשה, שלא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם שמברכים את השם שעושה כל הטובות והחסדים האלו תמיד לכל.

ורבנו האריז"ל והרש"ש הק', פסקו כדעת הגאונים והר"ן ולא כהרמב"ם והשו"ע שסוברים שאין לברך רק אם שמע קול תרנגול, ונתנו טעם לדבריהם. ובשעה"כ (דף א ע"ג) כתב וז"ל: כל הח"י ברכות שיש מן ענט"י עד סוף ברכת התורה כולן חייב האדם לסדרן ולברכן בכל יום אע"פ שלא נתחייב הוא בהן, לפי שכולן הן רמזים נפלאים אל אורות עליונים ואין לבטלן, אפילו אם האדם לא ישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה, צריך לברכן בכל יום כולן אע"פ שלא נתחייב בהן, לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו, חוץ מברכת שעשה לי כל צרכי ביום ט' באב ויום הכיפורים, שאז כל העולם יחפים, וגם חוץ מברכת ענט"י ומברכת אשר יצר ששתי ברכות אלו אם לא נתחייב בהן אין לברך עליהן, עכ"ל.

וכתב בספר ארץ החיים (מנהגי ארץ ישראל לרב חיים

נשמה" לברכת "אשר יצר", מפני שאין ברכת "אלהי נשמה" נחשבת לברכה הסמוכה לחברתה. ומה שאינה פותחת בברוך, היינו משום שהיא ברכת ההודאה, וברכות ההודאות אינן פותחות בברוך אפילו אינן סמוכות לברכות אחרות. ומכל מקום טוב ונכון לסמוך ברכת "אלהי נשמה" לברכת "אשר יצר", לחוש לדעת הפוסקים הסוברים כן.

וצריך להפסיק מעט בין תיבת אלהי לתיבת נשמה, כדי שלא יובן שהנשמה היא אלהי ח"ו. ואין לומר "טהורה היא" אלא יאמר "טהורה, אתה בראתה" וכנז' כל זה באחרונים. ומה שחותם "לפגרים מתים", כך נקראים הגופים הבטלים ממלאכתם ושובתין מתנועתם, דפגר לשון ביטול הוא כמו (שמואל א ג, ז) "אשר פגרו מעבור", וכן בלשון חז"ל דפגרי רבנן. ומ"ש "מתים" דהשינה אחד מששים ממייתה והוא ס"י לתחיית המתים לעתיד וכנז' בסידור רב יעב"ץ ז"ל.

ודע כי בברכה זו יש שבעה וארבעים תיבות כמנין הוי"ה אהי"ה כמ"ש רבנו הרש"ש ז"ל, ולכן לא יאמר שתי תיבות "שאתה הוא" קודם "רבון כל המעשים" ככתו' בסידורים, אלא יאמר "ואלהי אבותי רבון כל המעשים".

ד. בגמ' ברכות (ס:) כי שמע קול תרנגולא אומר ברוך שנתן לשכוי בינה להבחין. וכתבו התוס'

ד. אחר אלהי נשמה, יאמר השמונה עשרה ברכות שהן מהנותן לשכוי עד סוף ברכות התורה¹. וראוי להזהר לאומרון כולן בקומו בחצות. ואפילו שהוא רוצה לישן אח"כ אין בכך כלום, והוה ליה כישן ביום². ואם לא יאמר אותן כולן בקומו בחצות מונע המשכת השפע והמוחין לפרצופים העליונים, וגורם להשאיר אחיזת הקליפות במקומות עליונים³.

עיונים והארות

כיון שלא טעם טעם מיתה, וכן אם לא עשה צרכיו לא יברך אשר יצר, וכן בט' באב ויוה"כ דלא נועלים מנעלים אין מברכים "שעשה לי כל צרכי", אם כן הפחת ג' ברכות שאינן מתחייבות אלא בתנאים האמורים, נמצא בכללות, ח"י ברכות המתחייבות מאליהן.

ו. **אמנם** דעת מו"ר מופת הדור שאם ישן שוב בלילה צריך לברך ברכות התורה פעם שנית, וכ"פ מו"ר הראשל"צ הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף (סי' מז הלכה כז) בהערות למטה. וכ"פ הגאון כה"ר דוד יוסף בספרו הלכה ברורה (סי' מז ס"ק כה עמ' תג) וז"ל: הקם ממטתו בעוד לילה, ובירך "ברכות התורה" ועסק בתורה, וחזר לישון בעוד לילה שינת קבע על מטתו, צריך לחזור ולברך "ברכות התורה" בשם ומלכות כשיקום משנתו בבוקר. אבל אם חזר לישון אחר שעלה עמוד השחר, אינו חוזר ומברך "ברכות התורה" כשיקום משנתו לאחר מכן. ומכל מקום אף כשחוזר לישון בעוד לילה, נכון שכאשר מברך "ברכות התורה" בפעם הראשונה, יכיון בפירושו שלא לפטור עצמו מ"ברכות התורה" אלא עד שחוזר לישון בפעם השנית.

ז. **נהר** שלום (דף כ ע"ב). וכתב בזוה"ק פרשת יקרא (דף כג ע"ב) תרנגולא קארי ובני נשא

סתהון ז"ל סי' מז). שמנהג ארץ ישראל לפסוק כדעת האריז"ל שברכות השחר על הנאת העולם נתקנו, ועוד כתב וז"ל: גם הרב תפילה לדוד (סי' קיב) כתב כי כן מנהג ירושלים ת"ו לברך כולן עם ברכות התורה, חוץ מעל נט"י ואשר יצר, וכמו שכתבתי בכללים סי' י"ג דמנהג ארץ ישראל ת"ו ללכת אחר הכרעת האריז"ל אפילו נגד פסק מרן, וכמ"ש בנ"ד שמצינו למורנו הרב המבי"ט (תת"א סי' קפ) שכתב דאנחנו נוהגים כהפוסקים דמצריכים לברך ע"ש. ובמנהג קבוע וקודם להתפשטות הוראות מרן ז"ל אזלינן בתר מנהגא עכ"ל.

ובן דעת הנתיבי עם (סי' מז) והכה"ח (שם ס"ק טו"ב) ועוד רבים מן האחרונים ואכמ"ל.

ה. **בשעה"כ** (דף א ע"ג) כתב שהם ח"י ברכות מברכת ענט"י עד סוף ברכות התורה. וקשה על דבריו שהרי הם כ"א ברכות, והמעיין בנהר שלום (דף כב ע"ב) יראה שכתב וז"ל: אח"כ יאמר הח"י ברכות שהם "מהנותן לשכוי" וכו' עד סוף ברכות התורה וכו' ולא מברכת על נטילת ידים. והרגיש בזה מו"ר הרב אליהו מני, ותיריך על זה בספרו ברכת אליהו (דף פד ע"ב) שהרב אתא לאשמועינן דג' ברכות ראשונות פעמים שאדם מתחייב בהם ופעמים שפטור מהם ואינו מברך, כגון אם לא ישן כל הלילה שאז אינו נוטל ידים

ה. ברכת הנותן לשכוי בינה, לפי פשוטה שכוי הוא התרנגול, היודע בינה זו להבחין בין יום ובין לילה, ר"ל בין אמצע היום לאמצע הלילה. ולפי סודן של דברים, להבחין בין מדת יום, שהוא סוד הזכורא הנקרא מדת יום שעתה מתחיל זמן תיקונם, שהוא מחצות הלילה עד חצי היום. ובין מדת לילה, שהיא הנוקבא הנקראת מדת לילה שכבר נשלם תיקונם, שהוא מחצות היום עד חצי הלילה.

עיונים והארות

בינה זו להבחין בין יום ובין לילה ר"ל בין אמצע היום לאמצע הלילה, דאל"כ מאי אולמיה על שאר בע"ח וכנז' בש"ץ. אך כפי דברי רבנו האר"י ז"ל בשער הכונות שכוי הוא סוד הגבורה שנקרא שכוי, ובחצי הלילה נמשכת הארת הבינה על הגבורה ואז היא מתמתקת, וידוע כי "לילה" נקרא קודם חצות ו"לילה" אחר חצות, על כן מברכין ברכה זו אחר חצות לילה ואילך ע"ש. ובכונות רבנו הרש"ש ז"ל סיים להבחין בין מדת יום שהוא סוד הזכורא הנקרא מדת יום שעתה מתחיל זמן תיקונם שהוא מחצות הלילה עד חצי היום, ובין מדת לילה שהיא הנוקבא הנקראת מדת לילה שכבר נשלם תיקונם שהוא מחצות היום עד חצי הלילה ע"כ ע"ש. והדבר ברור דגם החרש שאינו שומע כלל מברך ברכה זו, ועיין מנחת אהרן כלל ה' אות י"ב, עכ"ל.

ובשער הכוונות (דף ב ע"ב ודף ס ע"א) כתב "כבר הודעתך כי לילה הוא קודם חצות הלילה, ולילה הוא אחר חצות הלילה, ועל כן אנו מברכים ברכה זו מאחר חצות לילה ואילך, ושכוי הוא גבריאל סוד הגבורה (זוהר וירא צח): ובחצי הלילה נמשכת לו הארת הבינה בגבורה וזה מה שאמר הנותן לשכוי בינה ואז היא מתמתקת בסוד יין המשמח והוא סוד היום, אבל הגבורה

ניימי בערסייהו ולא מתערי, תרנגולא קארי לבתר ואמר מה דאמר, והא אוקמוה לבתר בטש בגדפוי ואמר ווי לפלניא, נזיף דמאריה, שבקא דמאריה דלא אתער רוחיה ולא אשגח ליקרא דמאריה עכ"ל.

וכתב הרב פירירא ז"ל בהגהותיו על ספר דברי שלום (אות י) דאזהרת הרש"ש היא לא רק על מי שישן וצריך לקום בחצות ולברך ברכות השחר אלא אפילו אם היה ער כל הלילה, בשעת חצות לילה חייב לברך ברכות השחר חוץ מברכות התורה על אף שכוונתו אח"כ לישן.

ועיין כה"ח (סי' א ס"ק ט) שכתב וז"ל: בליל שבת מי שאינו ניעור בנקודת חצות ועבר עליו חצות בשינה יש להסתפק אם מתלבשים בו החיצונים וטועם טעם מיתה, או כיון שלא יש להם אחיזה לחיצונים בשבת אם כן גם אדם התחתון אין מתלבשים בו. אמנם השמן ששון (ח"ג בדרוש א' משינוי התפילות אות ח) כתב, שאין צורך לקום ואין פחד מהחיצונים, וכ"כ בספרו פתח עינים בדרוש תיקון חצות, ומ"מ גם בליל שבת ויו"ט ישתדל לקום בחצות כדי שלא יבטל הרגלו עכ"ל.

ה. **בא"ח** (שם אות ו) וז"ל: ברכת הנותן לשכוי בינה לפי פשוטה שכוי הוא התרנגול היודע

1. ברכת פוקח עורים, הודאה לחסדו יתברך, דעיני האדם היו סגורות וסתומות בשינה, וכשניעור נפקחו עיניו. והסומא שרוצה לברך ברכה זו אין למחות בידו^ט.
2. אם בירך "זוקף כפופים" קודם "מתיר אסורים", לא יברך "מתיר אסורים".

עינים והארות

נקטינן לברך משום דלפ"ד רבנו האר"י ז"ל בשער הכונות דכל ברכות אלו על מנהגו של עולם נתקנו, ואף על פי שלא נתחייב בהם האדם צריך לברך, א"כ ה"ה בסומא דצריך לברך, וכנגד סברת רבנו האר"י ז"ל אין לומר ספק ברכות להקל, ועיין מ"ש לקמן בברכת שעשה לי כל צרכי.

וב"פ מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א פ"ה וישב הלכה ב) וז"ל: סומא שרצה לברך ברכת "פוקח עורים", אין למחות בידו, שיש לו על מה שיסמוך, ומכל מקום אם בא לשאול מורים לו שלא יברך ברכה זו, שספק ברכות להקל, ולכל הדעות סומא מברך ברכת "הנותן לשכוי בינה", וכן החרש רשאי לברך ברכת "הנותן לשכוי בינה", ואפילו לכתחלה.

1. **בעוד** יוסף חי (פ' וישב אות ד) כתב וז"ל: כתב מרן ז"ל בשו"ע (סי' מו סעי' ה) אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שיברך מתיר אסורים לא יברכנה, ומקור דין זה סידור רב עמרם גאון ז"ל, והטעם מפורש בדברי מרן ז"ל בב"י משום דכפות קשה מאסור וכיון דברך זוקף הרי בכלל מאתים מנה, ולמה יחזור לברך על זה שנית, וכתב בבאה"ט דרש"ל חולק בזה וס"ל דאעפ"כ מברך מתיר אסורים, וכן הוא סברת הב"ח, וכתבו המג"א והט"ז העיקר כמ"ש מרן ז"ל וספק ברכות להקל, ועיין ש"ץ וכן הבאתי בסה"ק בא"ח (אות ו).
ואנא עבדא השתא אמינא מילתא דכ"ע יודו לי

בעצמה היא יין המשכר והוא סוד הלילה וזה מה שאמרו להבחין בין יום ובין לילה שהוא על ידי היין המשמח הנמשך מהבינה והיא המבחינה בין יום ובין לילה" ע"כ.

ובזוהר הקדוש (ויחי ריח) כתב בשם רבי יוסי שבשעת חצות לילה ממש מתעוררת רוח צפונית ומכה תחת כנפי התרנגול והוא קורא, ויותר מכוון אם הוא תרנגול שחור היודע לכוין רגע חצות, כי מפני שהוא שחור רומז למידת הדין ולכן היא שורה עליו מין במינו. ע"כ.

והרוקח (סי' ה) כתב כי התרנגול יודע לכוין תחילת כל שעות הלילה ואינו צועק פחות משבע פעמים בלילה, לקיים מה שנאמר (תהלים קיט, קסד) שבע ביום הללתיך.

והרא"ש על הגמ' בברכות (פרק ט אות כג) כתב שהלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב באיוב (לה, לו) מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין, וע"י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה, ומפני שתרנגול מבין גם כן וכן בערבי קורין לתרנגול שכוי התקינו ברכה זו לאמרה בשמיעת קול התרנגול. עכ"ל.

ט. **כ"ב** הבא"ח (שם אות ה). וכתב שם עוד וז"ל: והנה בסומא איכא פלוגתא בפוסקים אם יברך ברכה זו או לאו, והגאון חיד"א בשיו"ב הסכים דנקטינן לברך וכ"כ הרב המגיה בש"ץ ע"ש. ובאמת אף על גב דקי"ל ספק ברכות להקל, בהא

עיונים והארות

בה בס"ד, והוא דמ"ש מרן ז"ל כיון שבירך זוקף כפופים לא יברך מתיר אסורים, לשיטתיה אזיל דס"ל ברכות אלו האדם מברך אותם בשביל הנאותיו שנהנה ונתחייב לברך את ה' על הנאותיו, ולהכי אחר שבירך זוקף כפופים על הנאתו שעמד מלא קומתו כבר בהודאתו זאת נכללה הנאתו בהתרת איבריו, ואין יחזור ויברך על התרת איבריו, אך לפ"ד רבנו האר"י ז"ל דס"ל ברכות אלו על הנאות העולם נתקנו, ואע"פ שלא ישן אלא הוא נייעור כל הלילה חייב לברך אותם, ולכן ס"ל שהאבל מברך שעשה לי וכו' אע"פ שאינו לובש מנעלים מלבד יוה"כ וט"ב שכל העולם יחפים אין מברכים ברכה זו, א"כ לפ"ד רבנו אם בירך זוקף כפופים יכול לברך מתיר אסורים אחריה, דלא בעבור עצמו מברך אלא בעבור הנאות העולם שיש להם הנאה זו בפ"ע והנאה זו בפ"ע, והם גופים מחולקים שיש גופים מהם אסורים והתירים השי"ת, ויש גופים שהם כפופים וזקפן השי"ת, ואין האדם מברך בעבור הנאת גופו, דהא מברך אע"פ שבאותו לילה היה נייעור והלך ברגליו שלא היה אסור ולא היה כפוף, וכיון דע"פ סברה זו דרבנו האר"י ז"ל יש לברך ודאי נקטינן לברך, כי כלל גדול בידינו אין אומרים סב"ל כנגד סברת רבנו האר"י ז"ל. ועוד איכא טעמא רבה ע"פ הקבלה, דברכות אלו לאו בעבור הנאות של התחתונים בלבד נתקנו אלא הם כנגד אורות עליונים ואין לחסר מהם כלום, פוק חזי בברכת הנותן ליעף כח, דפסק מרן ז"ל דאין לברך, ובאמת האידנא כ"ע מברכים אותה באתרי דקבלו עליהו הוראת מרן, והיינו דאזלי בתר סברת רבנו האר"י ז"ל שהסכים לאומרה,

ועל כן אע"פ שבסה"ק בא"ח בפרשה זו אות וא"ו כתבתי דלא יברך אלא יהרהר הברכה משום דאיכא פלוגתא בזה, השתא הדרי בי ואמינא דיברך משום האי טעמא דכתיבנא בס"ד.

ודע דיש להעיר על סברת האומר, שנתקנו הברכות על הנאת האדם המברך בעצמו שהיה בשינתו כפוף ואסור, איך יתקנו חז"ל ב' ברכות, א' על התרת האסור וא' על זקיפת הכפוף, כיון דהוא מוכן לברך זוקף כפופים איך יברך תחלה מתיר אסורים שגורם ברכה שאינה צריכה דהא בכלל מאתים מנה, שמוכן לברך באותו הרגע ברכה שתספיק גם למתיר אסורים, וקימא לן בעלמא כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר הטפלה, ואינו רשאי לברך על הטפלה בתחלה ברכה שלה ואח"כ יברך על העיקר ברכה שלו, דבזה גורם ברכה שאינה צריכה, ונידון דידן נמי הוי הכי, ולכן מוכרח לומר על מנהגו של עולם נתקנו, והוא מברך על גופים שהיו אסורים והותרו ועל גופים שהיו כפופים ונזקפו, והאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואין האדם מברך על הנאת גופו כדי שנאמר בכלל מאתים מנה, נמצא מזאת ההערה אנחנו למדין דהדין הוא כמאן דאמר על הנאות העולם נתקנו. עכ"ל.

ומו"ר מופת הדור (הליכות עולם ח"א פ' וישב הלכה א) פסק כמרן השו"ע ז"ל: אם קדם וברך ברכת זוקף כפופים, לא יברך לאחר מכן מתיר אסורים, לפי שכפות קשה יותר מאסור, וכיון שבירך זוקף כפופים, הרי נכלל בזה מתיר אסורים, שבכלל מאתים מנה, ועל טענת העוד

- ח. המברך "זוקף כפופים", ומיד חזר בו ואמר, "מתיר אסורים", שנשמע מפיו, "זוקף כפופים מתיר אסורים", יצא ידי חובת ברכת "מתיר אסורים" יא.
- ט. ברכות "מלביש ערומים" "והנותן ליעף כח", לפי סודן של דברים נתקנו למי שגרם בעוונתיו לאבד מלבושי הקדושה שלו, או שגרם להתיש כח מלבושי הקדושה שלו יב.

עיונים והארות

שלא כיוון בברכה עליה, ויש להוכיח לזה מדין ספירת העומר שבירך אדעתא למימר שלשה, והיא ארבעה, וספר ארבעה.

יב. הנה ב' ברכות אלו לפי פשוטן. מלביש ערומים נתקנה על מלבושיו של אדם כדאיתא בגמ'. ועל ברכת הנותן ליעף כח, כתב הטור (סי' מו) וז"ל: עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז, בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח, ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקדוש ברוך הוא עייפה מעבודה קשה כל היום, ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלווה, וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך, בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו ומחזירו לו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקדוש ברוך הוא והיא עייפה, ומחזירה לו חדשה ורגועה.

ורבנו האריז"ל בספרו שער הכוונות (דף ב ע"ב) פירש טעם הברכות לפי הסוד וז"ל: ברכת הנותן ליעף כח כו' נכון לאומרה והיא אחת מן י"ח ברכות האלו שתקנו קודם התפילה, ואעפ"י שיש מגמגמין בדבר זה, עכ"ז ראוי הוא לאמרו עכ"פ, וכמו שנבאר סודה בע"ה. והטעם, שהשתי ברכות אלו שהן מלביש ערומים וברכת הנותן ליעף כח, נתקנו לסוד מה שנבאר עתה בע"ה והוא, כי הנה אין אדם בארץ אשר לא

יוסף חי הוכיח מדברי רב עמרם גאון דאע"פ שס"ל על מנהגו של עולם נתקנו בכל זאת פסק שאם בירך זוקף לא יברך מתיר אסורים, ועי"ש עוד.

יא. עוד יוסף חי (שם אות ה) וז"ל: אם קודם מתיר אסורים שכח ובירך זוקף כפופים אך בעת אומרו זוקף כפופים נזכר וסיים ואמר מתיר אסורים, וככה יצא ונשמע מפיו זוקף כפופים מתיר אסורים תכופים זא"ז, ע"ד שאמרו בדין האל הקדוש שסיים תכף המלך הקדוש, הנה כתבתי בסה"ק מקבציאל לכאורה דיצא י"ח שתי ברכות, ואע"פ שלא הזכיר בפיו בא"י אמ"ה אלא פעם אחת נחשב לו זה שתי ברכות ועולין לו למנין י"ח ברכות בחשבון שתיים כהלכתן, וכן עולים בחשבון מאה ברכות כשתיים, והבאתי ראיה לזה מדין מאה ברכות שמנה הרמב"ם ז"ל תש"י ותש"ר שתי ברכות, אע"פ דאין מברכין אלא ברכה אחת על תש"י ורק מכוין בה גם על תש"ר, ושוב עשיתי חילוק, התם שאני, כי בברכה כשאומר בא"י אמ"ה מכוין על שתיים והו"ל בזה ברך שתי ברכות, משא"כ כאן כשאמר בא"י אמ"ה כיוון על אחת ורק באומרו זוקף נזכר והוסיף מתיר ויש להאריך בזה, מיהו ודאי לכ"ע ככה"ג לא יברך ברכה אחת למתיר אסורים אע"פ

עיונים והארות

דמשפטים דצ"ו ע"ב בפסוק בבגדו בה כי לבוש הנשמה נמשך משם אלו"ה שפירושו הוא א"ל ו"ה כי המלבוש נמשך משם אלו"ה שהם זו"ן הנק' ו"ה, והרי נתבאר ברכת מלביש ערומים שנתקנה כנגד מי שנתפשט מעליו לגמרי מלבוש הקדושה והנה הוא מתחדש עתה בבקר לגמרי, וכנגד הבחינה השניה שנחלש מלבושו אך לא נפשט לגמרי תקנו ברכת הנותן ליעף כח והדבר מבואר. ע"כ לשון שעה"כ ומעין זה ובהרחבה כתב רבנו הרש"ש זיע"א בספרו נהר שלום (דף כג ע"ד).

ובעצם ברכה זו של הנותן ליעף כח אם לברכה או לא אע"פ שהטור הביאה, הב"י פליג על זה וז"ל: אף על פי שיש סמך יפה לברך ברכה זו, מאחר שלא נזכרה בתלמוד איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה, ומצאתי שכתב האגור (הל' ברכות ס' פז) שראה מקטרגים עליה מטעם זה, והרמב"ם וסמ"ק והרוקח לא הזכירוה והכי נקטינן.

ורבנו האריז"ל בפע"ח (שער התפלה פ"ח דף ה ע"ב) כתב דברכת הנותן ליעף כח צריך לאמרה, היפך ממה שפסק מרן.

והגאון חיד"א בשו"ת טוב עין (סי' ז), כתב כי "נתפשט המנהג בכמה קהלות לומר ברכת הנותן ליעף כח אפילו שהיא ברכה שכולה מחודשת ומרן בשלחן ערוך נדחה קרא לה, כיון שרבנו האריז"ל כתב שיש לאמרה ופירש את סודה כן ראוי לעשות, דודאי אילו מרן ז"ל ידע מגדולת רבנו האר"י ושהוא אמר לאמרה, כן הוה עביד עובדא בנפשיה וכו', ואני בעניי אומר כי

יחטא, וע"י כך מפשיטין מעליו לבוש הקדושה ומלבישין לנשמתו לבוש הקלי' בגדים צואים, כדמיון מש"ה ויתנצלו בני" את עדים, ונמשכה עליהם זוהמת הנחש וכדמיון אדה"ר שנאמר בהם וידעו כי ערומים הם, ואח"כ כתיב וילבישם כתנות עור משכא דחויא, והנה הכל הוא כפי ערך החטא, כי אם החטא הוא קל מתחלש כח הלבוש ההוא בסוד צור ילדך תשי כו' אבל איננו מסתלק מעליו, ואם החטא הוא חמור מסתלק הלבוש לגמרי מעליו, וכנגד ב' בחינות אלו נתקנו ב' ברכות אלו, וענינם הוא כי הנה בכל לילה כאשר האדם מפקיד נשמתו ביד המלכות העליונה בסוד בידך אפקיד רוחי, הנה היא מחדשת אותה בסוד חדשים לבקרים כו', ומי שנסתלק ממנו לבושו נותנת אליו בבקר בחינת לבוש, ומי שיש לו לבוש אלא שנחלש היא נותנת כח בלבוש ההוא, ושתי בחינות אלו נעשות בעת הבקר בסוד חדשים לבקרים והבן זה, וחיודש זה נעשה ע"י השם "אל" המתעורר בבקר בסוד החסד כמ"ש חסד אל כל היום ובסוד וישכם אברהם בבקר ובסוד מה שביארנו על מה שתיקנו בברכת יוצר אור, המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית ע"ש. והנה זה סוד ענין המלבוש כי מלבוש בגימ' או"ר פניא"ל שהוא סוד שם א"ל והוא סוד שע"ח נהורין אשר בפנים העליונים כמשי"ת לקמן בע"ה והוא בגימ' חשמ"ל לבוש הבינה המלבשת את זו"ן, ולזה תכוין באומרך מלביש ערומים אל מלבוש הנז', והכל נמשך משם א"ל והוא כי ב' שמות א"ל במילואם עולים בגי' ש"ע ועם ח' אותיות א"ל אל"ף למ"ד הרי שע"ח גימטריא מלבוש, וכבר ידעת מ"ש בסבא

י. ברכת שעשה לי כל צרכי, תקנוה על נעילת מנעלים. דהיחף אינו יכול לעשות צרכיו וצרכי ביתו, וכיון דלבש מנעליו כאילו נעשו לו כל צרכיו, דאז הוא מוכן ללכת לכל אשר ירצה י."

עיונים והארות

ערוך (סי' מו סעי' א).

ובתב בשעה"כ (דף ב ע"ד) וז"ל: (הנה) נודע כי הנה"י דאימא מתפשטים תוך המוחין (בג"ר) דז"א ואמנם הלבוש היותר חיצוני מכל לבושי נה"י הנז' אינו נכנס תוך רישא דז"א, ונשאר מבחוץ דזו"ן ומלביש וסובב אותם, וז"ס החשמל דאימ' עילאה אשר ע"י אין הקלי' יונקת מן או"פ דז"א, מפני רוב עביות החשמל הזה המפסיק ביניהם, באופן כי רוב הזכות והדקות או רוב העביות והגסות מונע את הקלי' להתאחז, כי אינם יכולים לקחת אלא מן האור הבינוני, כי הנה מן האוה"מ של הנקבה אינם יכולים לקבל מרוב זכותו ומן חשמל של הבינה ג"כ מרוב עביותו. האמנם כאשר ח"ו האם מסתלקת מעל הבנים ומתגלים זו"ן, אז החיצונים יכולים לינק מן האוה"פ שלהם שהוא אור הבינוני, והנה החשמל הזה הוא מלביש וסובב אותם מבחוץ מכל סביבותיהם ואפילו מתחת רגליהם, והבחי' המקפת אותם מצדדיהם נקראים מלבושים והבחינה הסובבת מלמטה מתחת רגליהם נקראים מנעלים. עכ"ל.

ובפרי עץ חיים (שער התפלה פ"ג) כתב ודע כי החשמל הזה מלביש אותם לגמרי מכל הצדדים ואפילו מתחת רגליהם, וכשתלבש מלבושך תכוין אל זאת הבחינה של הצדדים הנקראת מלבושים, וכשתנעל מנעליך תכוין אל הבחינה התחתונה הנקראת מנעלים והם מבחינת

רבנו האר"י זצ"ל כל הנפלאות אשר גילה היה בכ"ב חדשים והיו תלמידיו מעלימים דבריו ובסתום חכמה, ומרן ושאר הרבנים לא ידעו אחד ממאה מגדולתו, והן בעוון נח נפשיה דרב האר"י ז"ל בימי מרן ויתכן שאחר כן ידע מרן מתלמידי האריז"ל שכך היה אומר וחזר בו, וגם הרב כנסת הגדולה ז"ל לא ידע בעצם גדולת האריז"ל וחכמתו הנפלאה, וכמדומה שלא הזכיר בספריו את האר"י זולת ביורה דעה (סי' קיב) בשתיית הקאבה (קפה) מהגויים ומשום הכי גער במברכים, וכיון דהרב האר"י ידע מה שכתב מרן בבית יוסף ושלחן ערוך והיה מברכה, ודאי כן ראוי לנהוג, עכ"ד.

ובשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' יב) הביא מה שכתבו שפשט המנהג בכל המקומות, גם אותם הנגררים אחרי הוראת מרן הבית יוסף לברך ברכת הנותן ליעף כח כסברת רבנו האריז"ל, כמו שכתב בזה טעם מספיק על פי הסוד ע"כ. וכן הוא בבא"ח (ש"א פ' וישב אות ח).

יג. **כנוצר** בגמרא (ברכות ט) כי סיים מסאניה לימא ברוך שעשה לי כל צרכי, ע"כ. והרמב"ם (פ"ב מהלכות תפלה ה"א), גרס שעשית לי כל צרכי וכן היא גירסת הר"ף (ברכות מד) והרא"ש (ברכות ט, כג). ואנחנו נוהגים לברך שעשה לי כל צרכי על פי הגמרא הנזכרת לעיל, והמאירי (שבת סא). וחיידושי הריטב"א (תענית ל). והר"ן (יומא ב). וכמו שפסקו הטור (אורח חיים תריג) והשלחן

יא. בט' באב וביוה"כ לא מברכים ברכת שעשה לי כל צרכי מכיון שכל העולם יחפים ט'.
ומז"ר מופת הדור זצוק"ל פסק שצריך לברך ברכת שעשה לי כל צרכי גם בט' באב
וביהכ"פ טו'.

יב. אַבְל, אע"פ שאסור הוא בלבישת מנעלים יברך "שעשה לי כל צרכי" טז'.

עיונים והארות

דאחר החורבן כן הוא שז"א בסוד ו"ק מסתלקת אימ' ואין לו מנעל היינו דוקא בליה, אבל ביום באים מוחין דגדלות ואז יש לו מנעל, וא"כ עתה אפילו ביום ט' באב יש מוחין דגדלות ובודאי שיש לו מנעל מאימא, אלא דאסור לנעול משום עונש כמ"ש לעיל, אבל באמת הוא דאין לו עתה מנעל ולכן אסור מצד עצמו ואינו מטעם ט"ב, וא"כ יוצא לנו מזה דאבל אינו יכול לברך שעשה לי כל צרכי אע"ג דכל העולם נועלים, כיון דהוא הולך יחף ואין לו חיוב הו"ל כמי ששוכב על מטתו דאין לו לברך. עכ"ל.

אבל דעת הגאון החיד"א בספרו קשר גודל (סי' ה אות יט) דאבל יברך ברכת שעשה לי, וז"ל: שעשה לי כל צרכי אין לברך בט' באב וביוה"כ אף ששובש מנעל של לבדים. והאבל מברך אף אם הולך יחף, כן נראה לי אחר שראיתי מ"ש הרב המגיה בשלמי ציבור יעו"ש, וכן המנהג להולכים אחר עקבות האריז"ל עכ"ד.

גם הרב שמ"ח גאגין ז"ל פסק בספרו שמח נפש שאבל אינו פטור וצריך לברך. וכן עיין בספר ארץ חיים מנהגי ארץ ישראל (סי' מו סעי' ח) שפסק כדעת החיד"א.

ובן הרי"ח הטוב בשו"ת רב פעלים (חלק א יו"ד שאלה נ"ד) יצא לחלוק על הרב הדב"ש וז"ל: ומה שכתב בדברי שלום שהאבל אינו מברך

בינה המנעלת לזו", ותכוין כשתנעלם אל צורך תיקון הנ"ל הנעשה מפני החיצונים. ע"כ. ועיין במגיד מישרים (פרשת וישב ופרשת אמור) שביאר סודם וכתב כי המלאך מ"ט הוא סוד אותו אור המכסה על רגלי השכינה.

יד. בן כתב רבנו האריז"ל בספרו שעה"כ, והבאנו לשונו הערה 49. וכן פסקו רבים מגדולי האחרונים, ובפרט שכלל גדול בידנו ספק ברכות להקל.

טז. חזו"ע (ארבע תעניות הלכות ומנהגי יום ת"ב הלכה ג) וז"ל: בדין ברכת "שעשה לי כל צרכי", נחלקו הפוסקים אם יש לברך ברכה זו בתשעה באב וביום הכפורים, כיון שבאותו יום הכל אסורים בנעילת הסנדל, ובברכות (ס:) אמרינן כי סיים מסאני אמר בא"י שעשה לי כל צרכי. מבואר שברכה זו נתקנה על נעילת הסנדל. ורוב הפוסקים ראשונים ואחרונים הסכימו שיש לברך ברכה זו גם בתשעה באב וביום הכיפורים, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבח שנתקנה על מנהגו של עולם, ועוד שמותר לנעול נעלי גומי, ונעלי לבדים וכיוצא בהן, ולא נאסר אלא נעלים של עור. הילכך שפיר מברך "שעשה לי כל צרכי". וכן המנהג אצל רבנים וגדולים.

טז. הנהג נכד הרש"ש בספרו דברי שלום (דף מ סח ע"ב) כתב וז"ל: אבל האמת הוא דאה"נ

עיונים והארות

שעשה לי כל צרכי, אחר המחילה לא כיון יפה בזה, וכבר תמהתי על עיקר היסוד אשר בנה עליו הבנין הזה, ועיין אמת ליעקב ניניו בשפת אמת, ומאחר דהמנהג פשוט שהאבל מברך שעשה לי כל צרכי משום דהוא מברך על הנאת אחרים אע"פ שהוא דחוי מהנאה זו ולא שייכה גביה, לכן ודאי גם האונן מברך ודלא כהמג"א דס"ל כיון דהוה פטור בעת החיוב נפטר לגמרי, והדברים קל וחומר דהשתא ומה האבל דלא שייך ביה הנאה דנעל כלל בכוליה יומא אמרת דמברך על הנאת אחרים, כ"ש גבי אונן דבשעת פטורו היה לו הנאות אלו ורק פטרוהו מן הברכה כדי שיתעסק במת דכ"ש הוא שיברך אחר שנקבר המת דהנאות אלו שייכים גביה וגבי אחרים, ואם תבין בטעם איסור האבל בנעילת הסנדל תמצא שדבר זה הוא כל שכן, כי ידוע טעם איסור האבל בנעילת הסנדל הוא מפני שהוא עצמו חסר בימי אבלותו ממוחין דגדלות, נמצא חסרון זה הוא מגופו ודמי לחגר וחרש ועם כל זה הוא מברך על הנאה של אחרים, ובזה תמצא בדין האונן דכ"ש הוא שיברך, דבשעת פטורו לא היה לו חסרון מגופו אלא רק פטרוהו מזה וממצוות אחרות כדי שיתעסק במת, ומאחר דאיכא מנהג בזה אין אומרים ספק ברכות להקל לבטל המנהג וכו'. עכ"ל. וסוף סוף העלה לענין הלכה דיש להורות בשופי לברך.

ובספר בא"ח (שם אות ט) כתב וז"ל: ברכת שעשה לי כל צרכי תקנוה על נעילת מנעלים, דהיחף אינו יכול לעשות צרכיו וצרכי ביתו, וכיון דלבש מנעליו כאלו נעשו לו כל צרכיו, דאז הוא

מוכן ללכת לכל אשר ירצה, וכנז' בש"ץ. וכתב רבנו ז"ל בשער הכונות דף ב' ע"ד, כל הח"י ברכות שיש מן ענט"י ע"ס ברכת התורה חייב אדם לסדרן ולברכן בכל יום אף על פי שלא נתחייב הוא בהן, לפי שכולן הן רמזים נפלאים על אורות עליונים, ואין לבטלם אפילו אם האדם לא ישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה צריך לברכן בכל יום כולו, אף על פי שלא נתחייב בהן, לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו, חוץ מברכת "שעשה לי כל צרכי" ביום תשעה באב וביוה"כ שאז כל העולם יחפים, וגם חוץ מברכת ענט"י ואשר יצר, דשתיים אלו אם לא נתחייב בהן אין לברך עליהם עכ"ל. מוכח להדיא מדבריו דהאבל יברך "שעשה לי כל צרכי" מאחר דכל העולם לובשים מנעלים, ורק בט"ב ויוה"כ, אף על פי דחולה וחיה לובשים, בטלי במעוטייהו, ואין כל העולם יכולים למשוך אורות בברכה זו בעבור דאלו המעוטים לובשים מנעלים. וכן בש"ץ הכריח מדברי רבנו ז"ל דאבל מברך, יע"ש. אמנם הרב החסיד מהר"א שרעב"י ז"ל בספר דברי שלום דף ס"ד פירש כונת רבנו ז"ל דבעי שיהיה אותו אדם נהנה עכ"פ באותו דבר שהוא מברך עליו, ולכן פסיק ותני דאבל לא יברך כיון דאינו נהנה, ובסה"ק מקבציאל הבאתי דבריו וישבתי דקדוק דברי רבנו ז"ל על נכון, ופקפקתי בדברי הרב ד"ש הנז', וטענתי עליו דגם לפי הבנתו הנה האבל ג"כ נהנה מזה דאחרים לובשין מנעלים ועושין לו צרכיו, משא"כ אם יהיו יחפים, וכן הסומא מברך "פוקח עורים" מפני שנהנה מפתחת עיניו של אחרים, והעלת עיקר דהאבל מברך, וכן עמא דבר. עכ"ד.

יג. כשמברך "שלא עשני גוי" ו"שלא עשני עבד", יודה וישבח לבורא עולם שזיכהו להשתייך לעם הנבחר, וגם שבעת יציאת נשמתו בלילה, לא נדבקה בנשמתו נשמת גוי או עבד ח"ו.¹

יד. אף על גב דהעלו האחרונים אם בירך שלא עשני אשה לא יברך על גוי ועבד, וכן אם בירך על עבד לא יברך על גוי, עכ"ז יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בתוך הברכה י"י.

טו. הנשים מברכות שעשני כרצונו בלי שם ומלכות, דאיכא פלוגתא בזה וספק ברכות להקל, וטוב להרהר שם ומלכות בתוך הברכה י"י.

טז. ברכת המעביר, יש בה סודות עמוקים מאד. ומסתיימת בברוך הגומל חסדים טובים וכו', ולכן אין עונין אמון אחר "ותנומה מעפעפי" אלא כשיחתום גומל חסדים טובים. וצריך לומר "ויהי רצון" בוא"ו. גם יאמר "המעביר" וכו' בלשון יחיד, שאומר "מעניני"

עיונים והארות

ובירך ברכת שלא עשני אשה קודם שיברך שלא עשני גוי, ושלא עשני עבד, אעפ"כ רשאי לברך לאחר מכן שלא עשני גוי ושלא עשני עבד. וטעמו דהו"ל כעין ספק ספיקא שמא הדין כהפוסקים דאם ברך זוקף כפופים קודם מתיר אסורים דלכתחילה יש לברך מתיר אסורים, ודילמא שאני גבי שלא עשני אשה, ובצירוף מ"ש הרהמ"ח בספר עוד יוסף חי דלמ"ד על מנהגו של עולם נתקנו יש לברך, ומאחר שרוב האחרונים ס"ל הכי [והם הט"ז, והא"ר, והפר"ח, והרב זקן שמואל, והרב מטת יהודה, והגר"ז והחיד"א בקשר גודל, והרב בית עובד, והובאו בכה"ח (סי' מו ס"ק לד) והפמ"ג והגרע"א והדה"ח (הובאו במ"ב ס"ק טז). וכן דעת הרב שלמי ציבור (דף נד ע"ב)], ויש גם ס"ס, המברך בודאי יש לו על מה שיסמוך.

יט. בא"ח (שם אות י').

יז. כ"כ בשלחן ערוך רבנו זלמן ז"ל (מו ד) בשם המקובלים שברכות אלו על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת גוי עבד או אשה. ע"כ.

ובתב בספר תולעת יעקב (סוד ברכת השחר) וז"ל: הסוד בזה כי בעלות הנשמה בלילה לעולם העליון, אם צדיק הוא כמה משרתי עליון או חזים בה ומושיבים אותה במקומה הראוי לה, ואם הוא רשע כמה מלאכי חבלה יוצאים לקראתה ואומרים אין שלום אמר ה' לרשעים, ומכניסים אותה במקום הגוי הטמא והמזוהם או העבד שנידח לתמורות או אשה, אבל כשיקום האדם ממטתו אם הוא יודע בעצמו שהוא צדיק יברך שלא הושיב אותו במקום הגוי, ע"כ.

יח. בא"ח (שם אות י'). אולם דעת מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א הלכה ה) דאם קדם

ו"מעפעפי". וכן "תרגילני", "תדביקני", וכו'.

עיונים והארות

ביד הקב"ה, וגומל עמו חסד ומחזירה לו בבוקר כשהיא רגועה. וזהו שנאמר (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, "בא"י גומל חסדים טובים" שנאמר (ישעיה מג, ז) אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו, ע"כ.

ועיין בספר דברי שלום (דף ס"ט ע"ב) וז"ל: הנה כתבתי כל זה יען דראיתי שינוי בסדרים שסידר הרב מור זקני ז"ל בברכות השחר. דיש סדרים שכתוב בברכת המעביר בלשון רבים, ויש שכתוב בלשון יחיד, ולא הבנתי שינוי זה, ואמרתי בליבי דאפשר שלכך תקנה בלשון רבים כדי שיוכל לאומרה אפילו כשהוא ער, ולהורות דאין ברכה זו נאמרת על בחינת עצמו אלא על מנהגו של עולם. אבל בברכת המפיל לא שינה, אלא היא בלשון יחיד ולהורות דנאמרת על עצמו.

אלא דקשה דאיך שינה מטבע הברכה שטבעו חכמים, דברכת המעביר נתקנת בלשון יחיד כמ"ש בש"ס יע"ש. אבל בהקדמתו שהוא כתיבת ידו כתוב בלשון יחיד ואם כן צריך לומר דטעות סופר נפל, ובמקום לשון יחיד כתבו לשון רבים. עכ"ל.

ג הכה"ח (סי' מו ס"ק כ"ג) כתב וז"ל: והרב החסיד בא"ח כתב דיש לומר כולם בלשון יחיד כנוסחת רז"ל בש"ס, וכתב דכן הוא בסידור הרש"ש ז"ל יעו"ש. מיהו בסידורי הרש"ש שבידינו יש מהם כתוב בלשון יחיד ויש שכתוב בלשון רבים, על כן אין ראיה מזה שכל מכוין אמר לסופר שיכתוב לו נוסח כפי סברתו, אבל מ"מ אין לשנות מנוסח הש"ס שבידינו שהוא

ג. כך הוא נוסחת רבותינו ז"ל בש"ס, וכן הוא בסידור רבנו הרש"ש ז"ל. ועיין דברי שלום בזה (דף סה מ"ש).

כתב הרב מגן אברהם (סי' מו ס"ק ד) בשם הרב אות אמת (ח"ב קדושה קעג, ב), שצריך לאמרה בלשון רבים וכמו שכתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (נספח שאחר סי' קכט), אך מנהגינו לאמרה בלשון יחיד כדאיתא בגמרא וכן בדברי הגאונים והרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכן הוא בטור ואבודרהם.

וכתב האבודרהם (ברכות השחר), אפילו שהטוב הרע מסורים ביד האדם, הוא מתפלל לשם לסייעו לעשות טוב ולהתרחק מהרע. "ותדביקני במצותיך" על שם (תהלים סג, ט) דבקה נפשי אחריו וכתוב הדריכני בנתיב מצותיך. "ואל תביאני לידי חטא" על שם (בראשית כ, ז) ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי. "ולא לידי נסיון" כי שמא לא אוכל לעמוד בו. "ותרחיקני מיצר הרע" על שם (שם ה, כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ותמצא כי 'יצר רע' גימטריא 'רשע' לומר לך שכל ההולך אחרי יצרו נעשה רשע, וכשם שצריך לזהור מזה כן צריך לזהור מזה. "ותדביקני ביצר הטוב" על שם (תהלים לד, טו) סור מרע ועשה טוב. "ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי" על שם (משלי ג, ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם כלומר שאהיה אהוב לשמים ולבריות. "וגמלני חסדים טובים" על שם (תהלים קיט, ז) גמול על עבדך אחיה, כי בערב אדם עיף ויגע והולך לישן והרי הוא כמת ומפקיד נשמתו

יז. בדיעבד אפשר לברך ברכות השחר עד השקיעה כ"א.

עיונים והארות

בלשון יחיד עכ"ל. הראשל"צ הגר"מ אליהו זצוק"ל (בקיטשו"ע סי'
נא. כ"ב ברב פעלים (ח"ב סי' ח), וכ"כ מו"ר ז' הערה ה).

מאמרי הזוה"ק

פרשת חקת קע"ט ע"ב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר (במדבר י"ט) זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר וְגו'. רַבִּי יוֹסִי פֶתַח, (דברים ד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. תָּא חוּי, מְלִין דְּאוּרֵייתָא קְרִישִׁין אַנּוּן, עֲלָאִין אַנּוּן, מְתִיקִין אַנּוּן, רבי יוסי פתח בשבח התורה כדי לפרש מה ההבדל בין זאת חקת התורה לבין זאת התורה ובתחילה יקדים לדבר בשבח התורה; בא וראה דברי התורה קדושים הם מעולם הבריאה, עליונים הם מהיצירה, מתוקים הם מהעשיה. כְּמָה דְּכֶתִיב כמו שכתוב (תהלים יט), הַנְּחֻמְדִּים מְזֻהָב וּמְפֹרָךְ רַב וּמְתוֹקִים מְדֻבָּשׁ וּנְפֶת צוּפִים. מֵאֵן דְּאֶשְׁתַּדַּל בְּאוּרֵייתָא, כְּאֵלוּ קָאִים כָּל יוֹמָא עַל טוֹרָא דְּסִינַי וְקַבִּיל אוּרֵייתָא ולכן מי שמשתדל ועוסק בתורה כאילו עומד כל יום על הר סיני ומקבל את התורה, כי יש כח למתיקות התורה אפי' אחר אלפיים שנה למי שעוסק בה והיא מאירה כיום נתינתה. תָּדָא הוּא דְּכֶתִיב זה מה שכתוב (דברים כז), הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ לְעָם. וְהָא אוּקְמוּהָ חֲבַרְיָא וּפִי רִשִׁי, בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום קיבלת אותם מהר סיני, והרי כבר פירשוהו החברים, שחביבה תורה על לומדיה כיום נתינתה.

כְּתִיב הֲכֵא זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה, וְכֶתִיב וְזֹאת הַתּוֹרָה, מֵה פִּין תָּא לְהָא כתוב כאן זאת חקת התורה וכתוב זאת התורה, מה ההבדל בין זאת

התורה לזאת חקת התורה, א', מדוע כאן כתוב וזאת בתוספת ו'. ב', מדוע בזאת התורה כתוב בלא חקת. **אֵלֶּא רְוֵא עֲלָאָה הוּא, וְהָכִי אֹלִיפְנָא, וְזֹאת הַתּוֹרָה** אלא דע כי סוד עליון וגדול הוא וכך למדנו, זאת היא השכינה שהיא המלכות, ואות ו' הוא ז"א, **לְאַחֲזָאָה פְּלָא בְּיַחְוָדָא חַד לְאַשְׁתַּכְחָא פְּלָא חַד בְּלָא פְּרוּדָא** להראות שזו"ן ביחוד אחד הם, כי אות ו' הוא ז"א ו"זאת" היא המלכות, **וְלְאַכְלָלָא פְּנִסְתַּת יִשְׂרָאֵל בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** ולכלול השכינה עם הקב"ה, להראות שהת"ת ומלכות שניהם אחד בלי פרוד כלל, שהת"ת לבד כולל בתוכו גם את הנוק'. **וְזֹאת, כְּלָל וּפְרָט בְּחָדָא, דְּכָר וְנוּקְבָא** המלכות שנקראת זאת, היא נקראת "כלל" כי כוללת בתוכה את העליונים ואת התחתונים, "ופרט" הוא ז"א כי בו נפרטים הו"ק, הם אחד זכר ונקבה. **וּבְגִין כֵּה, וְזֹאת הַתּוֹרָה וְדָא' וּבִשְׁבִיל כֵּךְ אָמַר וְזֹאת שְׁהִם חִיבוּר זו"ן. אֲבָל זֹאת בְּלָא תוֹסֶפֶת וְא"ו,** אבל זאת חקת התורה בלא תוספת ו' מראה על השכינה לבדה הנקראת **חַקַּת הַתּוֹרָה וְדָא, וְלָא הַתּוֹרָה, דִּינָא דְאוֹרֵייתָא, גְּזֵרָה דְאוֹרֵייתָא** ולא התורה לבד, אלא חקת התורה דיני התורה וגזירות התורה, כי עסק התורה הוא בחי' הת"ת שהוא עצם התורה, כי השכינה היא רק חוקים ומצוות, דיני התורה וגזירות התורה, כי המלכות היא העושה הדינים והגזירות כי היא בית דינו של הת"ת.

ענין "הפרה" הוא במלכות דקדושה, המתלבשת בתוך הקליפות ומבררת את הניצוצות הקדושים מתוכן בסוד ומלכותו בכל משלה, ואז אותם הניצוצות חוזרים לקדושה. וזה פי' מטהרת את הטמאים, היינו ניצוצות הקדושה בתוך הקלי', ומטמאה את הטהורים, היינו כאשר המלכות הטהורה הולכת לברר הניצוצות מהקלי' ואז יורדת בין הקליפות ומתחללת טהרתה וקדושתה.

דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה, הֲאִי פָּרָה לְדִבְיוֹתָא
 קָא אָתִיָּא. זאת הפרה האדומה [א] שהיא בחינת המלכות שיורדת לקליפות,
 לטהר היא באה. לְדַבְּאָה לְמִסְאָבֵי הרי היא באה לטהר ולנקות הטמאים, והכוונה על
 ניצוצות הקדושה שבקליפה. פָּרָה דְקַבְּלִית מִן שְׂמָאֲלָא המלכות נקראת
 פ"ר-ה-פ"ר ה', שמקבלת ה"ג מן השמאל דז"א, כי אות הדי' שהיא השכינה, מקבלת פ"ר דינים
 שהם ה"ג ממצפ"ך מז"א, והרי פרה, ועי"ז היא יורדת לקליפות לברר ניצוצי קדושה. וּמֵאֵן
 הוּא לְשְׂמָאֲלָא, שׁוֹר ומי הוא לשמאל, השור שהוא גבורה דז"א, כי אלהי"ם דידוי"ן
 גימ' ש', וריבוע אלהי"ם גימ' ר', וחמש אותיות אלהי"ם שנכללו ביסוד הן ע"ה אות ו', הרי שור
 בְּמָה דְאֵת אָמַר, כמו שנאמר (יחזקאל א) וּפְנֵי שׁוֹר מִהַשְּׂמָאל א"כ
 הגבורות שבשור הן בשמאל. אֲדָמָה, פִּי סְמָקָא בְּוֹרְדָא אדומה כשושנה, שיש

עיונים והארות

האדם. התשובה מצאה חן בעיני הגוי והלך לדרכו.
 לְאַחַר מִכֵּן שָׁאלוּ תַלְמִידָיו אֵת רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי:
 לאותו גוי דחית בדברים בעלמא, לנו מה
 תאמר, אמר להם: זהו שנאמר "זאת חקת התורה",
 שאותה מצוה היא סוד גדול, ואל תהרהרו בה
 למצוא טעמה. חוקה חקקתי וגזירה גזרתי ואין
 אתה רשאי לעבור על גזרתי (ילקוט שמעוני חקת).

זאת הפרה היא במלכות דקדושה המתלבשת בתוך
 הקליפות ומבררת את הניצוצות הקדושים
 מתוכן בסוד ומלכותו בכל משלה, ואז אותם
 ניצוצות חוזרים לקדושה. וזה פ"י מטהרת את
 הטמאים היינו ניצוצות הקדושה בתוך הקלי',
 ומטמאה את הטהורים היינו המלכות הטהורה
 כאשר הולכת לקלי' לברר טומאות שם ואז יורדת
 בין הקליפות ומתחללת טהרתה וקדושתה.

א. מספרים חז"ל שגוי אחד פנה לרבן יוחנן בן
 זכאי, ואמר לו: אותם מעשים שאתם עושים
 בפרה אדומה נראים כמעשה כשפים שאתם
 לוקחים פרה אדומה, שורפים אותה, ולוקחים את
 האפר ומטילים אותו לתוך מים ומזים שתים ושלש
 פעמים על מי שנטמא במת, ובזה אתם אומרים
 שהוא טהור, והרי דברים אלה אי אפשר להבינם.
 שאלו רבן יוחנן: האם נכנסה בך רוח רעה בגופך,
 ענה לא. אמר לו: האם ראית אדם שנכנסה בגופו
 רוח רעה, אמר לו כן! ומה רפואה שעשו לו, אמר
 לו: הביאו שורש והקטירוהו תחת האיש הזה והזו
 עליו מים ואז יצאה הרוח רעה. אמר לו רבן יוחנן:
 ישמעו אזניך מה שפיך מדבר! בדיק כך נצטוינו
 בתורה הקדושה שעל ידי אפר פרה אדומה שמזים
 על הטמא, הטומאה פורחת ממנו ובכך נטהר

בה מעט לובן דהיינו שיש בה גם בחי' רחמים. **דְּכַתִּיב,** (שיר השירים ב) **כְּשׁוֹשְׁנָה**
בֵּין הַחֹחִים כשושנה בין הקוצים שהם הקל"י העושים דין. **אֲדַמָּה** פי' גְּזֵרַת
דִּינָא שהיא חותכת וגוזרת הדין.

תְּמִימָה, מֵאֵי תְּמִימָה מדוע כתוב תמימה, הרי כבר כתוב אשר אין בה מום.
כְּמָה דִּתְנִינָן כמו שלמדנו, **שׁוֹר תָּם וְשׁוֹר מוֹעֵד. שׁוֹר**
תָּם דִּינָא רַפְיָא דין רפה. **שׁוֹר מוֹעֵד דִּינָא קְשִׁיא** דין קשה. **אִנְפָּה**
הַבָּא, תְּמִימָה, דִּינָא רַפְיָא, גְּבוּרָה תַּתְּאָה, גם כאן, מה שכתב תמימה
 פי' דין רפה, מלכות התחתונה שהיא בחי' רחל העומדת מהחזה דו"א ולמטה, ושם החסדים
 מגולים, ולכן מתמתקים דיניה ונקראת דינא רפיא, **דָּא הִיא תְּמִימָה** וזו הכוונה תמימה,
 לפי שפועלת הדין ברחמים. **גְּבוּרָה עֲלָאָה דָּא הִיא דִּינָא קְשִׁיא** גבורה עליונה
 זו היא דין קשה, פי' פרצוף לאה שעומדת מחזה דו"א ולמעלה, ושם החסדים סתומים ביסוד אמא
 ולכן דיניה קשים, **וְהִיא יַד הַחֻזְקָה תְּקִיפָא** הקשה בדיניה, שבאה מהיד החזקה
 דו"א, מצד הגבורה.

אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם, כְּמָה דְּאֵת אָמֵר כמו שנאמר (שיר השירים ד) **כְּלָךְ**
יָפָה רַעֲיָתִי וּמוּם אֵין בָּהּ, שכאשר השכינה היא למעלה באצילות ולא
 ירדה למטה בקליפות אז אין בה אחיזת הקל"י, **אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיהָ עַל, עַל**
כְּתִיב על כתוב חסר ו', **כְּמָה דְּאֵת אָמֵר** כמו שאתה אומר (שמואל ב כג) **וַיִּנָּאֵם**
הַגִּבּוֹר הַיּוֹקֵם עַל, ודרשו חז"ל שנאמר זה על דוד המלך שתיקן מאה ברכות גימ' ע"ל
 לתיקון השכינה הקדושה במאה ספירות של ז"א שמתקנות את השכינה. **מֵאֵי טַעְמָא** ומה
 הטעם שז"א מתקן את השכינה הקדושה **בְּגִין דְּהִיא שְׁלוּמֵי אַמוּנֵי יִשְׂרָאֵל**

היות והיא משלמת את הספירות דז"א הנקרא ישראל, וְעֲלֶיָהּ פִּי לֹא הָיָא, אֵלָא עֲמָהּ. ומ"ש עליה, אין הכוונה עליה אלא עמה, אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיָהּ עַל ומש"כ לא עלה עליה על, פי' שז"א הנקרא "על" – מאה ספירות, לא עלה עליה בסוד יחוד, אלא עומד עמה אח' באח' בלא יחוד. תִּיַיְנוּ דְבִתְיִב זה מש"כ, (עמוס ה) בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל היא השכינה עדיין היא בתולה לגבי ז"א שנקרא ישראל, (בראשית כד) בְּתוֹלָה וְאִישׁ לֹא יִדְעָה ז"א שנקרא איש, לא ידעה בסוד יחוד.

רעיא מהימנא

פרשת חקת ק"פ ע"ב

פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם וְגו' שכל עניני הפרה הם שתלבש המלכות דקדושה תוך קליפת נוגה, ותברר ותוציא הניצוצות הקדושים שנשארו בתוכה. וכן ע"י המלאכה אשר האדם עושה בששת ימי החול, מברר ניצוצות הקדושה מתוך הקלי' ע"י הו"ק, אבל ביום שב"ק אָסוּר לְחַרוֹשׁ בְּשֶׁבֶת חֲרִישָׁה דְשׁוּר וכן שאר מלאכות, דְאֵתְמַר, (תהלים קכט) עַל גְּבֵי חֲרָשׁוֹ חוֹרְשִׁים. כי כל העבודה היא כדי לברר ברורים ובשב"ק אין ברורים, שע"י חרישה בשבת או שאר מלאכות, גורם שתצטרך המלכות לצאת מן הקדושה אל הקליפות ולברר הברורים. וְשְׂכִינְתָא תִּתְאַה, אֵיהִי פָּרָה אֲדָמָה, מְסֻטָּא דְגַבּוּרָה והשכינה התחתונה שהיא פרה אדומה היא מצד הגבורה כי היא מבררת את הרפ"ח ניצוצות שבנוגה. תְּמִימָה מְסֻטָּא דְחֶסֶד, דְאֵיהִוּ דְרִנָּא דְאֵבְרָהֶם תמימה מצד החסד שהיא מדרגת אברהם אבינו איש החסד, דְאֵתְמַר בִּיהוּ שְׁנֵאמַר בו (בראשית יז) הִתְהַלַּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים. אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם, מְסֻטָּא דְעֲמוּדָא דְאֵמְצָעִיתָא מצד העמוד האמצעי שהוא הת"ת. אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיָהּ עַל, מְסֻטָּא

דְּשִׁכְנִיתָא עֲלֵאָה מצד השכינה העליונה שהיא הבינה סוד יום השבת שהמלכות עולה לשם, דְּאִיהִי חִירוֹ בְּאֶתְרֵי דְּאִיהִי שְׁלֵטָא שהיא נקראת חירות במקום שהיא שולטת, ושם נאמר, וְהוֹרֵךְ תִּקְרָב, לִית רִשׁוֹ לְסִטְרָא אַחְרָא לְשִׁלְטָאָה והור הקרב יומת שאין רשות לסטרא אחרא לשלוט. לֹא שִׁטְנָ, וְלֹא מְשַׁחִית, וְלֹא מְלַאךְ תְּמִנֹת כי בבניה אין שום אחיזה לחיצונים, דְּאֵנִין מְסִטְרָא דְּגִיְהֵנָם שהם מצד הגיהנם שהוא נח ביום שב"ק. (ע"כ רעיא מהימנא).

וְנִתְתָּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעֹזֵר, ואמרו רז"ל מְצוֹתָהּ בְּסִגְנָ, וְאוֹקְמוּהָ מצות פרה אדומה היא בסגן, שהוא אלעזר ששרשו מהחסדים דיסוד דאימא שבז"א, וכבר בארו סוד זה החכמים. מֵאִי טַעְמָא לִיָּהּ וְלֹא לְאַהֲרֹן מדה הטעם שנותנים את מצות פרה לסגן אלעזר שהוא מאמא, ולא לאהרן הכהן שהוא מאבא. אֵלָא, אַהֲרֹן שׁוֹשְׁבֵינָא דְּמִטְרוּנִיתָא אלא אהרן הכהן הוא השושבין של המלכה הגורם ליחוד השכינה עם ז"א, וכבר אמרנו שענין פרה אדומה הוא לברר ניצוצי הקדושה ולא ליחד את זו"ן. וְעוֹד, דְּאַהֲרֹן לָא אָתִי מְסִטְרָא דְּתַהוֹר, אֵלָא (קע"ז ע"ב) מְסִטְרָא דְּקָדוּשׁ ועוד מסביר הזוה"ק מדוע לא עסק אהרן בפרה, היות והוא לא בא מצד הטהרה שהיא בחי' חסד דגבורה, אלא מצד "קדוש" שהקדושה היא מגבורה דחסד, וּבְגִין דְּדָא אֲתִיָּא לְטַהֲרָה, לָא אֲתִיָּהִיב לִיָּהּ ולפי שהפרה באה לטהר מצד החסד דגבורה, שע"ז מרחיקים את הקליפות ואחיות החיצונים, לכן לא ניתנה לאהרן הכהן שהוא החסד הגמור בסוד אבא עילאה, ושאר הכהנים שיש להם שורש לאחיזה בחסד דאימא יכולים לפעול בה.

כָּל מְלָה דְּתַהֵי פְּרָה הִיא בְּשִׁבְעַ, כל דבר במעשה הפרה הוא בשבע, דהיינו, ז' כְּפֻוסִים וְכוּ' כלומר שבפרשת פרה מוזכר שבע פעמים פרה, שבע פעמים

שריפה, שבע פעמים הזאה, שבע פעמים כיבוסים, שבע פעמים טהרה, שבע פעמים טומאה, שבעה כהנים, ולכן נקראת הפרה "בת שבע" כנודע, **וְהָא אֲתָמֵר** וכבר למדנו את זה לעיל בפרשת "אחרי מות", **מֵאֵי טַעְמָא** ומה הטעם בשבע, **בְּגִין דְּהִיא שְׁבַע שְׁנֵי שְׁמִטָּה** לפי שהמלכות היא סוד שבע שנות שמיטה, שהיא כוללת בתוכה ז' ספירות דז"א, **וּבֵת שְׁבַע אֲתָקְרִי** והמלכות נקראת בת שבע, כי היא אחת משבע ספירות אלו וכללותן בה, **וְעַל דָּא כָּל עוֹבְדוֹי בְּשְׁבַע** ועל כן כל מעשי הפרה נזכרים בתורה שבע פעמים לרמוז את ז' הספירות שבמלכות. **תָּא תְּוִי** בא וראה, **כָּל מֵאֵי דְאֲתַעְבִּיד מִתְּהֵא פְּרָה** כל מה שנעשה מפרה זו, המטרה היא **בְּגִין לְדַכָּאָה וְלֹא לְקַדְשָׁא** כדי לטהר את האדם מהטומאה ולהסיר מעליו אחיזת הקליפות, ולא בא כדי לקדש את האדם ולהוסיף קדושה על קדושתו, **וְאֵת עַל גַּב דְּאֲתִייהִב לְסַגְן** ואע"פ שניתנה הפרה לסגן שהוא בחסד, אפילו הכי **הוּא לָא שְׁחִיט וְלֹא שָׂרִיף** הוא לא שוחט אותה ולא שורף אותה, אלא זר שוחט ואלעזר רואה כדי לא לעשות פעולות של דין, **בְּגִין דְּלֹא יִשְׁתַּבַּח דִּינָא בְּסִטְרוֹי** כדי שלא ימצא דין מצד הכהן שהוא בחסד, **וְכָל שְׂכַן אַהֲרֹן דְּאִיהוּ בְּדִרְגָּא שְׁלִים יִתִּיר** וכל שכן שלא ניתנה מצות הפרה לאהרן הכהן שהוא במדרגה שלמה יותר מאלעזר, כי הוא באבא עלאה ששם שורש החסד, **דְּלֹא בְּעֵי לְאִשְׁתַּכְּחָא תַּמָּן וְלֹא אֲדַמְנָא תַּמָּן** שלא ראוי לאהרן הכהן להימצא שם ולהודמן שם בשריפת הפרה שלא לעורר דין במקום גבוה.

הֵאֵי פְּרָה, בֵּינָן דְּאֲתַעְבִּיד אִפֵּר זאת הפרה כיון שנעשתה אפר, שהיא אותיות א-פר שנכללו בה ה"ג מנצפ"ך לבחינה אחת, **בְּעֵי לְמַשְׁדֵּי בֵּיה עֵין אֲרֹתוֹ, וְאֲזוּב, וְשְׁנֵי תוֹלְעֵת** צריך להשליך בה עץ ארוז שהוא בתפארת, ואזוב שהוא ביסוד ושני

תולעת שהוא בגבורה, **וְהָא אֱלִינ אַתְּמָרוּ** והרי אלה הדברים כבר למדנו עליהם בפרשת מצורע. **וְאָסַף אִישׁ טְהוֹר** שהוא בגבורה שהיא מעלה את המלכות מתוך הקליפות, **וְלֹא קָדוֹשׁ** שהוא בחסד. **וְהַנִּיחַ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טְהוֹר** פי', שבתחילה צריך להטהר מחוץ למחנה שהוא מקום טהור, **וְהָא טְהוֹר לֹא אֶקְרִי אֱלֹא מִן סְטָרָא דְמִסְאָב בְּקַדְמֵיתָא** כי לא נקרא אדם טהור אלא שהיה טמא בתחילה. וכן המלכות, בתחילה עולה מבין הקליפות למקום טהור ואח"כ למקום קדוש.

רְזָא דְכֻלָּא הָאֵי דְכֻתִּיב כל סוד פרה אדומה הוא מה שכתוב **לְמִי נָדָה תַּטְּאֵת הִיא**, שפי' **בְּגִין דְּכָל דִּינִין תַּתְּאִין** לפי שכל הדינים התחתונים אינם מתעוררים, **וְכָל אַנְוִין דְּאֵתוּ מִסְטָרָא דְמִסְאָבָא** וכן כל אותם כוחות טומאה שבאו מצד הטומאה ואין להם שליטה, אלא **בְּד אִיהוּ יִנְקָא מִסְטָרָא אַחְרָא** כאשר המלכות יונקת מן הסטרא אחרא, **וְיִתִּיבַת בְּדִינָא** ויושבת בדין ופועלת דין, **בְּמָה דְאֵת אָמַר** (ישעיה לד) חרב לה' שהיא חרב נוקמת נקם ברית מבחי' המלכות **מִלְאָה דָם הַדְּשָׁנָה מִחֻלָּב** ע"י אחיזת הקלי' היא מלאה דם נידות, וע"י מעשה אפר הפרה היא נטהרת. **בְּדִין, בְּלֵהוּ מִתְעַרְרִי וּמִסְתַּלְקִי וְיִשְׂרָאֵן בְּעֵלְמָא** ואז כוחות הקליפות מתעוררים ועולים ושורים בעולם לפעול הדין, **בִּיּוֹן דְּעַבְדֵי הָאֵי עוֹבְדָא דְלִתְתָא** כיון שעושים את מעשה פרה אדומה למטה, **וְכָל הָאֵי דִינָא בְּאֵתֵר דָּא דְהָאֵי פְּרָה** וכל הדין הזה נעשה במקום הזה בזאת הפרה ששוחטים אותה ושורפים אותה ואוספים את אפרה, **וְרִמָּאן עָלֶיהָ עֵץ** (דף קפ"א ע"א) **אָרוּ וְגו'** ומשליכים לתוכה עץ ארו ואזוב ושני תולעת ועי"ז מתמתקים הדינים ומתבטלים. **בְּדִין אַתְחַלְשׁ חִילָא דְלֵהוּן** אז נחלש כח הקליפות שמדון באה הטומאה לעולם, **וְכָבֵל אֵתֵר דְיִשְׂרָאֵן, אַתְּפְרוּ**

וְאֵתְחַלְּשׁוּ וְעָרְקִין מִנִּיהַּ וּבְכֹל מָקוֹם שְׁשׁוּרוֹת וּנְמִצָּאוֹת הַקְּלִיפּוֹת, הֵן נִשְׁבְּרוֹת וְנִחְלָשׁוֹת
 וּבִרְחוֹת מַחֲמַת מִי הַחֲטָאֵת, דִּהְיָא חֵילָא דִּלְהוֹן אֶתְחַוִּי כְּגוֹנוּנָא דָּא לְנַפְיִיהוּ
 כִּי כַח הַזֶּה שְׁלֵהֶם נִרְאָה לָהֶם שֶׁהוּא נִשְׁבֵּר וְנִשְׂרָף כְּמוֹ שֶׁנִּעֲשֶׂה בַּפְּרָה, כְּדִין לָא שְׂרָאן
 כְּבַר נֶשׁ וְאֶתְדַכֵּי וְאִז לֹא שׁוֹרִים עוֹד בְּאִדָּם וְנִטְהַר הָאָדָם ע"י אִפְרָהּ הַפְּרָה.

וְעַל דָּא אֶתְקַרֵי מִי נְדָה וְעַל כֵּן נִקְרָא מִי נְדָה כִּי הוּא, מִיָּא לְדַכָּאָה מִיָּם
 לְטַהַר שֶׁהוּא מִטְהַר אֶת טוֹמְאָת הַנְּדָה מִן הַמַּלְכוּת. כִּד עֲלָמָא שְׂאֵרִי כְּדִינָא
 וּבְאִשְׁרֵי הָעוֹלָם שׁוֹרָה בְּדִין מַחֲמַת אַחִיזוֹת הַקְּלִיפּוֹת, וְסִטְרָא מְסַאֲבָא אֶתְפִּשְׁט
 בְּעֲלָמָא וְצַד הַטּוֹמְאָה מִתְפַּשֵּׁט בְּעוֹלָם, הָכָא אֶתְכַלִּילֵן כָּל זִינִין מְסַאֲבָא,
 וְכָל זִינֵי דִכְיוּ כַּאֲן בְּמַלְכוּת נְכַלְלִים כֹּל מִינֵי טוֹמְאָה וְכֹל מִינֵי טַהֲרָה, וּבְגִין כְּדִ
 טוֹמְאָה וְטַהֲרָה, כְּלָלָא עֲלָאָה דִּאוֹרִיִּתָא לְכֵן הַטּוֹמְאָה וְהַטְהָרָה הֵם כֹּלל גְּדוֹל
 בְּתוֹרָה כִּי בְּהֵן תְּלוּיָהּ הַטְהָרָה שֶׁל הַשְּׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, וְאוֹקְמוּהָ חֲבַרְיָא וְכַבֵּר בְּאֵרוֹ זֶה
 הַחֲבָרִים. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן לְבָנוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר, עֲבַדְתָּ דִּלָּא יִימְרוּן חֲבַרְיָא
 מְלָה אֶבְתְּרָךְ עֲשִׂיתָ שְׁלֹא יֵאמְרוּ הַחֲבָרִים דְּבַר אַחֲרִיךָ כִּי אִמַּרְתָּ לְבַדְּךָ כֹּל מֵה שֵׁשׁ בְּסוּד

פְּרָה אֲדוּמָה.

מאמרי הפרשה

"וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר וַדְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֵיךְ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֶיהָ עֵל" (יט, א-ב)

פרשת פרה אדומה ניתנה לישראל בר"ח ניסן ביום הקמת המשכן, כדי להטהר לגמרי מכל הטומאה שדבקה בם מטומאת מת ומטומאת ע"ז שהיא שורש המיתה בעולם

פרשת פרה אדומה ניתנה לישראל בר"ח ניסן בשנה השנייה לצאתם ממצרים ביום הקמת המשכן, כי כל ישראל היו חייבים להיטהר כדי שיוכלו להקריב את פסחיהם ואפילו מי שלא נגע במת מעולם, שכן כולם חטאו בחטא העגל וכידוע עבודה זרה מטמאה כמת, ועל כן לאחר שהקב"ה סלח לישראל וציווה עליהם לעשות לו משכן, נתן להם מצות פרה אדומה כדי להטהר לגמרי מכל הטומאה שדבקה בם מטומאת מת ומטומאת ע"ז שהיא שורש המיתה בעולם. א"כ מעשה פרה אדומה הוא שורש הטהרה של עם ישראל ומאחר והוא שורש הטהרה, לכן צריך לעשות אותו בטהרה המושלמת ביותר שאפשר, שכן כל דבר ששרשו טהור אפילו אם אח"כ נפלה בו טומאה בענפיו שוב אין הטהרה נפגמת, וזהו יסוד עצום שהוא עיקרון של כל אותן מצוות שמקדשות את שורש המעשה, כגון מעשרות, חנוכת הבית, הפרשת חלה, וכיו"ב שצריכים להתחיל בקדושה ואז ממילא הכל מתקדש. ולדוגמא אדם מתחיל את היום בתפילה בכונה ואז בעז"י כל היום כולו מתקדש.

א"כ אותה פרה אדומה שבאה לטהר מטומאת מת, כיון שבאו לעשות שורש לטהרה הרי החמירו בה חומרות רבות ועשאוה במעלות של טהרה שאין למעלה מהן.

וזה היה סדר מעשה פרה אדומה בירושלים

כשם שהיו מפרישים את הכהן הגדול מביתו שבעת ימים קודם יוה"כ לעבודת יוה"כ, כך היו מפרישים את הכהן השורף את הפרה שבעה ימים קודם שריפתה, ללשכה מיוחדת הנקראת "בית אבן" לפי שכל מעשיה וכליה היו עשויים מאבן ומאדמה שאינן מקבלות טומאה. וכל שבעת הימים היו מזיזים עליו מכל אפר הפרות שהיו במקדש שנשארו למשמרת מאז ימי משרע"ה, שמא נטמא הוא למת ולא ידע. ומן הדין היה צריך להזות עליו רק שלישי ושביעי אלא שמזין עליו יום אחר יום, שכן מעלה יתרה עשו בפרה.

כשמזין על הכהן בימי ההפרשה, צריך שיזהר עליו איש שלא נטמא במת מעולם. וכל הכלים שממלאים בהם ומקדשים להזות על הכהן השורף - כולם כלי אבנים היו, שאינם מקבלים טומאה, וכל הדברים האלה כאמור מעלות יתרות שעשו בפרה - שורש טהרת ישראל.

חצירות היו בירושלים שהיו בנויות על גבי סלע ותחתיהן חלול מפני קבר התהום, וע"כ לא היתה יכולה הטומאה להגיע לשם לעולם. כידוע שטומאת מת בוקעת מהקבר עד הרקיע, אלא א"כ עשו חלל בין הקרקע לסלע שעל גביו, וחלל האויר מפסיק בין הטומאה לסלע, ושוב אין הטומאה בוקעת למעלה, א"כ אותן חצירות שנבנו על גבי סלע שבד"כ אין חופרים שם על מנת לקבור מתים, וגם אם קברו שם הרי חלל האויר לא נותן לטומאה לבקוע, ומביאים היו לשם נשים מעוברות של כהנים ויולדות בניהן באותן החצירות ומגדלות שם את בניהן, ולא היתה טומאת מת מגיעה אליהן מעולם. משגדלו הילדים ונבחרו להיות המזין על הכהן השורף את הפרה, היו מביאים שוורים שכרסיהם רחבות ומניחים על גביהם דלתות טהורות ומושיבים התינוקות על גבי הדלתות כדי שיהיה אהל בינם לבין הארץ שמא השוורים ילכו מעל קבר בדרכם אל מעיין השילוח. כשמגיעים לשילוח היו ממלאים ממי המעיין לתוך כוסות האבן שבידם ואין חוששים במעיין מפני קברות כי אין דרכם של בני אדם לקבור במקומות כאלה, ואח"כ עולים שוב ויושבים על גבי הדלתות והולכים עד שמגיעים להר הבית. הגיעו להר הבית יורדים ומהלכים על רגליהם, מפני שכל הר הבית והעזרות תחתיהן היה חלול מפני קבר התהום. ומהלכים עד פתח העזרה, ובפתח העזרה היה כלי עם אפר והיו נוטלים את האפר ונותנים במים שבכוסות ומזין על הכהן.

כיצד שורפים אותה

זקני ישראל היו ממתניים בהר הזיתים שמול הר הבית, והכהן והעוזרים בשריפה והפרה בעצמה היו יוצאים על גשר שהיה נבנה מהר הבית להר הזיתים, והיה הכהן טובל שם ואח"כ עלה

ונסתפג. והיו בונים מערכה מעצי ארזים אלונים וברושים ותאנה, כמין מגדל עם חלונות כדי שהאש תהיה מפיחה ברוח. וכופתים את הפרה ונותנים אותה על גבי המערכה, והכהן היה שוחט ומקבל את הדם ומזה שבע פעמים כנגד בית קה"ק. גמר מלהזות, מקנח ידיו בגופה של הפרה ויורד מן המערכה. הצית את האש והתחילה האש להאחז בפרה השחוטה כשהיא שלמה עד אשר תצית האש ברובה ותקרע בטנה.

ואח"כ נוטל עץ של ארז ואזוב ושני תולעת וכורך האזוב עם הארז בלשון של השני, ומשליך לתוך בטנה של הפרה אחרי שנבקעה ע"י האש.

אחר שנגמרה שריפתה - חובטין אותה במקלות היא וכל עצי המערכה שנשרפו בה עד שנעשה הכל אפר. והיו מחלקים את האפר לשלושה חלקים. אחד ניתן בחיל, אחד בהר הזיתים, ואחד מתחלק לכל המשמרות. זה שמתחלק למשמרות, היו כל הכהנים מקדשים ממנו, וזה שניתן בהר הזיתים היו ישראל מזין ממנו, וזה שניתן בחיל היה מוכן ומוצנע שנאמר: "והיתה לעדת בני ישראל למשמרת".

תשע פרות אדומות נעשו מאז ומעולם, הראשונה עשה משרע"ה והיו מטהרים באפרה כל ימי הבית הראשון, והותירו ממנה מעט למשמרת, שניה עשה עזרא הסופר, ושבע מעזרא ועד חרבן הבית, והעשירית יעשה בעזה"י מלך המשיח במהרה בימינו אמן.

ומבואר בחז"ל, כי מעניניו המיוחדים של משה, הוא ענין הנצחיות כמ"ש בגמרא (סוטה ט') שאין שונאיהם של משה ודוד שולטים במעשי ידיהם. וא"כ כח הטהרה של פרה אדומה קשור עם ענין נצחיות משה רבנו, וכל יתר הפרות האדומות נאצל כוחן מכוח פרתו האדומה של משה רבנו, וגם השימוש באפר פרת משה נתארך שנים רבות, שהרי עד ימי עזרא לא הוצרכו לפרה שניה - דהיינו קרוב לאלף שנה השתמשו בפרתו של משה, ואילו במשך ה-420 שנים של בית שני עשו 8 פרות, ועוד, שאמרו המפרשים שבכל הפרות היו צריכים לערב מאפר פרתו של משה.

ודוקא את הפרה האדומה העשירית יעשה מלך המשיח, כי עשר מראה על שלימות. ושלימות הטהרה של פרה אדומה תהיה רק לעתיד לבוא בפרה העשירית שיעשה מלך המשיח, יחד עם המנין העשירי שיעשה בבני ישראל, שבכתובים מצאנו שעם ישראל נמנו תשע פעמים, והמשיח הוא זה שישב את השירה העשירית ויכבוש את ארץ עשר האומות.

אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמיין כשפים, אתם מביאים פרה ושורפין אותה

שאל עובד כוכבים אחד את רבן יוחנן בן זכאי, אילין עובדייא דאתון עבדין נראין כמיין כשפים, אתם מביאים פרה ושורפין אותה, וכותשין אותה, ונוטלין את אפרה, ואחד מכם מטמא למת מזין עליו ב' וג' טיפין ואתם אומרים לו טהרת. אמר לו לא נכנסה בכך רוח תזוית מימך? אמר לו לאו. ראית אדם שנכנסה בו רוח תזוית? אמר לו הן. א"ל ומה אתם עושין לו? אמר לו, מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרביצים עליה מים והיא בורחת. א"ל ישמעו אזניך מה שאתה מוצא מפיד. כך הרוח הזו- רוח טומאה, דכתיב (זכריה יג) "וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". מזין עליו מי נדה והוא בורח. לאחר שיצא, אמרו לו תלמידיו, רבנו, לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר? אמר להם, חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקדוש ברוך הוא חקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי, דכתיב "זאת חוקת התורה". ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה? א"ר איבו, משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך. אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה, כך אמר הקדוש ברוך הוא תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. (מדרש רבא)

בכל שנה ושנה בבוא זמן זה, מתעוררת רוח טהרה ממרום לטהר את בית ישראל

"ונשלמה פרים שפתינו", כשעוסקים ישראל בדיני הטהרה, הלכותיהם וטעמיהם, נחשב להם כאילו נטהרו בפועל מכל טומאותיהם.

אותה רוח טהרה שאפפה את העם בזמן שהמקדש היה קיים, שאז כל אחד היה עוסק בטהרתו על מנת שיוכל לעלות לירושלים, אותה רוח עילאית של טהרה ושמחה של קדושה לא בטלה לעולם. ובכל שנה ושנה בבוא זמן זה, מתעוררת רוח טהרה ממרום לטהר את בית ישראל. אשרי המרגיש קדושת הזמנים ומתמלא רגש והשתוקקות לטהר נפשו לקראת חודש הגאולה. הדרך לצאת מן הטומאה ולהינתק מן הרע, כרוכה בהחלטה תקיפה וחד משמעית. שאם לא כן, לעולם לא יוכל להתנתק מן הרע אליו הוא כבול וקשור. פעם אחת ויחידה חייב אדם לומר לעצמו לא!, לא אכנע! לא אשמע לפיתויי היצר! ורק על ידי זה יוכל אדם לנצח ולעבור את כל המכשולים. וזה רמז במה שאמר איוב "מי יתן טהור מטמא לא אחד" (איוב יד). כלומר, ההפיכה והיציאה מן הטומאה אל הטהרה, קשורה היא ב"לא אחד" - תקיף.

משל לשיכור שהחליט לא לשתות יין ולהגמל משכרותו, פעמים רבות גברה בו תאוותו, אך הוא התגבר ולא שתה. פעמים היו שכבר התחיל בהליכה לבית המשתה ובאמצע התגבר

על עצמו וחזר לביתו. לאחר שעמד בנסיון פעמים רבות, הרהר, אם אני כה חזק, ראוי אני וזכאי לשתות כוסית יין אחת... ומיד אחר ששתה כוסית אחת חזר לסורו ולשכרותו.

לומדים מזה, שההחלטה לצאת מן הרע, להנתק מן הטומאה, חייבת להיות החלטית וחד משמעית, ללא כל ויתור ונסיגה. כאשר יאמר לעצמו "לא אחד", בשום אופן לא, אזי תתקיים ההחלטה בידו ואכן יצא מכלל טומאה ויזכה להגיע אל עולמות הטוהר.

יהודי חייב לקיים את מצוות הי"ת ולשמוע בקולו בשל היותן מצוות הי"ת אף אלו שאינן מובנות לנו כגון פרה אדומה, שעטנז, כלאים.

"זאת חוקת התורה ויקחו אלך פרה אדומה תמימה", בפרשה זו מודיעה לנו התורה שאת מצוות התורה יש לקיים גם אם נבצר מאתנו טעמה של המצוה, וכמו שאנו רואים בענין פרה אדומה שהוא חוק ללא טעם, שהרי צוה הקב"ה ליקח פרה שהיא תמימה באדמימות ושלא עלה עליה עול וכו' ולהביאה להר הזיתים שהיה בדיוק נוכח בהמ"ק וישחטו אותה שם, וישרפו אותה, וימלאו מים חיים וישימו את האפר בתוך כלי מים ויזו את המים ע"ג הטמאים והמים האלו שנקראים מי נדה היתה להם סגולה שמטמאים את הטהור ומטהרים את הטמא. ומצוה זו היא אחת מסודותיה המופלאים של התורה שאי אפשר לחקור ולשאול טעמה אלא יש לקיימה כחוקה ביראה ובאהבת הי"ת. ואמר לו הקב"ה למשה שכל הפרות הנעשות משלך ואילך בטלות לעתיד, ושלך קיימת לעולם, ויגלהו אליהו לעתיד, לערב ולקדש בו פרות שיעשו. ולא נתגלה סודה אלא למשה רבנו שנאמר "ויקחו אליך" ואפי' שלמה המלך אמר - אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, והי"א רחוקה גי' פרה אדומה.

ופירשו המפרשים לשון זאת חוקת התורה שהיא חק וגזרת מלך, כדבר שאין טעמו נודע לבריות והן תמהין עליו, כענין פרה אדומה שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבודתה, והאמת כי פרה אדומה מכלל החוקים שאין טעמן נגלה ונודע, אבל עיקר לשון חקה מלשון חקיקה, ורמזו לדבר החקוק ומצויר למעלה והנרמז לישראל בפרה אדומה, ולכך נקרא חלק אחד מן המצוות חוקים, נאמר כאן חקת התורה, ונאמר בשעיר המשתלח (ויקרא טז' לד') והיתה זאת לכם לחקת עולם, והכלאים (ויקרא יט' יט') את חקותי תשמרו, ועוד נקראים חוקים מלשון גבול, כענין שכתוב (ירמיה ה') אשר שמתי חול גבול לים ולא יעברנו, חקות ירח וכוכבים לאור לילה (ירמיה לא' לה') כלומר גבולי היום והלילה, וזה להורות שנעצור המחשבה מלהרהר בהם ולא נעבור גבול מפני עומק השגתם.

זכן משמע במדרש: רבי יצחק פתח, כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה, אמר שלמה - על כל התורה כולה עמדתני, ועל פרשה זו של פרה כיון שהייתי מגיע בה, הייתי דורש בה וחוקר בה ושואל בה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, הרי שהיה דורש וחוקר אלא שלא עמד על בוריה, מה שאין כן כל התורה שעמד על בוריה.

ומפני מה נאמר זאת חוקת התורה ולא נאמר זאת חוקת פרה אדומה, לומר לך שכל מצוות התורה אפי' שיש מהן כמה מצוות שנראות לנו קשות מצד שאנחנו חמריים ושקועים בתאוות, בכל זאת צריך לקיימן היות והי"ת ציוה אותנו ואנו אוהבים אותו, ואז מתוך אהבתנו יהפכו הדברים בעיינינו כמובנים ומתוקים, כמו שמצינו אצל אברהם אבינו עם יצחק בנו שהקריבו לעולה בשמחה לפני ה'.

חכמים מספרים על דמא בן נתינא (קידושין ל"א) שהפסיד ממון רב בשביל כיבוד אב ואם ולשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה ושילמו לו ישראל בעדה אותו סכום כסף שהפסיד בשעתו. ויש להבין מה הטעם קיבל בשכרו פרה אדומה דוקא? מסביר הר"ם, התנהגותו של אותו נכרי שהפסיד סכום גדול עבור מצות כיבוד אב עוררה בשמים קטרוג נגד ישראל ובכדי לשתק את הקטגור הזה נתנו לו מן השמים דוקא פרה אדומה כדי להוכיח שבעוד שהנכרי מסוגל לפזר הון על מצוה זו אשר השכל מחייבה, הרי ישראל מוכנים לפזר הון רב על מצוה שאינם מבינים אותה (וזה בא ללמדנו שגם מצות כיבוד אב ואם חייבת להיות כמקבילה לפרשת פרה אדומה).

ועל כן יהודי חייב לקיים את מצוות הי"ת ולשמוע בקולו בשל היותן מצוות הי"ת אף אלו שאינן מובנות לנו כגון פרה אדומה, שעטנו, כלאים, כי אע"פ שטעמן כמוס מאתנו אולם לפניו יתברך גלוי וידוע וברור שאם הי"ת צונו לעשות אותן, בודאי רק לטובתנו הן.

משל למלך שחילו צר על איזו עיר והוא מפקד עליהם ונותן הוראות כיצד ואיך לנהל את המתקפה, ודאי שהחיילים נשמעים לפקודות המלך ללא סייג ואז הם מנצחים במלחמה. ואם ישאל מישהו את החיילים שיסבירו לו למה התחילה המתקפה דוקא כאן ולא במקום אחר, או למה נכנסו ממקום פלוני והשתמשו בנשק פלוני, לא ידעו מה להשיב, כי אין זה תפקידם לשאול שאלות אלא לקבל הוראות ולעשות אותן, כי בודאי המלך יודע מה הוא עושה וכיצד לנצח את המלחמה. כן אנו חייליו של הקב"ה עלינו לציית לפקודותיו אף שאינן מובנות לנו, משום שאין ספק כי הוא יודע לנהל לנו את הענינים וכל הפקודות שהוא נותן לטובתנו הם. (רבי בנימין מזלוזיץ)

"בהדי כבשי דרחמנא למה לך" עבדהו כעבד המשועבד בנפשו וגופו

הגמ' (ברכות י' ע"א) מספרת שחזקיהו המלך חלה והגיע לשערי מות בא אליו ישעיה בן אמוץ ואמר לו כה אמר ה' צו לביתך, כי מת אתה ולא תחיה, מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר לו חזקיהו לישעיהו מפני מה מגיע לי עונש כ"כ חמור, אמר לו משום שלא עסקת בפריה ורביה וכו'.

והקושיא עצומה, היכן ראינו שבשביל בטולה של פריה ורביה אדם מת בעוה"ז ולא יחיה לעוה"ב.

אלא ידוע שחזקיהו לא עסק בפו"ר היות וראה ברוה"ק שלא יצאו לו בנים טובים, ומחמת הבנתו פטר עצמו מקיום מצות עשה דפריה ורביה, פרק מעליו עול עבודת המקום, שאין לך עבד רק המקיים מצוות רבו, ואין אדם בעל סמכות להכריע מתי יקיים המצוה ומתי יבטלנה.

וכפי שאמר לו ישעיה "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" אתה תעשה מה שעליך. וכ"כ בפסוק (ד"ה א' כח) "דע את אלהי אביך ועבדהו", כלומר חקור ודע את אלהי אביך, אבל לאחר מכן עבדהו כעבד המשועבד בנפשו וגופו לרבו, ואל תעשה מחמת שכל וידיעה אלא מחמת עבדות, וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ח מלכים "כל המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, והודיענו על ידי משה רבנו, שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם".

מספר הרי"ח הטוב מעשה בחסיד גדול אסטניס שלפני שהיה מכניס איזה פרי לפיו, היה צריך לשטוף אותו בסבון שבע פעמים ורק אח"כ אכלו, ואותו חסיד היה מוהל ורוב הילדים שבעירו הוא מל אותם, אמרו לו אוהביו פליאה גדולה יש לנו עליך אם אתה לא מכניס ענבים לפיך אלא אחר שתרחץ אותם כמה פעמים, איך תכניס הברית לתוך פיך בהיותו מלוכלך, ויאמר דבר זה צוני הי"ת ותאמינו לי כאילו הכנסתי פרי רחוך עשר פעמים. טבע נוסף היה לו שאינו יכול להכניס לתוך פיו דבר מר. ופעם אחת נתן לו הרופא תרופה מרה לחולי הקדחת והתעלף מחמת המרירות, ושאלו אותו א"כ איך אתה אוכל את המרור כליל פסח וענה כנ"ל. וזה שצריך האדם להרגיש בכל מצוות התורה שאפי' דברים קשים ומרים לא ירגיש במרירותם אלא אדרבה תתעורר אצלו מתיקות וערבות.

וביחזקאל פ' ג' אמר לו הקב"ה אכול את המגילה ותהי לדבש בפִּיךְ רואים אנו שאע"פ שאמר לו הקב"ה דבר שנגד השכל, אכל את המגילה והיה טעמה כטעם דבש.

מעשה פלא על אותו נכרי שנתן עול על הפרה אדומה שהיתה לו וחכמים לא קנו אותה ותלה את עצמו

נדירה היתה פרה כזו, מושלמת ותמימה, אדומה לחלוטין, שבעליה לא השתמשו בה כלל לעול ולמשא. בהקשר זה, מסופר בדברי חז"ל סיפור מופלא. מעשה והוצרכו ישראל לפרה אדומה, ולא מצאו. הגיעתם הידיעה, שבעדרו של נכרי אחד מצויה פרה אדומה, הלכו אצלו ואמרו לו מכור לנו את הפרה האדומה שברשותך, שאנו נצרכים לה. אמר להם, אדרבה, תנו את דמיה, וקחוה, שאלו אותו וכמה הם דמיה, אמר להם, ארבעה זהובים. עד שהם הולכים להביא את הדמים, תמה אותו גוי לשם מה צריכים היהודים פרה מעדרך, ופרה זו דוקא? התעניין, וסיפרו לו עניין הפרה האדומה. הבין איזה אוצר מצוי ברשותו, כיון שבאו והביאו את הדמים, אמר להם התחרטתי, ואיני מוכרה. הבינו, ואמרו לו שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש, אמור כמה אתה רוצה, כיון שראה אותם דחוקים, העלה את דמיה לאלף זהובים, הסכימו, והלכו להביא את הדמים.

אמר לחברו הנכרי, בוא וראה איך אני צוחק ביהודים אלה, כלום הם מבקשים, אלא פרה שלא עלה עליה עול, הרי אני נוטל את העול ונותנו עלי, מצחק בהם ונוטל את ממונם, וכן עשה, נתן עליה את העול כל הלילה, ובבוקר הסירו.

הגיעו חכמי ישראל, וצרור המעות בידם. הראו לו את הזהב הרב, שמח והוציא להם את הפרה. הסתכלו בה והבינו מה שעשה. כי סימן מובהק יש לפרה שלא עלה עליה עול - שתי שערות יש בצוארה במקום נתינת העול, שכל זמן שלא עלה עליה עול הרי הן זקופות, וכשעולה עליה העול הן נכפפות. ועוד סימן, שכל זמן שלא עלה עליה עול, עיניה מביטות ניכחה, וברגע שהעול עולה עליה פוזלות עיניה לעבר העול בחשש וחוסר מנוחה.

כיון שראו שהשערות כפופות והעיניים פוזלות, אמרו לאותו רשע טול את פרתך, אין אנו צריכים לה. כיון שראה שהחזירו לו את פרתו והפסיד כמו ידיו כל אותו האוצר, אמר ברוך שבחר באומה זו, וחלק מחכמתו ליראיו. נכנס לביתו וחנק עצמו למוות. ועליו נאמר: כן יאבדו כל אויבך, ה'.

והבורא יתברך קורא הדורות מראש המגיד מראשית אחרית, רמז כל זה בתורתו הקדושה. שכתב בסוף הפרשה הקודמת: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו, ולא תמותו, והסמיך לכך פרשת פרה אדומה. לרמוז על אותו נכרי שביקש לחלל את קדשי ישראל, והרגישו בתרמיתו ולא הניחו לשים עצמם לשחוק - והמית עצמו.

אמנם כן, לא היה אדם במהלך ההיסטוריה כולה, מזה שלושת אלפים שנה, נכרי או מזרע ישראל, שביקש להתקלס בעם ישראל ובדתו - ולא יצא וידיו על ראשו. ואם חשב שהוא הפיקח, והוא החכם - צחק מי שצחק אחרון...

ע"י מצות פרה טהרתן של ישראל, וכן ע"י פרה - גוי אחד התגייר וזכה להיות ת"ח והוא ר' יוחנן בן תורתא

אמרו רבותינו (פסיקתא רבתי פרשה יד): מעשה היה בישראל אחד, שהיתה לו פרה אחת חורשת. נתמעטה ידו, ומכרה לגוי אחד. כיון שלקחה הגוי, חרשה עמו ששת ימים של חול. בשבת הוציאה שתחרוש עמו, ורבעה לו תחת העול. היה הולך ומכה אותה, והיא אינה זזה ממקומה. כיון שראה כן, הלך ואמר לאותו ישראל שמכרה לו: בוא טול פרתך. שמא צער יש בה, שהרי כמה אני מכה אותה, והיא אינה זזה ממקומה. אותו ישראל הבין כי בשביל שבת, שהיתה למודה לנוח בשבת. אמר לו "בא ואני מעמידה".

כיוון שבא, אמר לה באזנה: פרה פרה את יודעת, כשהיית ברשותי היית חורשת בימי החול, ובשבת היית נחה. עכשיו שגרמו עוונותי, ואת ברשות הגוי, בבקשה ממך, עמדי וחרשי. ומיד עמדה וחרשה. אמר לו אותו הגוי: אני מבקשך טול פרתך. עד עכשיו אני בא ומסב אחרך, שתהא בא ומעמידה על אחת וכי בכל פעם אצטרך לחזר אחרך שתבא להעמידה? חוץ מזו ומזו, איני מניחך, עד שתאמר לי, מה דברת ועשית לה באזנה, שהרי אני נתיגעתי בה והכיתי אותה, ולא עמדה.

התחיל אותו ישראל מפיסו, ואומר לו: לא כישוף ולא כשפים עשיתי. אלא כך וכך סחתי לה באזנה, ועמדה וחרשה. מיד נתירא הגוי, אמר: ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה, ואני שיצרני יוצרי בדמותו, ונתן בי דעת, איני הולך ומכיר את בוראי? מיד בא ונתגייר, ולמד, וזכה לתורה, והיו קוראים שמו יוחנן בן תורתא, ועכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו ע"כ.

ואם תמיהה אתה שעל ידי פרה נתקרב אדם אחד לכנפי השכינה, הרי על ידי פרה היא טהרתן של כל ישראל, ממה שקראו הענין זאת חקת התורה.

כתב הרמ"ע מפאנו (ספר גלגולי נשמות אות ו') "וְשִׁתִּי שאנו קוראים עליה במגילה, נתגלגלה באותה פרה שמכר החסיד ולא היתה רוצה לחרוש בשבת. כי היתה רוצה שיעשו בנות ישראל מלאכה בשבת, ואותו חסיד היה מכירה וידע שהפרה גלגול של וּשְׁתִּי, לכן מכרה לגוי ולא רצה לתת לה הנאה שלא תעבוד בשבת. ואותו גוי המתגייר בגלל המעשה שקרה, הוא אחשוּרוּשׁ, וכך היה תקונה".

סוד פרה אדומה שהיא מטהרת הטמאים בטומאת הנחש

נתפרשה לנו תיבת חוק שהיא מצוה שאין אנו יורדים לחקר הבנתה, וכן היא מצות פרה אדומה שאין אנו רשאים להרהר אחריה, ונראה שלא ללמד על עצמו יצא, כי אם להורותנו בכל תרי"ג מצותיה של תורה, שאם כי דומה שמבינים אנו טעמיהם וכוונותיהם, אפס קצהו נראה וכולו לא נראה, כי עמוקה היא מני ארץ ורחבה מני ים, ואין בכח שכל האנושי להשיג עומק טעמי המצוות, אשר נגזרו מהחכמה העליונה, היא חכמתו יתברך, וכל מה שאנו מבינים בטעמי המצוות, אינו אלא מקצת מן המקצת מטעמיה האמיתיים ושרשיה העמוקים, ורק שאנו טועמים בקיום המצוות לפי ערכנו, את הטעמים שבכוחנו להשיג.

ודעת רז"ל היא כיון שהנחש פתה לחוה וגרם מיתה לעולם לכן יש טומאה גדולה במת מטומאתו של הנחש, ובעבור טומאתו הגדולה הצריכה התורה מצות פרה אדומה לטהר טומאת המת בענינו של נחש, זולתי אלו המתים בנשיקה כמשה ואהרן שנאמר בהם על פי ה'. וידוע פי ה' למה רומז בכל מקום, ואף מרים מתה בנשיקה ולא הוזכר בה פי ה' שאין כבוד להזכיר באשה.

ומזה תבין סוד טומאת המת, כי זהו תימה גדול, היות הצורה הקדושה כידוע ענינה בדרך האמת מקבלת טומאה חמורה במות האדם יותר משרץ ונבלה הטמאים והנוגע בהם מטהרין ביומן, וזה צריך ז' ימים והזאה. ועוד תימה אחר, שנראה דבר והיפוכו, שהנה קבורת המת מצוה גדולה להתעסק בה, עד שאמרו כי קבורת המת מצוה הדוחה את העבודה במקדש ומיטמא בו כהן גדול ונזיר, כמו שבא בקבלה. מכל זה תדע, שטומאתו אינה מצד הצורה עצמה כמו שרץ ונבלה, אלא מצד הנחש, ולכן ג' הנזכרים שבזכותם תלויים חיי העולם היוצאים ממצרים ולא נטמאו במותם. מרים בזכות הבאר, ואהרן בזכות ענני כבוד, ומשה בזכות המן. וזכתה מרים לזה

בזכות היאור ותתצב אחותו. ואהרן שהיה מקרבן לתורה, ומשה שבזכותו ניוון העולם. ולכן כשמתו השניים חזרו בזכות משה כי כולם ישנם בו, וכל זה רמוז בפרשה.

ומכל זה יובן סוד פרה אדומה שהיא מטהרת הטמאים בטומאת הנחש, ואין ספק כי ענין פרה אדומה הוא ענין עמוק וסוד נשגב ונעלם ואין כח באדם להשיגו על שלימותו, וכמו שאמרו על שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, שאף על פי שעמד על כל סודות התורה בזה לא ירד לעמקה, ועל זה אמר והיא רחוקה ממני, וכמו שאמר החכם אימתי אני יודע בעצמי כשאני מכיר בעצמי שהחכמה רחוקה ממני, וזה הוא אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ואין ספק שענייניה מורים עומק סודה שהיא מטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים, וזה מנפלאות השם יתברך כנחש שהוא ממית, ומבשרו עושין התרי"אקה להסיר הארס במה שהוא ממית, וחלילה שהוא כזה אלא שהוא דמיון לנפלאות השם, שאפילו בדברים הארציים אדם מוצא נפלאותיו - עושה דבר והיפוכו.

כיצד יתכן שבקש שלמה להיות כמושה? הלא מקרא מפורש ולא קם נביא עוד כמושה!

כתב בספר קול יהודה למו"ר רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש הישיבה, ויקחו אליך, מדרש - לך אני מגלה טעמי פרה אדומה ואילו לאחרים חוקה. והנה איתא בגמרא (ראש השנה כא' ב') על הפסוק בקש קהלת למצא דבר חפץ (קהלת יב' י') בקש קהלת להיות כמושה, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת, והמאמר הזה סתום וחתום. ושמעתי מפי הגאון רבי מאיר ועקיני זצ"ל רבה של טבריה, שני ביאורים נחמדים, והם, כיצד יתכן שבקש שלמה להיות כמושה הלא מקרא מפורש ולא קם נביא עוד כמושה, אלא שלא רצה להיות כמושה בכל דבר, רק בעניני פרה אדומה, לרדת לסוף הטעם של פרה אדומה כמושה, היות שבכתוב רמוז ענין ידיעת משה בפרה, כמו שכתוב ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת, לטמא מעפר שריפת החטאת - ראשי תיבות למשה, כלומר שטעם שריפת החטאת נתגלה למשה, ולכך בקש שלמה להיות כמושה, כי לטמא מעפר שריפת החטאת - ראשי תיבות אותיות שלמה, אלא שהן שלא כסדרן, על סמך זה רצה שלמה להיות משה שגם הוא רמוז כאן, יצאה בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת תלך ישר, שמו של משה כתוב ישר מעפר שריפת החטאת, מה שאין כן אצל שלמה צריך להפוך, ולכן אין סמך ששלמה יוכל לדעת סוד שריפת הפרה.

ביאור שני, הגם שידע שלמה שלא קם נביא כמושה, חשב - נביא לא קם אבל חכם קם, לכן רצה להיות בחכמה כמושה, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת, כלומר שמונה הפסוקים האחרונים של התורה שכתוב בהם וימת שם משה ולא קם נביא עוד, ישנה

מחלוקת מי כתבם, כי לאחר שמת משה איך יכתוב וימת שם משה, ויש אומרים שמושה כתבם בדמע, כלומר בדמעות, ויש פירוש דמע, תערובת אותיות, שכתב אותיות לבד בלי שידע הבנתם, כמו תרומה מדמעת שפירושה נתערבבה בחולין. על כל פנים יש אומרים שמושה כתבם ויש אומרים כי יהושע כתבם, מאי נפקא מינה? אלא אם נאמר שמושה כתבם אין בהם דין ספר תורה, וצריכים שרטוט לכתוב אותם ישר, ואם נאמר שיהושע כתבם, כלומר, כתבם יהושע אחר מות משה, וממילא היה לו ליהושע לכתוב כל שבחי משה, לא קם נביא ולא חכם כמושה, כיון שזה היה שלא בפניו שכבר מת, ושלא בפניו אומרים על האדם כל שבחו, ולמה לא כתב כן, אלא ודאי משום שנביא לא קם אבל חכם קם, ולכן רצה להיות כמושה בחכמה, יצאה בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת. גם שמונה הפסוקים הללו כתבם משה, וממילא יש להם דין ספר תורה וצריכים שרטוט לכתוב אותם ישר וממילא אין להוכיח ממה שלא כתב ולא קם נביא ולא חכם, שחכם קם, כי זה היה בפניו כלומר, בחייו, וממילא אין אומרים כל שבחו של אדם בפניו, ולעולם גם חכם לא קם כמושה, והבן.

כשם שפרקו נזמי הזהב משלהם כך יביאו פרה משלהם על שם העגל

אמרו רבותינו במדרש ויקחו אליך - משלהם כשם שפרקו נזמי הזהב משלהם כך יביאו פרה משלהם על שם העגל, משל לבן מלכים שטינף פלטרין של מלך, אמר המלך תבא האם ותקנח צואת בנה. וסוד הענין, כי בחטא אדם הראשון נקנסה מיתה על יד מלאך המות מפני שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא, וכשעמדו על הר סיני, וכתבי חרות על הלוחות ודרשו אל תקרי חרות אלא חירות שפסקה זוהמתן ממש, וכשחטאו בעגל, חזרה הזוהמא והוצרכו לכפרה במקום הלוחות הראשונות, וזה הוא חקת התורה חקה במקום התורה, וזה הוא אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם תמותון כאדם הראשון תמותון.

אדומה - על שחטאו בזהב, וכתבי אם יהיו חטאיכם כשנים.

תמימה - על שם שהיו ישראל תמימים קודם העגל ונעשו בעלי מומין ויחזרו עתה לתמותון, היינו אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול שפרקו מעליהם עול מלכות שמים.

אל אלעזר הכהן - על שם שאהרן חטא בעגל ואין קטיגור נעשה סניגור.

ושרף את הפרה - כשם ששרף את העגל.

עץ ארז ואזוב ושני תולעת - שלשה מינים כנגד שלשת אלפים שמתו, בעגל הם הגביהו עצמם כארז ישפילו עצמן כאזוב ושני תולעת, וכשם שהעגל מטמא הטהורים כמו כן הפרה

מטמאה הטהורים וכשם שאפר העגל טהר את העם כך אפר הפרה מטהרת הטמאים.

למשמרת - כשם שעון העגל שמור לדורות דכתיב וביום פקדי ופקדתי, כך היא אפרה שמור, כי שלשה חלקים היו עושין מאפרה, החלק האחד היו נותנים בהר המשחה לכהנים לצורך העיירות שצריכים ליטהר, והחלק השני היו נותנין בהר המשחה לכהנים גדולים לפרות אחרות להתקדש בו, והחלק השלישי היו נותנין אותו בחיל למשמרת מגזירת הכתוב, רמו לעגל שהוא שמור עד המשיח, ובזמן המשיח מהרה יגלה.

סגולת הפרה גם כן להחלים הנפש ולטמאה בעסק השריפה, ואחרי היותה אפר מרפאה מחלת הטמאה

והנה התמיהה הגדולה היא מה שמטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים. האדם מחויב לילך בהשגות האלהיות כפי כוחו, ובוז מטהר את חמרו ומזככו כי נמשך אחר האלהיות, ואז מטהר את הטמא, אבל הנכנס במופלא ממנו, אז הוא כרואה פני חמה בתקפה ועיניו חשוכות, ובוז נכון - מטמא את הטהורים.

וגם התימה הגדול בה מהיותה נעשית מחוץ למחנה שלא כדרך שאר הקרבנות, ועל דבר זה היו מונין האומות את ישראל עליה כי יחשבו שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה כמנהגם הרע.

אלא כבר ראינו כמה תרופות יש בעשבי האדמה ובאילנות מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר, מלאים סגולות בהפכים - יקררו החמים ויחממו הקרים, ואילו ידענו מהות הנפש ושרשה ומחלתה ובריאותה, נבין בחולה. אבל צריך לידע שאפר פרה אדומה מטהר הוא בכח סגולי ואינו מושג בשכל, כי סגולת הפרה גם כן להחליא הנפש ולטמאה בעסק השריפה, אחרי היותה אפר מרפא מחלת הטמאה. והנה אין בכוחנו להשיג בענין סוד פרה אדומה כלום, אלא שחיבת הקדש והחשק להשיג ידיעה בנסתר יניד הקנה לכתוב.

ומעלות גדולות עשו חכמים בטהרת הפרה ובשריפתה, ומהן שהיו מפרישין קודם שריפת הפרה הכהן השורף אותה מביתו ומאשתו שבעת ימים כמו שמפרישין כהן גדול לעבודת יום הכיפורים ודבר זה קבלה. ובכל יום ויום מימי הפרישה מזין עליו מאפר הפרה מן הפרות שנשרפו כבר, ואין מזה עליו אלא אדם שלא נטמא במת מעולם כי המזה צריך להיות טהור.

מה שזכה משה רבנו להשיג סודה, היה זה בשעת מתן תורה קודם חטא העגל, שאז זכה משה לשער הנ' מחמשים שערי בינה

ומה שזכה משה רבנו להשיג סודה, היה זה בשעת מתן תורה קודם חטא העגל, שאז זכה משה לשער הנ' מחמשים שערי בינה כמ"ש האר"י ז"ל פ' ואתחנן בלקוטי תורה. וא"כ חוקת הפרה היא כנגד שער הנו"ן, ורמזו לכך אדמה גי' חמשים, והכח שלה לבטל את אחיזת הקלי', וממילא לבטל המיתה, כי שט"ן ר"ת נ' שערי טומאה. אבל כאשר חטאו בעגל, נחסרה השגת שער הנו"ן ממשה רבנו, כדי שלא יתבטלו הקליפות טרם זמנם. כמ"ש, לך רד כי שיחת עמך, כלומר רד משער החמשים גי' ל"ך, וזה שאמר "ותחסרהו מעט מאלהים".

אבל היות והיה זה שלא בעונו אלא בעוון העם, לכן בעת שנפטר כתוב, ויעל משה מערבות מואב אל הר נב"ו דהיינו מואב גי' מ"ט, כלומר שעלה מהערבות של שער המ"ט אל הר נבו, ר"ת נ'-בו, שער הנ' דחמשים שערי בינה בו. ומאחר שפרה אדומה תפקידה לתקן את אשר חטאו בעגל, מטעם זה מטהרת את האדם מטומאת מת, ולכן מכנה אותה התורה "זאת חוקת התורה", משום שהפרה אדומה היא שער הנ', היא כללות חוקת התורה להגיע לתכלית, להגיע לימות המשיח שיגלה שער הנ', כי משיח ר"ת משיח יגלה שער חמשים.

והנה פירוש חוקת התורה הוא, להבין שכל התורה כל מה שאנחנו תופסים בשכל, זה צמצום, כי יש למעלה מזה. והנה מחשבה אותיות חש"ב מ"ה, ר"ת חמשים שערי בינה, שזו המעלה הגדולה ביותר כנ"ל, אבל חש"ב הוא ג"כ גי' י"ש, כי כשהאדם חושב שמה שהוא יודע ומבין הוא מציאות - "יש", אבל זו טעות, כי צריך לדעת שיש למעלה מזה.

בודאי נגלה לרבנו האר"י ז"ל אפר פרה אדומה ומהרח"ו נטהר בו

וידוע מה שכתב החיד"א על מהרח"ו, שרבנו האר"י לימד אותו כל תורת הקבלה בשנתיים ימים, ובהם למד מה שלא יוכל אדם ללמוד בשמונים שנה רצופים. ואם יהיו כל הימים דיו וכל העצים קולמוסים והשמים יריעות, לא מספיקין לכתוב מה שלמד מהרח"ו באותו זמן קצר. וכתב שם החיד"א, כי בודאי נגלה לרבנו האר"י ז"ל אפר פרה אדומה ומהרח"ו נטהר בו, ועל ידו נפתחו לו שערי שמים, מלבד מה שהשקה אותו מבארה של מרים כידוע.

בחטא העגל חטאו ישראל באמונה וכדי לתקן מה שחטאו נתן להם הקב"ה מצוה שטעמה אינו מובן

ורש"י כתב משם ר' משה הדרשן משל לבן מלך שטינף את היכל המלך, אמר המלך תבא אמו ותקנח את צואת בנה. וכן הדבר כשחטאו ישראל בעגל אמר הקב"ה זאת חוקת הפרה תבוא האם ותקנח עוון הבן - חטא העגל. ומסבירים המפרשים כי בחטא העגל חטאו ישראל באמונה, כי אמרו זה האיש משה אמר שיבוא ביום הארבעים בשעה הששית ולא בא, ולא ידעו שאותו יום שעלה לא היה לילו עמו ולא האמינו שיחזור ולכן עישו את העגל, וכדי לתקן מה שחטאו נתן להם הקב"ה מצוה שטעמה אינו מובן, כי ידוע שאפר הפרה מטהר את הטמאים ומטמא את הטהורים ועושים אותו באמונה בלבד. והרמז בזה כי מי שחושב עצמו לטמא ואינו מתגאה הוא טהור ומטהר את הטמאים, אבל אם חושב עצמו לטהור ידע לו שהוא טמא ועדיין רחוק, וז"ש מטמאת את הטהורים.

"זאת חוקת התורה" ולא כתב זאת חוקת הפרה אע"ג שכל הפרשה מדברת מפרה אדומה וכו' כי באמת התורה נקראת "חוקת" שהיא נשגבה משכל אנושי וגם אין לימודה כשאר חכמות ששאר הלימודים אדם לומד ומשיג אותם אבל התורה היא שכל אלהי וא"א להבינה אלא רק ע"י קדושה וטהרה וע"י סיוע ממרום.

כל חוקת התורה ניתנה לנו להקים השכינה הנקראת "זאת"

"זאת חוקת התורה" הנה כתב הרב "שערי אורה" דף י"ד המילה "זאת" באה בתורה ללמדך על השכינה הקדושה שעל ידה מקבלים ישראל כל טוב וכל שפע וברכה והיא המכנסת את עם ישראל ושלוחיהם לפני ה' יתברך. וכשישראל צריכים להכנס לפני ה' יתברך היא נכנסת עמהם ומעמידה אותם לפניו, הלא נראה ביום הכיפורים יום אדיר בימי השנה הכהן הגדול אינו יכול להכנס לפני ה' אלא ע"י "זאת" כמש"כ ב"זאת" יבא אהרן אל הקודש, וכן מידת "זאת" מגינה על עם ישראל כמש"כ "אם תחנה עלי מחנה וכו' אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח", והיא המנחמת את ישראל כמש"כ "זאת נחמתי". ובה זכו ישראל לתורה שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות באהל. וכן "זאת נחלת עבדי ה'". וכן "זאת הברכה אשר ברך משה את בני ישראל".

וא"כ עתה נבין עפ"ז שכל חוקת התורה שנתנה לעם ישראל היא ע"מ להקים את "זאת" שהיא השכינה הקדושה לאקמא מעפרא ע"מ שיהיה יחוד קוב"ה ושכינתיה.

זא"ת גי' 408 גי' קול - צום - ממון, שהם שלשת הכלים בהם צריכים לעשות תשובה ואם חסר אפי' אחד מהם א"כ יקרא איש "בער" הם פעמיים 272=136.

דא גזירת אורייתא, היינו שיום הפרשה גרם גזירה לתורה, שריפת הספרים הנ"ל היתה בשנת ה' אלפים וד' לבריאת העולם, והיה אז ט' תמוז

חוקת התורה - ובתרגום דא גזרת אורייתא, בשבולי הלקט מביא מה שאירע בזמנו, ביום ו' עש"ק חקת נשרפו בצרפת כ"ד קרונות מלאים כתבי יד של ספרי התלמוד, ושאלו הרבנים שהיו אז שאלת חלום לדעת אם גזירה היא מאת הבורא, והשיבו להם: ודא בגזירת אורייתא, היינו שיום הפרשה גרם גזירה לתורה, ומאותו היום ואילך, קבעוה יחידים עליהם להתענות בכל שנה ביום ו' של פרשת חקת,

שריפת הספרים הנ"ל היתה בשנת ה' אלפים וד' לבריאת העולם, והיה אז ט' תמוז.

על האסון הזה הנורא חיבר רבנו המהר"ם מרוטנברג זצ"ל את הקינה המפורסמת. שאלי שרופה באש, ובספר חמדה גנוזה מודפסת אגרת מרבי הלל מוירונא תלמידו של רבנו יונה הכותב, ששריפה זו קרתה בגלל שבצרפת זלזלו בכבודו של הרמב"ם והדברים נוראים.

עוד בכלל דא גזירת אורייתא מה שמספר רבנו חיים פלאג'י וכן מה שמסופר באגרות הרמח"ל וכן רבנו הש"ך בספרו מגילת עיפה

ובספר מועד לכל חי לרבי חיים פלאג'י כותב שבעירו איזמיר שבתורכיה לא היו הסוחרים יוצאים לעבודתם ביום ו' עש"ק חקת. וראה באגרות רמח"ל לרבי ישעיה בסן זצ"ל אודות גזירה אחרת שהיתה באיטליה מאות שנים אחרי השריפה הנ"ל כותב שגם הגזירה ההיא שייכת לתרגום ודא גזירת אורייתא, ואת הכל הראה אלהינו ולא אוכל להרחיב, והאמת כי במקומות אלו היו קטרוגי התורה ביותר, כי יותר לא המיתו עצמם והלכו אחרי הנאות העולם, כי כן בכל איטליה והדברים נוראים, ונתברר לנו דהיו בתאריך זה עוד כמה וכמה גזירות במרוצת הדורות, ורבנו הש"ך בספרו מגילת עיפה בקינתו על גזירות ת"ח ות"ט מספר כי ביום ו' ד' תמוז נחרבו שתי קהילות רחוקות אחת מהשניה וכותב שזה היה בפרשת וימת עם רב מישראל, וראה בספר קורות היהודים בתורכיה על הריגת יהודים בליל ש"ק חקת י' תמוז תקפ"ו.

תבא האם ותקנה צואת בנה

פירש רש"י על הפסוק זאת חקת התורה - לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה - גזירה היא מלפני ואין לך

רשות להרהר אחריה. והנה, למרות כל זאת, רש"י מביא טעם למצוות פרה אדומה וזה לשונו: ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של ר' משה הדרשן, וזהו: 'ויקחו אליך' - משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם: 'פרה אדומה' - משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך, אמרו תבוא אמו ותקנח הצואה, כך תבוא פרה ותכפר על העגל, ע"כ.

והנה ידוע שבגלל חטא העגל שבר משה רבנו את הלוחות ככתוב: ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר. ועל זה אמרו חז"ל (עירובין נח:): ואמר רבי אלעזר מאי דכתיב 'חרות על הלוחות', אלמלא לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל. נמצא שמעשה העגל הביא את משה רבנו לשבירת הלוחות, ושבירת הלוחות היא שגרמה שכחת התורה לישראל.

ועפ"ז מבואר היטב, מדוע דוקא כאן במצות פרה אדומה, רמז הקב"ה שצריך לשנות את פרקו מאה ואחד פעמים, וכמו שנביא לקמן ללמדנו שכמו שפרה אדומה היא כפרה על חטא העגל, כן צריך ללמוד מאה ואחד פעמים כדי לבטל את שכחת התורה שירדה לעולם על ידי חטא העגל.

ג' תנאים לזכירת הלימוד

ידועה קושית המפרשים בראשם הגאון חיד"א ע"ה והאדמו"ר מצאנו ועוד, מדוע אומר הפסוק "זאת חוקת התורה אשר ציוה ה' לאמור" היה צריך לומר "זאת חוקת הפרה", כפי שמתבקש מעניינה של הפרשה.

אלא ההסבר, שחבוי כאן רמז לג' דברים המועילים לזכירת הלימוד: א. שיחזור על פרקו מאה ואחד פעמים. ב. שיצייר שם הוי"ה מול עינו בשעת הלימוד, כמובא בספרים הקדושים בשם האריז"ל. ג. שילמד בקול רם וישמיע לאזניו.

וזה שהכתוב מלמדנו: זאת חוקת התורה, זאת נוטריקון זכור אל תשכח ואיך אפשר לא לשכוח הרי שכחה מצויה. התשובה היא, תעשה את שלושת הדברים הבאים א. אשר צו"ה בגימטריא ק"א, היינו שתשנה פרקך מאה ואחד פעמים כמ"ש כי הוא צו"ה ויעמוד. ב. הוי"ה, תצייר שם הוי"ה מול עיניך. ג. לאמור, שתגיד בפה ובקול. אם שלוש אלה תעשה לך לא תשכח את תלמודך.

וידוע מה שאמרו רז"ל שמיכאל הוא ראש ושר של נשמות ישראל, כמ"ש מיכאל שר ישראל, וזהו הרמז "זאת" - דא תורה כמ"ש וזאת התורה, חק"ת נוט' חיים קדושה תורה, "חיים"

דכתיב כי חיים הם למוציאה"ם, אל תאמר למוציאהם אלא למוציאה"ם בפה, שדברי תורה מוסיפים חיים, ודברים בטלים מפסידים חיים. "קדושה" דכתיב כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. "תורה" דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש. אשר צוה ה' לאמר, "אש"ר אותיות רא"ש. צו"ה גימט' מיכ"ל. ועוד צו"ה גימט' זגנזגא"ל שמלמד תורה לבני ישראל והוא מכניע לשר השכחה שמו פוטה גי' מאה ולכן צריך לחזור על לימודו ק"א פעמים כדי שיכניע ויבטל את הקליפה הזאת ותתקיים התורה בידו, כמ"ש אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת, ועליו אמר התנא - אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, לכא"ן גימט' ק"א, דהיינו שלומד תורה לש"ש וחוזר עליה ק"א פעמים כנגד שם מיכאל, ביד"ו גימט' כ"ב אותיות התורה. וז"ש זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים ר"ת גימט' ק"א. אשר צוה ה' גזרה היא מפני הגבורה, שאינו שוכח תורתו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב.

וכתב הכלי יקר שהמלאך הממונה על הזכרון שמו **זכר**. ויש לו מאתים עשרים ושבע כוחות. והמלאך הממונה על השכחה שמו **שכח** ויש לו שלוש מאות עשרים ושמונה כוחות. נמצא שיש לו מאה ואחד כוחות יתירים על המלאך הממונה על הזכרון ולכך השכחה גוברת על הזכרון וכשיחזור האדם על לימודו מאה ואחד פעמים בכל פעם מהם מבטל כח אחד מכוחות מלאך השכחה וכשישלים מאה ואחד פעמים הנה הוא מבטל המאה ואחד כוחות יתירים שיש לו ולא נשאר לו שום כוח להתגבר על מלאך הזכרון ונשאר האדם תחת השגחת מלאך הזכרון ולא ישכח.

ורבנו הגר"א, אומר על זה דבר נפלא ידוע (בפרק שירה) שציפורים אומרות שירה לה' ויש ציפור שנקראת ציפורת כרמים שהיא אומרת את "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי" (תהלים קכ"א א'), ולמה דוקא את המזמור הזה, אלא מובא בגמ' (שבת דף צ':) שהיו רודפים אחריה לצודה כיון שיש בה סגולה שעל ידה אפשר להחכים ולזכור את הלימוד, ולכן אומרת "אשא עיני אל ההרים, 'מאין' - שאם ילמדו כמספר "מאין" - מאה ואחד פעמים, יבוא עזרי" - כי הלומד מאה ואחד פעמים לא משכח תלמודו, ולא יצטרכו לי בשביל לזכור את הלימוד.

בין עובד אלהים לאשר לא עבדו

צריך לחזור על הלימוד מאה ואחת פעמים

משהוברה הקשר בין העגל, פרה אדומה, והצורך לחזור על לימודו מאה ואחד פעמים, מוטלת עלינו חובת הביאור את מה שמפרשת הגמרא (חגיגה ט): "אמר ליה די הי (שם חכם)

להלל, מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלהים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו, אמר ליה, עבדו ולא עבדו שניהם צדיקים גמורים, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, כלומר מי שאינו שונה פרקו רק מאה פעמים, הרי הוא בכלל "לא עבדו" והדברים מבהילים, איך אפשר לומר כי מי שחוזר על לימודו "רק" מאה פעמים הוא עדיין בגדר - לא עבדו.

ועוד, קשה שהרי מצינו בגמרא (מגילה ז), שאפילו המהדרין נהגו לחזור על לימודם רק ארבעים פעם: "תנא מיניה ארבעים זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה". וכן בגמרא (תענית ח): "שריש לקיש היה מסדר לימודו ארבעים פעם והיה עולה אצל רבי יוחנן. רב אדא בר אהבה, מסדר לימודו עשרים וארבע פעם כנגד תורה נביאים וכתובים". וא"כ איך זה מסתדר עם המבואר שצריך לשנות פרקו מאה ואחד פעמים.

בתחילה נסביר מדוע צריך לחזור על הלימוד מאה ואחת פעמים

מבאר האריז"ל (שער מאמרי חז"ל חגיגה ט), כי "מאה" הוא בגימטריא ס"מ שמו של היצר הרע - שר השכחה, וגם מ"ס שהוא ממונה על השכחה וכן שמו פוט"ה שמספרו מאה. אבל מאה ואחד הוא בגימטריא "מיכאל" שר ואפטרופוס של ישראל כמנין י"ה אלהים ויכוין שימתק שם אלהים באותיות י"ה, שמכניע את ה-ס"מ, ומבטל את שכחת התורה ומבטל קליפת מ"ס. וכ"כ עוד בשער המצוות שכאשר חוזר מאה ואחד פעם על הלימוד מכניע את קליפת מ"ס ואז יזכור הלימוד, והמהרש"א וכן השל"ה רמזו שצריך לחזור מאה ואחד פעמים בר"ת של המילים עובד אלהים לאשר ר"ת גי' מאה ואחד, ואילו המילים לא עבדו ר"ת גי' מאה. אך עדיין צריך ביאור, וכי משום שהחסיר ללמוד פעם אחת מעבר למאה פעמים, נקרא "לא עבדו".

הרי"ף על עין יעקב תירץ ואמר שללמוד כדי לזכור לא צריך בדוקא מאה ואחד פעמים אלא מאה פעם או פחות ומי ששונה עוד פעם נוספת מה שלא צריך לו לזכרון מראה שלומד לשם שמים מתוך אהבה לקב"ה והוא ביטוי אמיתי לעבודת ה' וזה יזכה אותו לזכור את התורה.

וראיתי שהסבירו את דברי האריז"ל, על פי ה"תולדות יעקב יוסף", בשם רבו הבעל שם טוב זיע"א, ביאור ענין "שונה פרקו מאה פעמים ואחד", שיכוון ללמוד תורה לשמה לשם ה' "אחד", ועל זה אמרו "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים", וחסר לו "אחד" כי אינו מכוון ללמוד לשם ה' "אחד", אלא עוסק בתורה לשם כבוד וכדומה, א"כ 'אינו עובד אלהים' אלא עובד את עצמו. "לשונה פרקו מאה ואחד", שבעת לימודו הוא מצרף "אחד" ללמוד לשם הקב"ה יחידו של עולם, והרי הוא בכלל 'עבדו'.

פירוש זה מתאים להפליא עם המובא בספר "פרי חיים" על מסכת אבות, בשם הבעל שם טוב, לפרש על פי בחינה זו את המשנה: "רבי מאיר אומר, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו". ולכאורה יפלא, איך אפשר שבשביל שכחת דבר אחד ממשנתו כבר מתחייב בנפשו. וביאר, כי העוסק במשנתו ושוכח דבר "אחד" ממשנתו, שאינו עוסק בתורה לשם ה' "אחד", כאילו מתחייב בנפשו. ולפי האמור, שני הפירושים עולים למקום אחד - דהיינו לצרף ללימודו את הקב"ה שהוא "אחד" יחיד ומיוחד.

וזה ששנינו בגמרא (יומא עב) על הכתוב הנאמר בארון: "ועשית לו זר זהב - רבי יוחנן רמי כתיב זר וקרין זיר, זכה נעשית לו זיר, לא זכה זרה הימנו". ופירש רש"י: "זכה ללמוד ולקיימה, נעשית לו זר שהוא כתר. לא זכה - זרה, משתכחת ממנו". הרי לנו, שרק מי שעוסק בתורה לשמה, תורתו מתקיימת בידו, אבל העוסק בתורה שלא לשמה, תורתו משתכחת ממנו.

הנה כי כן, מבוארים דבריו של הבעל שם טוב בצורך לשנות פרקו מאה פעמים "ואחד", דהיינו להיות עוסק בתורה לשם ה' "אחד", ובכך, יש תועלת בחזרה על לימודו, שלא ישתכח ממנו. אבל אם אינו מכוון בלימודו לשם ה' אחד, אלא הוא לומד לשם כבוד וכדומה, הרי שלימודו ישתכח ממנו.

מעשה מובנים דבריו של האריז"ל, שהשונה פרקו רק מאה פעמים בלא ה"אחד" יחידו של עולם, כלומר שלומד שלא לשמה, הרי ששולט עליו, חס ושלום, הס"מ שר השכחה, כי התורה זרה הימנו. אולם, "השונה פרקו מאה פעמים ואחד", שמכוון בלימודו לשם ה' "אחד" יחידו של עולם, הרי הוא נותן כוח למלאך מיכאל - בגימטריא מאה ואחד, להכניע את ה-ס"מ, ולהעלות את התורה לפני הקב"ה יחידו של עולם.

והנה, על חטא העגל, אומרים חז"ל, שיש לתמוה איך נפלו דור דעה בחטא חמור כזה, ותרצו, שישראל עסקו בתורה שלא לשמה, ואם כך לימודם היה בבחינת מאה פעמים - שזה בגימטריא ס"מ, ששולט עליהם והביאם לידי עבירה והחטיאם בעגל, כאשר הראה להם את מיטתו של משה רבנו פורחת באוויר, וחשבו שמשה מת, וכך משך אותם היצר הרע אחריו, עד שהגיעו לעבודה זרה.

לכך רומזת לנו התורה בפרשתנו - "זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר..." , שכן כמו שלמדנו ממרן החיד"א "צוה" בגימטריא "מאה ואחד", וזאת לרמוז לנו שעיקר תיקון של ישראל כנגד חטא העגל, וכנגד שכחת התורה שירדה לעולם בעטיו, הוא לימוד התורה לשמה, כלומר לזכור תמיד בשעת לימוד התורה את ה"אחד" - הקב"ה יחידו של עולם.

זכתב מו"ר הבא"ח בספרו בן יהוידע על מסכת חגיגה (דף ט:), וז"ל, ובשם המקובלים ראיתי דכתבו שר שכחה שמו פורה ויונק משם אלקים שמספרו פ"ו הרמוזים בשמו, ואות ר' מספר רבוע שם אלקים, ואות ה' רמו לחמשה אותיות שם אלקים עכ"ד. ובוה פירשתי בס"ד רמו הכתוב (ישעיהו סג, ג) פורה דרכתי לבדי, דלעתיד לבוא יבטל הקב"ה לשר השכחה הנקרא פורה לגמרי, כי הבטיחנו על ידי ירמיה הנביא ע"ה (לא, לב) נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה, מה הכתוב לא ישתכח כן התורה לא תשתכח עוד מהם, ולזה אמר השי"ת פורה זה שר השכחה דרכתי לבדי, בלתי סיוע מעשה התחתונים, אלא במדת טובי וחסדי אתקן הדבר הזה. והנה דבר הנדרך יהיה עיסה אחת וחלק אחד, על כן כל אותיות פורה יהיו עיסה אחת שהוא מספר רצ"א ובהפוך אתוון ארץ, לכן התורה נקראת ארץ, וכמו שאמרו רז"ל במדרש, ורמוזו בוה שלסוף ידרוך את פורה, ולא ישלוט עוד לשכח התורה מן ישראל:

ורבנו אפרים כתב פירוש נפלא: **זיקחו** - אין קיחה אלא תורה שנאמר (משלי ד' ב') כי לקח טוב.

אליך - כיון שעסק בתורה נקראת על שמו.

פרה - זו תורה שפרה ורבה.

אדומה - על המאדים פניו על דברי תורה שהיא מתקיימת בידו.

תמימה - תורת ה' תמימה.

אשר אין בה מום - אין בהם נפתל ועקש (משלי ח' ח').

אשר לא עלה עליה עול - שנאמר חרות על הלוחות.

ולקח אלעזר - אין אדם זוכה לעטרה זו אלא אם כן הקב"ה עוזרו.

ונתתם אותה אל אלעזר הכהן - שנאמר וממתנה נחליאל.

והוציא אותה אל מחוץ למחנה - שיהיו הדברים מתפשטים בכל העולם.

ושחט אותה לפניו - שיכשיר הדברים בשחיטה שהיא מכשרת.

מדמה באצבעו - דמה גי' מט' פנים מט' שערי בינה.

ושרף - הלא כה דברי כאש.

עץ ארז - בני אדם גדולים.

ואזוב - בני אדם קטנים.

ושני תולעת - שמשמים עצמם כתולעת על דברי תורה.

זכבס בגדיו - שיהיו הדברים מחוורים כשמלה.

ורחץ בשרו במים - בתורה.

זטהר - שהתורה מטהרת.

ואסף איש טהור והניח מחוץ - שלא יורה עד שיגיע להוראה.

והיתה לעדת בני ישראל למשמרת - שהתורה משמרת בעליה.

למי נדה - ליצר הרע.

חטאת היא - שבירתו וחסרונו של יצר הרע היא.

ולגר הגר - הפקר.

הנוגע במת - זה עובד עבודה זרה אפילו יש בו שמץ עבודה זרה התורה מטהרתו.

הוא יתחטא בו ביום השלישי - כשיבוא, דכתיב ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, התורה מליצה בעדו.

וביום השביעי - זה סוף האלף השביעי.

התשובה הולכת בשלבים, בתחילה מזין עליו מעט מים ואח"כ טובל כל גופו במים

בטהרת הנפש יש שני שלבים: בספר ראשית חכמה הביא מדרש: דרש רבנו, גדול כוחה של תשובה, שכיון שאדם מחשב בלבו לעשות תשובה, מיד עולה ועומדת לפני כסא הכבוד, הרי שהתעוררות ראשונה שאדם מתעורר להרהר בתשובה, חשובה ומרוצה לפני השי"ת, אולם בודאי שהתשובה השלמה היא, כאשר מקבל אדם על עצמו מצוות ומעשים טובים, שלא יחסר אפילו כקוצו של יו"ד.

מי חטאת אשר מעט מים מזין בתחילה על הטמא, הם רמז להתעוררות הראשונה המקרבת את האדם לבוראו, אולם מכל מקום בסוף צריך טהרה במקוה, טבילת כל גופו, היינו קיום כל התורה בשלמות ופרישה מכל מחשבות ודעות זרות.

מעשה באחד מתלמידי ישיבת עץ חיים בירושלים, יתום מאביו, אשר נאלץ לעזור לאמו לנהל את החנות במשך מספר שעות כל יום. לפני נישואיו ניגש הבחור לשוחח עם רבו רבי איסר זלמן מלצר. תוך כדי שיחה אמר רבי איסר זלמן לאותו בחור: בקשה לי אליך, בא לישיבה ותלמד שעתים בכל בוקר אף לאחר נישואיך, ואם אמך תאמר שקשה לה לנהל את החנות לבדה באותן השעות, אומר לך על כך, תאר לעצמך שלפתע פתאום נסתלקת לבית עולמך, נפטרת מן העולם הזה, ומה תעשה אז אמך, ברור הדבר, היא תבכה, אולם את בית המסחר הרי עליה להמשיך ולהחזיק, היא תשב בחנות, והנה לאחר שעתים קמת לתחיה, הרי אין לתאר את הששון והשמחה אשר ימלאו את לבה, בנה היקר מכל חי מחדש. אם ההתייחסות ללימוד של שעותיים בכל בוקר תהיה באופן כזה, אני מבטיח לך שתוכל לעמוד בהצלחה.

רבנו החפץ חיים היה אומר בשם גאון אחד, שאדם צריך לשער בנפשו שלשה דברים:

א. שאין לו אלא יום אחד לחיות.

ב. שאין לו אלא פרק משניות אחד או דף גמרא אחד אשר בו הוא עוסק כעת.

ג. שהוא היהודי היחיד בעולם שהקב"ה מצווהו על קיום התורה, ובו תלוי קיום העולם.

בחושבו שיש לו רק יום אחד לחיות, יעשה האדם כל מה שבכוחו לשוב בתשובה ולקיים מצוות, ולא ידחה זאת למחר.

כאשר ישער בנפשו שאין לו אלא פרק אחד ללמוד, לא יתעצל בלימודו ולא יתפתה לעצת היצר המרפה ידיו באומרו, הרי תהיה מוכרח לעמוד עוד זמן רב עד שתסיים את המסכת.

ואם יחשוב שכל העולם תלוי עליו, ידרזו ויתחזק במעשיו, מול טענות היצר המטעהו ואומר לו, בודאי נמצאים אנשים אחרים מקיימי התורה כראוי, והם שיקיימו את העולם.

שלוש פרשיות בנות שלוש אותיות, שבכל אחת מהן מצויה האות קו"ף: קרה, חקת, בלק

ישנן שלוש פרשיות בנות שלוש אותיות, סמוכות זו לזו, שבכל אחת מהן מצויה האות קו"ף: קרה, חקת, בלק. בקרת, הקו"ף היא בתחילת המילה, בחקת, הקו"ף היא באמצע המילה, ובבלק, הקו"ף היא בסוף המילה, והדבר אומר דרשני.

מבאר המהר"ל: האות קו"ף מסמלת "קדושה". אצל 'קרח', שהיה בתחילתו כשר ונתקלקל לאחר מכן, הקו"ף מופיעה בהתחלה, להודות שהיה כשר בתחילתו בלבד. בפרשת

'חקת', העוסקת בעניין טהרת טמא מת על ידי אפר פרה אדומה, הקו"ף היא באמצע, שכן הסדר הוא שבתחילה יש טומאה (האדם שנטמא במת), לאחר מכן מגיעה טהרה (על ידי אפר הפרה) ולבסוף שוב טומאה (כי העוסקים בפרה נטמאים שוב עד הערב), לכן הקו"ף היא באמצע. לגבי 'בלק', כידוע היה רשע, אך יצאה ממנו רות המואביה, שהייתה כשרה, לכן הקו"ף בסוף.

"אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל" (יט, ב)

אם אדם חושב שאין בו שום מום ומתגאה סימן שאין עליו עול מלכות שמים

אדם שמתגאה ואומר אין בי מום ומעשי תמיד בשלמות ואפילו חטא קטן אין לי, ידע האדם הזה: "אשר לא עלה עליה עול" - שאין לו עול מלכות שמים, שאם היה לו עול מלכות שמים היה נכנע ואומר מה אני עשיתי? כלום! נגד הבורא יתברך כמה אני חייב לו, ולא היה מתפאר.

"וְלִקַּח הַכֹּהֵן עֵץ אַרְזוֹ וְאֵזוֹב וְשָׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל תוֹךְ שִׁרְפַת הַפָּרָה" (יט, ו)

כולם שווים לפניו יתברך בין אם יהיה גבור כארז, או עני שפל כאזוב, או עשיר כתולעת השני שיוצא ממנו המשי

כתוב בספר ישמח ישראל להגאון רבי יעקב חיים סופר זצ"ל בעל הכף החיים: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת, והטעם שבחר השי"ת בשלושה מינים הללו הוא כדי לרמוז אל בני אדם בין אם יהיה גבור כארז, או עני שפל כאזוב, או עשיר כתולעת השני שיוצא ממנו המשי, כולם שווים לפני השי"ת, אבל העיקר הוא וכבס בגדיו הכהן, אלו בגדי הנפש שצריך לנקות אותם על ידי התשובה ומצות ומעשים טובים, ורחץ בשרו במים, על ידי עסק התורה שנקראת מים שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה' א) ואחר יבוא אל המחנה, רוצה לומר על ידי זה יזכה לבא אל המחנה שכינה לעולם הבא, וכתב החסד לאברהם דיש להקשות קושיא עצומה, דאיך הרשע שהלך כל ימיו אחרי שרירות לבו, ולבסוף נתחרט ואמר חטאתי, שיהיו נמחלים לו כל עונותיו בדיבור חטאתי. ותירץ, כי כל שעה שהישראל חוטא ועובר על מאמר יוצרו, הקב"ה מתמלא כעס וחימה, וסמאל שמח, והכל לפי שיעור החטא ומדריגת החוטא. וכשישראל מתחרט על מעשיו ואומר חטאתי, סמאל מצטער לרוב והקב"ה שמח שמחה גדולה, כי הדאגה שמקבל סמאל בשעת החרטה כפלי כפלים מהשמחה ששמח בעת העבירה, והשמחה ששמח הקב"ה בשעת החרטה כפלי כפלים מהכעס שכעס הקב"ה בשעת העבירה, בעבור שנחשב לפני המקום החוטא בשעת החטא כאלו השווה סמאל למקום כביכול, ובשעת החרטה

כאלו הפילו עד תהום רבה, וזה כאשר תהיה החרטה דוקא בלב שלם, ולכן גדולה כח התשובה. "ושני תולעת" - שיאמר אני שני לתולעת, שהתולעת יותר טובה ממני ואני תחתיה -

שהרי היא אוכלת אותי

הרב חיד"א אומר: האדם יכול לשלוט על הבהמות בחייהם כי הרי הקב"ה אמר שיכול לשחוט אותם ולאוכלן, וכ"ש שבחייה יכול להשתעבד בה כי היא תחתיו, ואמר החכם תראה התולעת עדיפה ממך כי התולעת אוכלת את גופו של אדם אחרי מיתה, א"כ גם בחייו התולעת יותר טובה ממנו ועליו להיות שפל ולהכנע.

והנה האדם הטמא - זה הרשע שטמא בעוונות, ובשביל להטהר הוא צריך להשפיל את עצמו ולשוב בתשובה, וזה שאומר הפסוק: "ולקח הכהן עץ ארז ואזוב" - שזה עץ נמוך לרמז שהוא צריך להשפיל את עצמו, ובמה ישפיל את עצמו? "ושני תולעת" - שיאמר אני שני לתולעת, שהתולעת יותר טובה ממני ואני תחתיה - שהרי היא אוכלת אותי, ובזה יכנע כשיזכור שהוא פחות מהתולעת.

"הַנִּגְעַ בְּמַת לְכֹל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שְׁבַעַת יָמִים, הוּא יִתְחַטֵּא בּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר וְאִם לֹא יִתְחַטֵּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהַר" (יט, יא-יב)

הנה בפסוק זה נרמז כל המהלך של העולם מבריאת העולם עד ביאת המשיח ושהעיקר הוא לימוד התורה

והנה יומו של הקב"ה הוא אלף שנה, וששת אלפים של העולם הם כנגד ששת ימי החול, ואלף השביעי יחרב מגשמיותו ויבוא עולם שכולו שבת, והם מחולקים על סדר זה:

2000 שנות תוהו - בהם אין בהם תורה ובסוף התקופה זו 1948 נתגלה אור של אברהם אבינו ע"ה.

2000 שנים הבאות הם שנות תורה - שבהם נתגלה התורה וחינו הנביאים השופטים והתנאים.

2000 שנה אחרונות הם שנות משיח - זכו אחישנה לא זכו בעתה, ועתה כבר עברנו רוב התקופה.

וזהו - הנוגע במת וטמא שבעת ימים כי העולם נטמא בטומאת מת כתוצאה מחטא אדה"ר וצריך עד אלף השביעי לתקנו.

וז"ש הוא יתחטא בו ביום השלישי שהוא תקופת קבלת התורה הסודות של הטהרה והקדושה וכו' היא התורה הקדושה ואז ביום השביעי יטהר.

אבל אם לא יתחטא ביום השלישי דהיינו שלא קיבל עליו תורה ומצוות אז ביום השביעי לא יטהר כשתהיה הגאולה לא יתקיימו וכו'.

וכך כותב הזוה"ק (ח"ב ז:): וזת"ד: "רבי שמעון נשא את ידיו ובכה, ואמר, אוי למי שימצא באותו הזמן של הגאולה ואשרי חלקו של מי שימצא וישרוד באותו זמן. אוי למי שימצא באותו זמן משום שכשיבוא הקב"ה לפקוד את האילה יסתכל מי הם העומדים עמה, ובכל אלו הנמצאים עמה, ויסתכל בכל המעשים של כל אחד ואחד ולא יהיה נמצא צדיק שכתוב: "ואביט ואין עוזר", וכמה צרות על צרות יהיו לישראל.

אשרי מי שימצא באותו זמן, משום שאותו שיתקיים בזמן ההוא באמונה יזכה לאור ההוא של שמחת המלך ועל זמן ההוא כתוב "וצרפתים כצרוף הכסף ובחנתים ככחון הזהב".

וממשך הזוה"ק ומבאר את כל המהלכים שיקדימו לביאת המשיח והכל ברמזים וסודות עצומים ולענייננו הוא כותב: ואח"כ יתגלה משיח, ויקבצו אליו עמים רבים, ויעשה מלחמות בכל העולם, ובזמן ההוא יתעורר הקב"ה בגבורתו לכל עמי העולם, ומלך המשיח יהיה נודע בכל העולם, וכל מלכי העולם יתעוררו להתחבר יחד ולעשות עמו מלחמה וכמה מפריצי ישראל יתהפכו לחזור אל הגויים ויבואו עמהם לעשות מלחמה על מלך המשיח, אז יחשך כל העולם חמשה עשר יום, ורבים מעם ישראל ימותו בחושך הזה ועל זה כתוב "הנה החושך יכסה ארץ".

ובהמשך כותב זת"ד: ויתקבצו אליו כל אלו שעסקו בתורה והם מעטים בעולם, ובזכות תינוקות של בית רבן, יתחזק כוחו להתגבר, וזה סוד אפרוחים, ואם לא נמצא כאלו, הנה היונקים שיושבים בחיק אימותם שהם סוד ביצים, כי בשביל אלו שורה השכינה עם ישראל בגלות...

ביום ההוא יתחיל מלך המשיח ויקבץ הגלות מסוף העולם ועד סוף העולם, כמ"ש: "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך", מיום ההוא כל האותות והניסים והגבורות שעשה הקב"ה במצרים יעשה לישראל כמ"ש: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". עכת"ד.

זמן הגאולה

רבותינו המקובלים זצ"ל גילו לנו את סוד הזמן של הגאולה, ממנו נבין בצורה ברורה את העיתוי המדויק של המאורעות הגדולים שהתרחשו בעת האחרונה, ועל פיו ניווכח שאנו ממש על סף הגאולה.

תחילה עלינו להקדים מספר הקדמות: הגמרא (בסנהדרין צז, א) אומרת שהעולם יתקיים במשך ששת אלפים שנה, ובאלף השביעי יהיה העולם חרב. הרמב"ן (בראשית ב, ג) כותב, שששת אלפי שנות העולם מקבילים לששת ימי בריאת שמים וארץ, דבריו מבוססים על הפסוק בתהילים (צ, ד) המלמדו שאלף שנים שלנו מקבילים ליום אחד של הבורא יתברך. א"כ אנו נמצאים בשנת ה'תשע"ז שהיא 5.777 לבריאת העולם. אם כן אנו באלף הששי המקביל ליום הששי בבריאה.

שעה המישיית

והנה, המקובל האלהי רבי יצחק אלפיייה זצ"ל, במאמרו: "סוד הגאולה" (בתוך קונטרס היחיאלי פרשת צו) מלמדנו שלב נוסף בחשבון הנ"ל כי כל 41 שנה + שני שלישי שנה שוות לשעה אחת בזמן הבריאה, וישנן 24 שעות ביממה, וכשנחלק את האלף שנים (שהם יום אחד בבריאה) ל-24 חלקים (24 שעות היממה), התוצאה תהא 41 שנים ושני שלישי השנה.

והנה, האר"י ז"ל כותב שהחל מהשעה החמישיית של ערב שבת קודש, מתחילים העולמות לעלות למעלה ממקומם לקראת שבת וקדושה נוספת בהם. וכשנחשב נמצא, שהשליש האחרון תש"ח מכוון כנגד סוף השעה החמישיית. שהרי 41 ו-שני שלישי שנים (זמן של שעה אחת) כפול 17 שעות (12 שעות הלילה+5 שעות ביום) שווה 707 ו-שני שלישי, שזה התאריך הנ"ל. הרב שם כתב כמעט דברי נבואה, שהגאולה השלימה תגיע בשליש האחרון של שנת תש"ח. ואכן למרות שלא זכינו לגאולה בתאריך הנ"ל הוקמה בה מדינת ישראל שה' יעזור לנו שיהיה לטובה.

חצות יום הששי - נפילת המשטר הסובייטי

כשנמשיך לחשב את שעות "שעון הגאולה" נמצא כי תחילת שנת תשנ"א הינה חצות היום הששי. בסביבות שנה זו נפלו משטרי הרשע בעולם - מלכות הרשעה של רוסיה וכל גרורותיה, אשר הדגל שלה היה דגל של כפירה מוחלטת באלהים, נפלה בשנה זו. כמו כן, ארצות-הברית ובנות בריתה החלו להילחם בשנה זו בצורך הגדול מבגדד, סדאם חוסיין, שקרא לעצמו "ממשיכו של נבוכדנאצר".

שעת מנחה גדולה - המהפכות בעולם הערבי

כעבור חצי שעה מחצות היום כבר ניכרת נטיית השמש ממרכז השמים לכיוון מערב. בשעה זו מתחיל להאיר אור השבת, ומספר הלכות שבת מתחילות בשעה זו. זמן זה נקרא

"מנחה גדולה" והזוהר הקדוש (ואתחנן ער, ויקרא טז, א) כותב שבזמן זה יהיה "סוף הגלות". חשבון פשוט יגלה לנו שסוף תמוז תשע"א, הינו זמן המנחה בשעון הגאולה. שהרי כשנכפיל 41 ו-שני שלישי (זמן שעה אחת) בשמונה וחצי (12 שעות של לילה, ועוד 6.5 שעות של יום), נקבל 769 ו-9.6 חודשים, שזה סוף תמוז תשע"א.

ואכן, ראינו בחוש את התפרקות העולם הערבי מתאריך זה והלאה. מדינה אחר מדינה קורסת ללא שום נקיפת אצבע מצדנו. ובעל הטורים כותב (סוף פרשת חיי שרה) שכשיפול ישמעאל באחרית הימים יצמח משיח בן דוד. המהפכות הנ"ל נקראות משום מה "האביב הערבי" אך שמם האמיתי הוא "האביב היהודי".

שעון הגאולה מגלה לנו שאנו נמצאים על סף הגאולה, ומאתנו נדרשת הכנה לגאולה ע"י אחדות וטהרה, כדי שנזכה לעבור את תקופת הגאולה בשלום, כמו שאמר יעקב אבינו לבניו כשביקש לגלות את הקץ "האספו", ודרשו במדרש: "הטהרו, הזמינו עצמכם לגאולה". כמו כן "האספו" זה גם מלשון אחדות. נתחזק באחדות וטהרה לקראת הגאולה השלימה בקרוב ממש, אמן.

"אֲדָם בִּי יָמוּת בְּאֵהָל" (יט, יד)

תקון גדול להרמח"ל

כתב הרמח"ל שבזמנו נתרבה הקטרוג בשמים על כמה קהילות ישראל בעוון שלא המיתו עצמם באהלה של תורה והיו הולכים אחרי תאוות העולם, לא היו להם עוונות אחרים, לא חילול שבת, לא מאכלות אסורות וכל שכן שלא עברו על שאר חייבי כריתות ומיתות בית דין, וכדברים האלה גילה המגיד למרן הבית יוסף, כמבואר בספר מגיד מישרים פרשת וארא. והוסיף הרמח"ל שגילו לו מהשמים על גזירה נוראה העומדת לבוא עליהם עבור זה.

כדי לקדם את פני הרעה עשה הרמח"ל תיקון על ידי לימוד תורה ברציפות, וכך היה הסדר של התיקון: קבוצה של אנשים קיבלה על עצמה לדאוג ללימוד רצוף מהבוקר עד צאת הכוכבים, מיד לאחר תפילת שחרית הלך אחד מאותה קבוצה למקום מיוחד שנקבע כמקום לימוד של הקבוצה והחל ללמוד ללא הפוגה עד בוא חברו שהחליפו, הראשון לא סיים את לימודו עד שהשני החל ללמוד וכן היה מהשני לשלישי וכן הלאה. באופן שקול התורה לא נפסק אפילו לרגע, בעת הלימוד לא הפסיקו לשום דבר שבעולם כמו שמתפלל תפילת שמונה עשרה, וכל אחד לא למד בשביל עצמו לחוד אלא עבור כל כלל ישראל.

ומצא סימוכין לדבר בזהר הקדוש ויצא, וזה התרגום דברי הזהר: רבי חייא ורבי חזקיה היו יושבים תחת האילנות של שדה אונן, נמנם רבי חייא וראה את אליהו הנביא, אמר לו אליהו: עכשיו באתי להודיע שיירושלים קרובה להחרב וכן כל ערי החכמים, וכבר ניתנה רשות לס"מ על כך, וכן ניתנה רשות להרוג את תקיפי העולם, (מבואר בזהר הקדוש שהכוונה לירושלים של מעלה, כיון שבזמן רבי חייא עברו כבר שנים רבות מחרבן בית המקדש וירושלים של מטה) ובאתי להודיע לחכמים אולי יוכלו לעכב את חרבן ירושלים. שהרי כל זמן שהתורה נמצאת בה, העיר תעמוד ולא תחרב. משום שהתורה עץ חיים עומד עליה, ועץ החיים לא יפרוש מירושלים כל זמן שהתורה מתעוררת מלמטה שבני אדם עוסקים בה, אבל כשנפסקת התורה, עץ החיים מסתלק מן העולם. ועל כן, כל זמן שהחכמים שמחים בעסק התורה לא יוכל להם ס"מ, שהרי כתוב הקול קול יעקב והידים ידי עשיו, הקול קול יעקב, זו התורה בעוד שקול התורה לא נפסק אז הדיבור של לימוד התורה שולט ומנצח, ולכן אין להפסיק מלימוד התורה. עד כאן דברי אליהו. וכשהתעורר רבי חייא הלכו ואמרו דבר זה לחכמים, אמר רבי ייסא הכל יודעים דבר זה וזו האמת לאמיתה, שנאמר אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר (תהלים קכז א') פירושו ששמירת העיר על ידי ה' תלויה באותם אלו שעוסקים בתורה, ועיר הקודש עליהם עומדת ובזכות לימוד תורתם היא קיימת ואינה עומדת וקיימת על האנשים החזקים שבעולם. וזה שנאמר אם ה' לא ישמור עיר, דהיינו אם לא יעסקו בתורה, שבעונש זה ח"ו יסיר ה' את שמירתו מהעיר, אז, שוא שקד שומר, אף אם יהיו השומרים האנשים החזקים ביותר מכל העולם, לא יעלה בידם להציל את העיר מחרבן. עד כאן דברי הזהר.

ובסיום דבריו מבקש הרמח"ל להנהיג את התיקון הנ"ל בכל תפוצות ישראל וזה לשונו: ידענו כי בחר ה' בזה לבטל כל גזירות קשות, ובפרט להיות לחומה אל הגזירה הקשה ח"ו, ועתה אל תשליכו חכמי ישראל את הדבר הזה אחרי גוום, כי אני אלמלי נתיישר חילי הייתי קובע דבר זה בכל מקום, אבל כל אחד יקח את העצה הזאת ויהיה לו זכות, כי אין כמוה לטובה לכל ישראל, וכל אחד במקומו יוכל לעשותו, כי לא דבר קשה הוא כלל, ואנחנו מצליחים בזה תודה לאל, ועוד סדרים רבים ונאים בענין הלימוד הזה.

בכל מצב ובכל שעה חייב אדם ללמוד תורה

אמר רבי יונתן: לעולם לא ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה, בכל מצב ובכל שעה חייב אדם ללמוד תורה, הן בעיתות מצוקה ואף כאשר הזמן העומד לרשות

האדם הוא מועט, יראה לנצל את הרגעים ללמוד תורה, מסופר על שעותיו האחרונות של החתם סופר: החולי התגבר תמיד, ושינו את שמו ועשו גם פדיון הנפש על שם חדש, והמהומה גדלה בכל שעה והרבו העם לרוץ אל בית החיים להתפלל על קברי הצדיקים וכל בתי הכנסיות היו מלאים יומם ולילה ובני החברא קדישא אשר היו אצלו האמינו שכבר קרב העת כי תמיד שכב ולא התנענע והכובע שלו היה משוך על פניו שלא יסתכל אדם בו, והתחילו לומר תפילות, והרע לו הדבר, ואמר לדודי הגאון המהרש"ם זצ"ל: איני יודע מה האנשים האלו רוצים ממני לכו לבייתכם כי יש עוד זמן הרבה ולמחר עוד נתפלל בציבור, ואמר לדודי זצ"ל האנשים מבטלים אותי כי עתה הגיע העת שאחזור על לימודי לשנות ולשלוש כל מה שלמדתי עת היותי, והמה מבלבלים אותי, ואמר לבניו למה אתם בוכים, אשרי מי שבלה שנותיו כמוני. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וגם אמר להם כי ששים שנים רצופות לא בטל יום אחד ללמוד תורה ברבים חוץ מט' באב וגם בליל יום הכיפורים למד עיני עבודת יום הכיפורים.

ובקש שעל השלחן סמוך למיטתו ילמדו לומדי תורה, כדי שתעלה נשמתו מעלמא הדין לעלמא דאתי מתוך פלפול של תורה.

צריכים לשים לב ולהזהר שלא להנוק מהנפילה, לכן יש להפסיק כרגע מללמוד בדרך עיונית וללמוד רק בדרך בקיאותית

מסופר על המהרי"ל דיסקין זצ"ל שפעם אחת עלה על סולם להוריד ספר, ונשמטה רגלו, ונפל ארצה, מישהו שהיה נוכח בשעת מעשה שמע אותו אומר לעצמו: צריכים לשים לב ולהזהר שלא להנוק מהנפילה, לכן יש להפסיק כרגע מללמוד בדרך עיונית וללמוד רק בדרך בקיאותית.

ובן מסופר על מו"ר גדול הדור הרשל"צ כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל שפעם אחת עלה על הסולם להביא ספר ומרוב חשקו ללמוד עיין בספר בעודו עומד על הסולם ושכח עצמו והתחיל לילך כאילו עומד על הארץ ונפל ונשברה ידו ובא החכם הגדול הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל לבקרו ואמר לו רבנו למה טרח, אמר לו הרב אלישיב איך אני לא אבוא אל כבודו שכל כולו בתורה ושוכח עצמו, זכות גדולה מאוד היא לדורנו.

היו החכמים עוסקים בתורה גם בשעת ההפצצות ולא היו מרגישים למתרחש בחוץ

על הגאון רבי יוסף רוזין מרוגצ'וב מסופר, שבעת מלחמת העולם, הופצצה קשות עיר מגוריו והוא התעלם מכל המתרחש והיה שקוע בלימודו בלבד, באמצע ההפצצות פגש יהודי בורח והיה שמח לקראתו, כדי לספר לו את החידוש שנתחדש לו זה עתה.

זכמו כן מסופר על מו"ר מופת הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ומו"ר חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שבמלחמת השחרור ישבו ועסקו בתורה בישיבת "פורת יוסף" והיו יורדים פגזים ופצצות בעיר העתיקה וסמוך לישיבה והם שקועים בתורה ולא שמים לבם כלל למתרחש בחוץ, ושלה מו"ר ראש הישיבה ר' עזרא עטיה זצוק"ל לראות מה קורא אתם וראה אותם שהם שקועים בתורה, ואמר לעזוב אותם לא יקרה להם שום דבר.

גם מתקופת השואה ישנם סיפורים רבים על יהודים תלמידי חכמים, ועמך פשוטים, שמסרו נפשם ללמוד תורה בתנאי מחתרת, בתוך בונקרים אטומים ובבורות מוסווים ישבו ולמדו לאור הנרות עד שעת מיתה ממש.

נהיתי תלמיד חכם גדול בחמש דקות

באשר לניצול הזמן ידועים דברי החתם סופר שכאשר נשאל לסוד הצלחתו הגדולה בתורה ענה: נהיתי תלמיד חכם גדול בחמש דקות, כאשר השואל התפלא על התשובה, המשיך ואמר: את אותם החמש דקות המרובים המבוזבזים בחיים, נצלתי עד תום.

שמחתי היום במיוחד על שהצלחתי לנצל את הרגעים האבודים ולארוג מהם ש"ס שלם על רבי ראובן זעליג בנעגיס זצ"ל רבה של ירושלים מספרים, שבמשך ימי חייו למד את כל הש"ס ארבע מאות וארבעים פעמים, כיון שרגיל היה ללמוד כל דף ארבעה פעמים, נמצא שלמד את הש"ס ארבע מאות וארבעים פעמים, פעם אחת הזמין את קרובו לסעודה שערך לכבוד סיום הש"ס, שאלוהו המוזמנים מה יום מיומים, הלא פעמים רבות סיימת את הש"ס ולא הזמנתנו לסעודה, ומה ראית היום לחרוג ממנהגך, השיב להם: הפעם הזאת מדובר בסיום מיוחד במינו את הש"ס הזה שאני מסיים היום למדתי בזמנים שהצלחתי לגזול משעות הפנאי, למשל, כאשר נאלצתי להמתין בתור במקומות שונים, וכן בהזדמנויות דומות, הייתי מנצל את הזמן ללמוד הש"ס הזה, בכל פעם הייתי ממשיך מאותו מקום שפסקתי בהזדמנות קודמת, על כן גדולה שמחתי היום במיוחד על שהצלחתי לנצל את הרגעים האבודים ולארוג מהם ש"ס שלם.

מרוב לימודך אין לך פנאי להיות למדן, כשתשתדל להיות מתמיד ללא אכילה וללא שינה, אז תתחיל לדעת תורה

בספר בדרך עץ החיים מסופר: הנצי"ב נוהג היה להזמין לשולחנו לסעודת חג תלמידים נבחרים מבני הישיבה, האחד בזכות יחוס עצמו שהיה גדול בתורה, והאחד בזכות יחוס אבות,

שהיה בן לאדם גדול וכיוצא בזה. לסעודה של אחד מימי החגים, הוזמן לביתו של הנצי"ב, רבי איסר זלמן מלצר שהיו בו שתי המעלות: יחוס עצמי שהיה העילוי שבישיבה ובעל מידות אצילות. ויחד עם זאת היתה לו אף קרבת משפחה עם הנצי"ב, האורח הנוסף לאותה סעודת חג היה המתמיד הגדול בישיבה באותם הימים, נכד לאחד הרבנים המפורסמים בזמן ההוא.

פנה הנצי"ב ואמר למתמיד - אתה לומד תורה, ולרבי איסר זלמן אמר - אתה יודע תורה, מיד הסביר רבי נפתלי צבי יהודה ברלין את דבריו, הוא פנה אל המתמיד, ואמר לו: מרוב לימודך אין לך פנאי להיות למדן, כשתשתדל להיות מתמיד ללא אכילה וללא שינה, אז תתחיל לדעת תורה.

אמר לו החזו"א בנוגע לניתוח אינך צריך לניתוח כלל. כי בתחילה דברתי עמך 'כמהגו של עולם', אבל, משראיתי כי מ'עמלי תורה' אתה, הוריתי לך לבטלנו, כי הקב"ה מתנהג עם עמלי התורה בהנהגה שונה

וכמעשה הובא ב'מעשה איש' (ח"א עמוד ע"ז), בן תורה אחד בא להתייעץ עם הגה"ק החזון איש זי"ע בנוגע לאיזה עניין רפואי שהוא מסובך בה ונראה שעליו לעבור איזה 'ניתוח', החזו"א אכן יעץ לו לערוך את הניתוח במקום פלוני אצל רופא פלוני. אח"כ שאלו הבחור, אם הוא יכול לדבר עמו בלימוד, ודיברו במשך שעה ארוכה בעניין השייך לסדר קדשים, והחזו"א נהנה טובא מבן תורה זה. כשסיימו, אמר לו החזו"א בנוגע לניתוח אינך צריך לניתוח כלל. לא הבין הלה - מעיקרא מאי קסבר החזו"א ולבסוף מאי קסבר, הבהיר לו החזו"א, כי בתחילה דברתי עמך 'כמהגו של עולם', אבל, משראיתי כי מ'עמלי תורה' אתה, הוריתי לך לבטלנו, כי הקב"ה מתנהג עם עמלי התורה בהנהגה שונה, ואינך זקוק לאותו הניתוח.

ילדים יקרים לנו לישון, כבר הגיע הצות הלילה, אסור לכם להתעייף יתר על המידה ולהחליש את בריאותכם, לנו לישון, כך מצוה עליכם התורה

מן הראוי לציין כאן את השקפתו של בעל החפץ חיים לגבי שעות הלימוד ביממה, אפשר ללמוד על דעתו בענין זה ממעשה שהיה: סיפר הגאון רבי יצחק מאיר בן מנחם פצינר זצ"ל חתנו של רבנו, שלמד בראדין בישיבתו של החפץ חיים במשך חמש שנים, החל משנת תר"ע, באחד הלילות כך סיפר רבי יצחק מאיר, ישבנו בהיכל הישיבה חבורה גדולה של בני הישיבה ולמדנו בהתמדה עצומה, השעה היתה לאחר הצות הלילה, אבל מי התחשב באותם ימים יפים בשעון, ומי הקשיב לצלצוליו, בשעה שכל מעייננו ותשומת לבנו היו לשמוע את קולותיהם של התנאים והאמוראים הבוקעים ועולים מתוך דפי הגמרא.

לפתע נפתחה דלת הישיבה, לאולם נכנסו רבנו החפץ חיים וחתנו רבי צבי, שני קדושי עליון, עמודי ההוראה והיראה, מוזכים אותנו בביקור בחצות לילה, בשעה ששערי הרחמים פתוחים לרוחה לקבל את קולות הלימוד התורה העולים מרומים, בשעה שכינור מנגן מאליו, זה גרם לנו להתלהבות יתר בלימודינו, והתמדדנו התגברה ביתר שאת וביתר עז, אך הנה מסמן החפץ חיים בידו לאות שברצונו להשמיענו דבר, מובן שמיד משתררת שתיקה, וכולנו שמים אוזנו כאפרכסת לשמוע מה בפיו של גאון ישראל וקדושו לומר לתלמידיו בחצי הלילה, והנה שומעים אנו את קולו: ילדים יקרים לכו לישון, כבר הגיע חצות הלילה, אסור לכם להתעייף יתר על המידה ולהחליש את בריאותכם, לכו לישון, כך מצוה עליכם התורה, ילדים יקרים לכו לישון, זו היתה שירת הלילה ששמענו מפי קדוש עליון בדומית חצות.

אך מוזר הדבר שהדברים ששמענו זה עתה פעלו באופן הפוך, דומה היה עלינו כאילו שמענו דברי התעוררות להתחזק בלימוד התורה ולהוסיף התמדה להתמדדנו, ולכן לא רק שלא הפסקנו ללמוד, אלא המשכנו את לימודינו ביתר מרץ וביתר התעוררות, וזאת למרות שתמיד היה קדוש עבורנו כל דבר שיצא מפי רבנו החפץ חיים.

אמנם כמעט ילדים היינו, הוסיף וסיפר רבי יצחק מאיר, ילדים תמימים וטהורים, ולבנו מלא בהתלהבות של תום נעורים. משראה החפץ חיים שלא רק שלא הפסקנו ללמוד, אלא המשכנו ללמוד ביתר התלהבות, טיפס בעצמו על הספסלים והקטין את אור המנורות, החשמל עוד לא היה בראדיון באותם הימים, והישיבה היתה מוארת במנורות נפט גדולות, כך עבר ממנורה למנורה, עלה וירד מספסל עד שהחליש את כל האורות, וחזר שוב לבקש בקשתו: ילדים יקרים לכו לישון.

אכן זו היתה שיטתם של גדולי ישראל, הכל בגבול, במידה ובאיזון הנכון - לכל זמן ועת לכל חפץ. זמן ללימודים, זמן לשינה, וזמן לאכילה, כך דרש הנצי"ב מתלמידיו, כך תבע החפץ חיים מבני ישיבתו וכך נהג רבי איסר זלמן מלצר, כל צעד מצעדיו, כל מעשה וכל דיבור היו מחושבים ומדודים בקנה מידה של הלכה, לכן לא נחשב למתמיד שלומד מעבר למקובל בישיבה, אבל בזמני הלימוד בשעות שמקובל היה ללמוד, הוא ניצל כל רגע ללימוד, לעליה להתעלות בש"ס ופוסקים.

כותב מרן בעל החזון איש זצ"ל: רצוני בזה לבקשך להודיעני משלומך הטוב ואין טוב אלא תורה

באחת מאיגרותיו כותב מרן בעל החזון איש זצ"ל: רצוני בזה לבקשך להודיעני משלומך הטוב ואין טוב אלא תורה, יש בחינות רבות בחשקי האדם ותאוותיו, כי דברים ערבים מרגישים את גוף האדם וצבא אבריו להנאה מדומה, ומשמחים במדה מסוימת את נפשו, אבל הנאה זו אין בכחה להתחרות עם העונג האציל של עמל החכמה, אשר נשמת האדם מתרוממת מעל המית העולם עד שמי השמים ונהנית מזיו החכמה העליונה וזו הטובה הגדולה והיתירה שנתנה לאדם תחת השמש, ועל זה אני שואל עד כמה עלה בידך לחוש במיחושי בני אדם כי הכל הבל, אחרי שיש כח באדם לאור באור החיים ולהשתעשע בנינה עילאה משמחת לב ונפש, יש עוד דברים עיקריים בחובותיו של האדם בעולמו, והוא לקבוע מסמרות בלב, להכיר נאמנה ואמיתית כי האדם נוצר ומצווה במצוות, והמצוות נותנות לו שארית נצח ואוצר חיים ללון בצל החכמה ולהתרפק על אוהביה, מאד מאד צריך האדם לדקדק בכל מצוה לקיימה בכל פרטיה המעכבים בה, ועיקר זה דורש עמל ומלחמה פנימית נגד העצלות בשינון כמה פעמים אף בלי חדוש ולחזור על אתר כמה פעמים ולדקדק בדברים שאין השכל נהנה מהם בתחילתן ואדרבה מכבידים עליו, אבל העמל הזה הוא עמל התורה אשר כל סגולות למוד התורה נאמר על עמלה, ואמנם אחר העמל הזה נפתח שער אורה חדש אשר השכל מתענג ללא קץ.

ועל לימוד המהרש"א כתב: להרגיל הלומדים בעמל התורה אשר רק העמל הוא העבודה המעולה ואשר עליהם כוונו חז"ל בהפלגת התורה על לומדיה והמהפך את הגשם לרוח והגוף לנפש והנכנס ברמ"ח אברים של אדם לזככם ולקיימם לקיום חיי תורה, והספר הק' הזה הוא מלא התעמלות בדברים מוכרעים ועמוקים, ומרגיל את האדם בעיון נכון ועמוק.

"וְכָל פְּלִי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צְמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא" (יט, טו)

קשה מאד השמירה על מוצא פיו כי הרי הוא כמי שיש לו גנב בתוך הבית

הגה"ק החפץ חיים זי"ע אמר שאדם שאין לו שמירה מעליא על מוצאי פיו, הרי הוא כמי שיש לו גנב בן בית, שאי אפשר לו להיזהר ממנו ורק מגנב שאין לו דריסת רגל ברשותו - אפשר להיזהר, כיו"ב ממש נחשב אדם זה, שאי אפשר לשלוט על יצר הלשון הרע.

על הלשון אפשר לראות אם יש לו חולי הנפש

עוד כתב הגה"ק חפץ חיים זי"ע, שממנהגו של עולם כשירצה הרופא לידע מצבו של החולה - ביטע על לשונו, כי על הלשון אפשר לראות את כל תחלואי הגוף, כמו כן הוא בחולי הנפשות - על הלשון אפשר לראות אם יש לו חולי הנפש, והיינו אם הלשון עצמה איננה כראוי...

מי שאינו בודק את הנכנס והיוצא לפיו יש לו בור בפניו ולא פה שיכול להבדיל בין דיבור מותר לאסור

אמר הרה"ק ה'אמרי חיים' זי"ע על הפסוק (במדבר טו, לב) "ותפתח הארץ את פיה", הנה בפרשת משפטים אמרה תורה (שמות כא לג) "כי יפתח איש בור" ולא כתיב כי יפתח איש 'פה' לארץ, אלא ביאורו, כי ה'בור' בולע את כל העוברים בקרבנו, ואילו פי הארץ שנפתחה אצל קרח לא בלעה את כולם, רק ביררה לעצמה - את קרח ומשפחתו בלעה, ואחרים לא בלעה, ללמדך שלכן נקרא פה - שאינו מכניס ומוציא את הכל, והוא 'פה' האמור בתורה, כיו"ב ייאמר לדין, המפריד בין הנכנס והיוצא מפיו - להכניס רק עם 'הכשר' ולהוציא רק דיבורים כשרים וטובים, זה האיש יש לו פה בפניו, אבל מי שאינו בודק את הנכנס והיוצא זה האיש בור יש לו בפניו ולא פה שיכול להבדיל בין דיבור מותר לאסור.

אימתי פה להם פי' שלהם וברשותם, כשלא ידברו, אבל המדבר אין לו פה כלל, שהרי אינו שלו ואינו תחת רשותו

ואמרו חכמינו לבאר בלשון הכתוב (תהילים קטו, ה) "פה להם ולא ידברו", אימתי פה להם פי' שלהם וברשותם, כשלא ידברו, אבל המדבר אין לו פה כלל, שהרי אינו שלו ואינו תחת רשותו. וכמו שהיו אומרים בפולין שכשם שיש 'זולל וסובא' המרבה באכילה גסה ושתייה שלא כדת, כן יש זולל וסובא באדם המדבר ומדבר ומדבר בלא מחשבה יתירה, ומרבה בדברים של לשון הרע, רכילות ושאר דיבורים אסורים שסופם מי ישורם (אמרי נועם, הרה"ק מוואלכארזר)

עיקר מעלת וסגולות התורה נאמרו על העמלים בה

ידוע כי לפני כשמונים שנה היה בעיה"ק ירושלים 'קמיע' שכתבו הט"ז בכבודו ובעצמו, סיפורי מופת רבים נקשרו באותו הקמיע, שעל ידו נפקדו עקרות ונרפאו חולים, עד שבא מאן דהו ורצה להעתיקו כצורתו וכמתכונתו, פתחו ומצאו כתוב בו בזה"ל, "אני דוד בן שמואל הלוי, עמלתי על התוספות בחולין דף צ"ו (ע"א), בזכות זה יעזור ה' שכל העקרות יושעו וכל החולים

יתרפאו". ולפי דרכנו למדנו, שלא ביקש הט"ז בזכות חיבורו ט"ז על שולחן ערוך או שאר עניני צדקותו, רק ביקש בזכות יגיעת התורה, והרי זאת היגיעה שייכת לכל אחד ואחד מאתנו ביתר שאת ועוז.

ואמרו חז"ל (אדר"ג, ו) 'פעם אחת בצער ממאה פעמים שלא בצער'.

וכן ב'ספר חסידים' (אות קנ"ה) ומקבל שכר טוב מה שהאדם כופף את יצרו יותר ממאה מצות שאין יצרו מסיתו ותוקפו ודחקו עליה. כי הקב"ה יודע עד כמה קשה לבשר ודם להתגבר על יצרו.

באחת הנסיעות של הגר"א היה לילה אחד בעיר מערעץ, ועשו סולמות בבנין לראותו עוסק בתורה בלילה, והגאון התלונן שבעיר זו ישן עשר דקות יותר והיה כואב לו על זה, פלא

ואביא כאן מעשה נורא מהגר"א, יום ב' פ' ראה, כ' מנחם אב שנת דעזרתי תרצ"א לפ"ק, וכך סיפרו לי, הגאון רבנו אליהו מווילנא זצ"ל היה נאלץ לנסוע מווילנא מפני המחלוקת הגדולה שהיתה אז בוויילנא, ולכן עזב הגאון רבנו אליהו את העיר ווילנא ונסע לעיר סערהייא, אשר היתה אז עיר חופשית תחת ממשלת דוכס אחד במדינת פולאנה, כי בעיר סערהייא היה מובטח הגאון זצ"ל כי ישב בשקט ובמנוחה, ושם לא תגיע לו חמת רודפיו.

ולהגיע מווילנא לעיר סערהייא היו צריכים לעבור דרך העיר מערעץ, וגם במערעץ היו צריכין ליקח רשיון משוטרי הגבול לעבור שם בגבול דרך נהר ניעמן לסערהייא. ויען כי מהעיר ווילנא עד העיר מערעץ היו צריכים לעשות נסיעה בדרך מקולקלת ורעה בערך חמש עשרה פרסאות, לכן חפץ הגאון מווילנא לנוח מעט במערעץ מפני טלטול הדרך הקשה, ועוד שהיה הגאון מווילנא צריך להתמהמה במערעץ בכדי לקחת רשיון משוטרי הממשלה הרוסית אשר עמדו על הגבול שם בכדי שיוכל לנסוע משם ישר לסערהייא, ולכן לא היה יכול הגאון רבנו אליהו מווילנא זצ"ל להעלים שמו וליסוע בדרך הסתר כמו שהיה דרכו בקדש, ולכן קודם ביאת הגר"א זצ"ל לעיר מערעץ הודיעו נכבדי וילנא לבעלי הבתים הנכבדים מעיר מערעץ שישתדלו בעבור הגר"א אכסניא טובה, וגם ישתדלו בעבורו הרשיון משוטרי הממשלה במערעץ, בכדי שיוכל לנסוע מהר וישר לעיר סערהייא, ולכן כאשר בא האורח הנכבד הגאון מווילנא זצ"ל לעיר מערעץ, תיכף נתפשטה הידיעה הזאת בכל העיר, אכסניא בחרו בעד הגאון מווילנא בבית חומה בעל שתי קומות, אשר היה אז שייך לגביר המופלג סוחר נכבד ומפורסם ולתהילה גם בחו"ל, כי היה נוסע תמיד למסחרו במדינת אשכנז, מו"ה ר' ליב ב"ד זלמן, והאכסניא של הגר"א היתה

על קומה שניה, מפני שחפצו שהגאון יוכל לישב במנוחה וללמוד ולכן בחרו באכסניא שיהיה על קומה שניה.

וכאשר נודע לכל אנשי מערעץ כי הגאון מווילנא הדומה למלאך ה' צבאות שוכן בעירם, נהיה רעש גדול בעיר וכל העיר כולה היתה כמרקחה, ומנער ועד זקן טף ונשים לא ראו שינה כל אותו הלילה שהתאכסן הגאון מווילנא בעירם, וכולם טיכסו עצה מה לעשות איך לזכות בראיית פני הגאון הקדוש הזה ולידע ממנהגיו ותהלוכותיו בקודש, מה יעשה כל הלילה, ונמנו וגמרו להביא סולמות גדולים אשר יגיעו לחלונות מהקומה השניה, ולהביט ולראות דרך החלונות בהסתר מעשיו ומנהגיו של האיש הקדוש הזה, כי לכנוס פנימה באכסניא ולהביט פניו זאת לא הרהיבו עוז בנפשם לעשות, כי נפל פחד קדושת הגאון על כולם, גם יראו לכנוס פנימה באכסנייתו פן ישביתו המנוחה של הגאון הקדוש.

אך זאת לא יכלו להתאפק מבלי לטפס על הסולמות הגבוהים מחוץ לחומה ולראות דרך החלונות מעשיו של הגר"א זצ"ל, וכל מי שזכה באותו הלילה לעלות על הסולם הגבוה ולהביט בהסתר בחלונות מהאכסניא ולראות איך הגאון יושב ולומד בהדרת גאונו ובגודל קדושתו, היה אז בעיניו ובעיני כל אנשי מערעץ לאיש המאושר בעולם.

וסיפרו לי הזקנים ששמעו מאבותיהם הפלא הגדול שהיה אז באותו לילה, איך ששררו אז כל הלילה סדר ומשטר בכל המחנה הגדול מכל אנשי העיר אשר התאספו לראות ולידע דרכיו של הגאון מווילנא ז"ל. לא דחפו ולא דחקו איש את רעהו ולא נשמע קול צווחה וקול גערה והומיה בהם, ורק דממת קודש שלטה אז על כל הנאספים לראות בהדרת קדושתו של הגאון, ואמרו שזקנים שבדורות שעברו כי גודל קדושת צדקותיו ותורתו ויראתו הקדושה של הגאון פעלו אז והופיעו על כולם, וכולם הרגישו אז רגש קודש ונאדר מאין כמוהו, אשר כמה שנים אחר כך לא שכחו את הרגש הקדוש ונעלה הזה.

וכאשר העמידו הסולמות על החומה מחוץ לקומה השניה התנהגו אנשי מערעץ כך, מי שעלה בראשונה על הסולם במעלות העליונות היה מתמהמה מעט ורואה ומביט בתהלוכות של הגאון הקדוש, ואחר כך ירד ושוב עלה איש אחר וכה עשו כולם, ולא נתנו לאיש להתמהמה הרבה על הסולם ולהביט הרבה, כי כולם חפצו לראות באיש הקדוש הגאון מווילנא.

ופתאום לאחר חצות הלילה הזה, נתפשטה הבשורה המעציבה בכל העיר מערעץ, כי הגאון התעורר אז משנתו המועטת וכה אמר הגאון בקול זוועה וחרדה. כי בעיר מערעץ אחזתו שינה וישן יותר בלילה ההוא בערך עשרה מינוטין יותר כפי הרגלו, ובזה חסר עשרה

מינוטין לעבודת ה' יתברך, ועוד עשרה מינוטין שינה לגאון וקדוש כמוהו הוא הפסד הזיק גדול בעבודת ה' בתורת ה' ובמצוותיו, על זה הצטער הגאון מאד ובלב נשבר ונדכה אמר אז הגאון בזה הלשון אין מערעץ שלאפט זיך.

ותיכף כאשר נודע לכל אנשי מערעץ צערו של הגאון מהשינה היתירה אשר חטפתו הצטערו כל אנשי העיר על אשר בעירם קרה הדבר הזה כי גאון וקדוש כהגאון חיסר עשרה מינוטין מעבודת ה', ושינה לצדיקים רע להם ורע לעולם, והשמחה שהיתה לעיר מערעץ בקבלת פני הגאון נהפכה לתוגה. וסיפר לי אבי הרב הגאון ר' בייניש זצ"ל אשר שירת בקודש בעיר מערעץ שסיפרו להם אבותם, כי הגאון הקדוש מווילנא תיקן את החטא משנתו היתירה במערעץ, כי בשובו אחר כך בחזרה מסערהייה לווילנא כאשר נשקטה המחלוקת בוילנא, גם אז נסע דרך עיר מערעץ, ולן גם כן לינת לילה בבית האכסניא הראשונה בבית ר' לייב ב"ר זלמן, ובאותו הלילה ישן הגאון מווילנא בערך עשרה מינוטין פחות מכפי הרגלו למען לתקן את החטא מהשינה היתירה. וכאשר ראה הגאון כי ה' יתברך עזר לו שיוכל לתקן את השינה, ותיכף נודע גם זאת לכל אנשי עיר מערעץ ושמחו גם הם בשמחת הגאון מווילנא, זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל אמן.

בני הגר"א כתבו על אביהם: קיבל על עצמו כל ימיו לא לישון יותר מב' שעות במעת לעת

בני הגר"א כתבו על אביהם: קיבל על עצמו כל ימיו לא לישון יותר מב' שעות במעת לעת, ומימיו לא ישן יותר מחצי שעה רצופה, ובאותה החצי שעה היו שפתותיו מרחשות הלכות ואגדות, ככלות החצי שעה התגבר כארי ויטול ידיו והתחיל ללמוד בקול רם ויישן עוד הפעם חצי שעה, וככה היתה שיעור שנתו ג' מחצית השעה בלילה ומחצית שעה ביום.

ממאס כל תענוגי העולם באכילה ושתיה ושינה, לא ישן בלילה בנשימה אחת יותר מחצי שעה, היה עטוף בסודות וכוונות התפילה רזין עילאין

בנו של הגר"א כותב: איך היה ממאס כל תענוגי העולם באכילה ושתיה ושינה, כי היה אוכל אף אם נפסד המאכל מלאכול, וכן השתיה, וגם לא בעת שהיה תאב, וכן השתיה והשינה, יותר מחמשים שנה שלא ישן בלילה בנשימה אחת יותר מחצי שעה, ואף עת היו עמודי בריאותו רופפים לא הניח תלמודו הקדוש ותיכף התגבר כארי עמד באימה ובריאה ורחץ ידיו וברך ברכות השחר בשמחה ובאהבה עזה אשר לא יסופר. ואחר כך עמד על רגליו מקודם חצות עד אור הבוקר יותר משמונה שעות ולמד גמרא ופוסקים בקול נעים ונורא, בקול חוצב לבת

אש דת אשר כל שומע התרגשה נפשו ברגשי קודש, ואחר כך רחץ ידיו לתפילת השחר ועמד להתפלל מלה במלה בקול נעימות ונגינה עדינה. ומי שהיה שומע אותו מתפלל פעם אחת בחול או בשבת היה מעורר בלב בשומע רוח דעת ויראת ה' בשנה או שנתיים, אף מי שהיה לבו קשה כאבן היה נמס כדונג מאור כוונתו שהיה מכוון בכל מילה ומילה מסדר התפילות ומוציא כל הגה ונאום בצלצול נעים וברוח כביר.

אף כי רוחו הקדושה היה עטוף בסודות וכוונות התפילה רזין עילאין, בכל זאת שפתיו ברור מללו על פי חוקי הדקדוק וההגיון אשר ידו בכל משלה, ואחר כך קרא פרשה בתורה שנים מקרא ואחד תרגום, וכל מלה ומלה מהתורה היתה יוצאת כאור בהיר מפיו הקדוש והטהור זלה"ה.

ואחר כך אכל פת שחרית והיה ישן מעט, ושוב הקיץ משנתו כאילו המלך עומד נגדו ומקיץ אותו, והיה עומד בזריזות גדולה ובאימה ויראה, ותיכף ישב ללמוד כל היום עד מנחת ערב.

עמלו בתורה של מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל

בישיבת וואלוז'ין היה משעין לעתים מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל את מצחו על אחד מעמודי האבן הצוננים, כדי לצנן את ראשו הלוהט לאחר שעות ארוכות של ריכוז בנושא מסויים, רבי אריה ליב, בנו של מרן החפץ חיים זצוק"ל, בא פעם לבקרו, ומצא כל דלתות ביתו וחלונותיו פתוחים לרווחה, כששאל את הגר"ח לפשר הדבר, השיב לו, כי היה שקוע שעה ארוכה בסוגיא, והריכוז המאומץ גרם לו לעירפול החושים עד כי חש צורך להקיא, ולכן פתח את כל פתחי הבית.

בהזדמנות אחרת מצאו רבי אריה לייב כשרק חלק מגופו מבצבץ מתוך תנור החורף, היה זה בקיץ כשהתנור לא היה מוסק, כשקרא לו, יצא רבי חיים כשבגדיו וגופו שחורים מפיה, ואמר כי הרהר בסברא עמוקה ורצה להתרכז באופן מקסימלי ולצמצם את מחשבתו בענין במלוא העמקות ולכן נכנס לתנור.

והגר"י אברמסקי זצ"ל העיד, כי בימי מלחמת העולם הראשונה ראה את רבי חיים בבית הכנסת במינסק כשהוא עומד במשך שש שעות רצופות על רגליו וידיו מאחוריו, וכל כולו שקוע בעיונו, באותן השעות נכנסו לבית הכנסת ויצאו מאות אנשים ורבי חיים לא חש כלל בכך, לאחר שש שעות התעשת לפתע וזעק: מה זה תלוי עלי, כשהכוונה לשתי ידיו שהיו מאחוריו ולא הרגיש בהם.

פעם חש הגר"ח כאבים בכל גופו ואיש לא ידע את סיבת הדבר, אחד מתלמידיו משיבת וואלוז'ין שהיה יוצא גרמניה המליץ לו לנסוע לפרופסור גדול בברלין, כשנכנסו אל הרופא המומחה שאל הוא את הגר"ח: מה יש לך רבנו, הגר"ח השיב על אתר: שאלה זו באתי לשאול אותך, לנוכח תשובה זו קם הרופא ויצא מיד מהחדר, אמר לו תלמידו כי הלה בוודאי נפגע משום שאינו רגיל שידברו אליו כמו אל תלמיד בן וולאז'ין, לא זו הסיבה השיב הגר"ח, הרופא לא ציפה לתשובה כזו וכששמע את התגובה הבלתי צפויה החל להזיע, ומחשש חוש הפתטיות והאיסטינסיות של רופא בן גרמניה יצא לרחוץ ידיו מן הזיעה, התלמיד הציץ דרך חור המנעול לחדר השני וראה שאכן השערותיו של הגר"ח היתה מדויקת.

הרופא החל לבדוק את הגר"ח בכל גופו, ובכל מקום שאל אם כואב לו במקום הזה, מסקנת הבדיקה היתה שאכן הכאבים מצויים בכל גופו, לאחר שיחה קצרה על נוהגיו של הגר"ח מצא הרופא את ההסבר.

למחזור הדם יש תנועה קבועה, כשהאדם מתאמץ או מתרגש גורם הדבר לתאוצה במחזור הדם, בשעת החשיבה מתאמץ הרב מאוד והדבר מביא לשינוי בתנועת הדם, יחד עם זאת יושב הרב בתנועה מסוימת שחוסמת את הדם בעורקים מסויימים, הגר"ח היה יושב וחושב כששתי ידיו כפוצות, מניח אגרוף על גבי אגרוף, ולוחץ את מצחו עליהם בחזקה, דבר זה הוא הגורם לכאבים.

הרופא המליץ לו לשנות את תנוחת גופו בעת הריכוז, כדי שיסורו המיחושים שעליו וכן היה.

מוטב למות מלימוד תורה מלמות מביטול תורה

רבי שלמה הכהן, בעל החשק שלמה, היה מפורסם לגאון עצום, בקי בכל התורה כולה בהיותו בן שבע עשרה שנה, כבר ידע את כל הש"ס, המפרשים והפוסקים, רבנו החפץ חיים אשר התיידד עמו בנעוריו, רגיל היה לספר על שקידתו העצומה של החשק שלמה אשר כל ימיו לא פסק פומיה מגירסא, אהבת התורה שלו, היה החפץ חיים אומר מגיעה עד כדי מסירות נפש ממש. בימי בחרותו, בין שנותיו י"ג והי"ז חלה רבי שלמה במחלה אנושה והרופאים הזהירוהו שאסור לו ללמוד, כי לבו חלש ועצביו רופפים וכל התאמצות קלה מסכנת את נפשו, אם לא ישמע בקולם אמרו הרופאים ודאי ימות. ענה להם רבי שלמה: אם לא אלמד תורה, הרי אמות מחמת אי הלימוד, כי אינני יכול בלי תורה, מוטב לי איפוא למות מלימוד תורה, מאשר למות מביטול תורה, ואכן המשיך רבי שלמה בשקידתו ובלימודו ובחסדי ה' נרפא מאליו.

כשהיה החפץ חיים מספר מאורע זה, היה מתרגש מאד והיה חוזר בהתלהבות על דברי רבי שלמה: מוטב למות מלימוד תורה מלמות מביטול תורה.

עיקר חשיבות הלימוד כשהוא בא בקושי ויגיעה ולפום צערא אגרא

כדברי הרה"ק החתם סופר זי"ע (שו"ת יו"ד רל"ד ד"ה ופר"מ) על המשנה (אבות ה, ה) שבבית המקדש היו "עומדים צפופים ומשתחוים רווחים", ולכאורה הרי ביד ה' הכל יכול להרחיב את הנס שגם עמידתם תהיה ב'רווח', אך בדווקא אינו כך, בכדי שיקבלו עם ה' את שכרם משלם על הדוחק והעמל, כי (ברכות ו:): 'אגרא דכלה דוחקא'.

פעם קבל איזה בחור בפני ה'חפץ חיים' זי"ע שעל אף יגיעתו אינו מוצא 'הצלחה' בלימודו, לא בהנאת הלימוד ולא בזיכרון. נענה ה'חפץ חיים' ואמר לו, וכי מניין לך שעל האדם לבוא לידי שערי 'הצלחה' בלימודו, הלא בלימוד עיקר העיקרים הוא "יגיעה ועמל התורה"...

על ידי העמל והיגיעה בתורה ישאב האדם את כל הזוהמא מעצמו, לטהר ולקדש נפשו רוחו ונשמתו

וכבר אמרו רבותינו על עניין העמל הא דמצינו רבות בש"ס 'עמילן של טבחים' שהוא פת מתבואה שלא הביאה שלישי ומניחין אותה על פי הקדירה והיא שואבת את הזוהמא (עי' פסחים מב:), כך על ידי העמל והיגיעה בתורה ישאב האדם את כל הזוהמא מעצמו, לטהר ולקדש נפשו רוחו ונשמתו.

"כֹּל הַבָּא אֶל הָאֵהָל וְכֹל אֲשֶׁר בָּאֵהָל יִטְמָא שְׁבַעֵת יָמִים" (יט, יד)

פותרת טפח מביא את הטומאה

רמז נאה מובא בספר "תפוחי חיים" על טעמי המקרא, להג"ר חיים אלתר פאנעט זצ"ל, אב"ד רמת אביב:

על תיבת יטמא יש טעם טפחא, רמז להא דאיתא בגמרא (סוכה י"ח). שפותח טפח מביא את הטומאה, ושם בגמרא לא מצאו ראייה לזה, ואמרו הכי גמירי להו, ולפי הרמז בטפחא, אע"פ שאין ראייה לדבר, רמז לדבר יש.

אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, האדם צריך לחשוב שהוא מת בכמה שעות שהוא לומד תורה

כתב בספר חפץ חיים על התורה פרשת חקת, זאת התורה אדם כי ימות באהל, ובחז"ל (ברכות סג' ב') אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם, ובאמת תמוה, הלא כבר

נאמר וחי בהם ולא שימות בהם, ונבאר דברנו על פי משל, לסוחר גדול שהיו נוהרים אליו קונים, לא רק מעירו אלא גם מהעיריות סמוכות, ולרגלי מסחרו היה טרוד כל היום והלילה, לא היה לו זמן אפילו ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור, עברו שנים ושער לבן נראה בזקנו, כוחותיו נתדלדלו, והתחיל להרגיש כי הוא כבר מתקרב אל התכלית וכי עליו יהיה לתת מחר דין וחשבון על מפעליו, החליט להכין צידה לדרך, ויעבור עליו מה, התחיל ללכת לבית הכנסת להתפלל בציבור, ואחר התפילה ללמוד שתי שעות בבית המדרש, לא השגיח על הסוחרים והקונים, כי הכל הבל המה ולא יועילו.

בשובו למסחרו מבית הכנסת, אחרי שעשה שם שלש שעות, שאלתהו אשתו בתמהון, על מה אחר לבוא, הלא כל החנות מלאה סוחרים ואצים הם לדרכם, ענה ואמר לה, כי היה טרוד והיה מוכרח להתעכב, ויהי ביום השני, וכבר עבר הבוקר ובעלה עוד לא שב מבית הכנסת, הלכה בעצמה לראות מה קרה לו שם, ומה נבהלה לראותו יושב ולומד, התחילה לצעוק עליו בקול, מה זה אתך, כלום יצאת מדעתך או משוגע הנך, החנות מלאה קונים, ואתה יושב ולומד, לא איכפת לי ההפסד שאתה גורם לנו, אבל כלום אפשר לגרש קונים מהחנות, בעת שמכל העברים החנונים מתחרים אתנו.

ענה בעלה ואמר לה: שמעי נא רעיתי תמתי, מה היית עושה, לו בא מלאך המות ואמר לי, הגיע זמנך להפטר מן העולם, קום ולך, כלום יכולתי לאמר לו כי אין לי פנאי עתה כי החנות מלאה קונים, ואם כן תוכלי לחשוב, כי כעת הנני מת, ומה איכפת לך, אם בעוד שעתיים אקום לתחיה ואלך לחנות לעזור לך.

זהו כונת המאמר הנ"ל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, האדם צריך לחשוב שהוא מת, בכמה שעות שהוא לומד תורה, ועל זה אין תשובה, כי אין שעתו פנויה, ואם כה יחשוב, יוכל ללמוד ולקיים את התורה, הנותנת חיים ללומדיה ולעושיה.

הקב"ה מכיר כל איש ואיש וטבעו אם הוא זכרן או לא, וכן כל כיו"ב משאר קשיים ונסיונותיו, ואעפ"כ ציווה לכל ישראל שילמדו תורה, ויחזרו עליה, ומה איכפת לו לאדם... כל תיבה ותיבה שהוא לומד הוא מצוה בפני עצמה

וכתב הגה"ק החפץ חיים זי"ע (תורת הבית פרק י"ג) בענין לימוד התורה מצוי מאד אצל הלומדים שיראה שאינו מצליח כל כך בלימודו להיות בקי בש"ס, או שעצם העסק בתורה יקשה עליו ממילא יתרושל לגמרי מהלימוד, ובאמת אין נכון הדבר, וכמו שאחז"ל משל לשר אחד שציווה לאיש שימלא הכלי שלו מים, ועבור כל דלי יתן לו דינר זהב, והנה בשולי הכלי היה

נקב, וניסה האיש למלאות, ונשפכו לו כל המים דרך הנקב על הארץ, על כן פסק מלמלאות, עבר שם חכם אחד ושאלו מדוע פסקת מלמלאות, השיב האיש, מה תועלת בפעולתי, הרי הכל נשפך על הארץ, אמר לו החכם, מה איכפת לך, הלא שכר זהובים אתה נוטל, גם השר מכיר את הכלים שלו אלא שהוא רוצה להנות אותך, כן הדבר הזה בק"ו פי אלף אלפים, הקב"ה מכיר כל איש ואיש וטבעו אם הוא זכרן או לא, וכן כל כיו"ב משאר קשיים ונסיונותיו, ואעפ"כ ציווה לכל ישראל שילמדו תורה, ויחזרו עליה, ומה איכפת לו לאדם... כל תיבה ותיבה שהוא לומד הוא מצוה בפני עצמה, חטוף ואכול עד כמה שידך מגעת, ונאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך.

אל יתייאש שכשרונותיו אינם עומדים לו

ואל יתייאש ב'תירוץ' שכשרונותיו אינם עומדים לו, כי בשפיכת לבו אל ה' יפתח לבי בתורתך... יפתח ה' את סגור לבו, ויפתחו בפניו שערי חכמה. נוראות כתב בהקדמה לספר ה'רקאנטי', וז"ל. וקבלתי ממורי רבי יעקב רקאנטי שהיה מיוצאי חלציו של רבי מנחם רקאנטי, שיש לו בקבלה מאבותיו שזה הגאון היה אוהב התורה, אבל היה גם השכל, והרבה בתעניות ותפלה שמן השמים ירחיבו שכלו ולבו ויוכל להבין התורה. פעם אחד בהיותו מתפלל בתענית בבית הכנסת וירדם, והנה איש ובידו כלי מים, והקיצו ויאמר לו שתה, וישת ולא השלים לשתות כל המים ותיכף הלך האיש מלפניו. והוא הלך למדרש כמנהגו ומצא שכלו בהיר ונבר, כי נהפך לאיש אחר, ואז חיבר פירוש התורה וספר טעמי המצוות... עכ"ל. הבט וראה עד היכן הדברים מגיעים, שנתעלה למעלות רמות עד מאד בזכות תפילותיו ותחנוניו שיפתח ה' לבו בתורה.

אמר רבי יוחנן, אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה אפילו בשעת מיתה

ביומו האחרון של רבי זלמלע מווילנא, השכימו כולם לבקרו לאחר ששמעו כי תש כוחו עד מאד, בבואם לביתו מצאווהו שוכב על מטתו, מתהפך בחוליו אשר ימות בו, וספר תהלים מונח לפניו והוא קורא בקול נעים, בקשוהו הנוכחים כי לא יתאמץ בקריאה כי תש כוחו עתה, השיב להם רבי זלמלע: חלילה לי, הלא תלמוד ערוך הוא על המקרא "זאת התורה אדם כי ימות באהל", אמר רבי יוחנן: אל ימנע אדם עצמו מדברי תורה אפילו בשעת מיתה, מי יודע אם לא לעת כזאת הגעתי.

וכל העומדים סביבותיו במסותרים בכתה נפשם, בראותם פאר ראשם נופל, ויען הצדיק ויאמר: אמרו חז"ל: היה זה בשלשה דברים, אל תרבה בישיבה, שישביה קשה לתחתוניות, ואל

תרבה בעמידה, שעמידה קשה ללב, ואל תרבה בהליכה, שהליכה קשה לעיניים, אלא שליש בישיבה, שליש בעמידה, שליש בהליכה.

ככלותו לדבר כדברים האלה, התחזק וישב על המטה, אחר כך עמד וביקש מקל לסמוך עליו וללכת ארבע אמות, כדי לקיים עצת חז"ל. הושיטו לו מקל, ולא רצה לקחתו שלא מדעת בעלים, אחר כך בא בעל המקל ונתן לו רשות להשתמש בו, לאחר שהלך ד' אמות נשען על המקל, התיישב על המטה, ויאסוף את רגליו ויגוע וימות.

שבועות מספר לפני פטירתו של רבנו הגר"א, בסוף שנת תקנ"ז, נפל למשכב ממנו לא קם, בני משפחתו ותלמידיו הפצירו בו וביקשו את הסכמתו להזמין אליו רופא מומחה, רבנו הגר"א לא נטה לכך, אולם לא יכול היה לראות בצרת נפש המעתירים, ונענה להם, הרופא המפורסם בימים ההם, רבי יעקב ליפשיץ, הוזמן אליו לטפל בבדיקתו הרפואית.

לאחר הבדיקה, הקיפוהו בני הבית והתענינו במצבו של רבנו הגר"א, היכן הוא אוהז, שאלו, בהתכוונם למצבו הרפואי, והרופא השיב הוא אוהז במסכת כלים שכן בשעה שהטה אזנו אל לבו של החולה, האזין לקולו החלוש כשהוא חוזר על מסכת כלים, ועד שעותיו האחרונות, לא פסק פומיה מגירסא.

המהר"ם שיק מחייב את בעלי הכשרונות החלשים

וכך כתב הגה"ק מהרי"ץ דושינסקי זי"ע (בהקדמה, לספרו עוד יוסף חי, חלק גדולת משה אות ב) ומביא שם, שמעתי מאחי מורי הגאון הכ"מ פעם בפתחה לפני השיעור, שמרן המהר"ם שיק ז"ל פתח פעם את ה'שיעור' לפני תלמידיו, ובה אמר, איתא בגמ' (יומא לה:), ר"א בן חרסום מחייב עשירים, הלל מחייב עניים, והיינו כי כשיבוא העשיר בטענה מרוב עשירותי ועסקי הרבים שהעניק לי הבורא יתב"ש לא היה לי פנאי לעסוק בתורה - לזה יסתור ראב"ח טענתו, כי אף הוא היה עשיר גדול ועסק בתורה. לאידך העניים שיטענו, לרוב עניותנו הוצרכנו לעמול על המחיה והכלכלה ולא נשאר בידינו אפילו שעה אחת לעסוק בתורה - לזה יאמרו, הנה, לא היה עני בישראל כהלל, ואעפ"כ עסק בתורה יומם ולילה... הוסיף המהר"ם שיק, הנה, אני אחייב את בעלי הכשרונות החלולים. והעיד על עצמו, שבתחילת דרכו לא היה סיפק בידו לתפוס את לימודו אא"כ למד את הענין הרבה פעמים, ובראשית דרכו אף הוצרך לחזור ארבעים פעמים על כל דבר, ובכל פעם ופעם בכה לפני בורא עולם, ואמר, לא מצינו בתורה שמי שהוא קשי הבנה אינו צריך ללמוד, לכן אבקש ממך אב הרחמן, אנא, תן לי בינה והשכל בתורתך הקדושה. ואחר כל בכיה ובכיה הרגיש בעצמו כי הוא מתחיל להבין את דברי הלימוד. וכן היה מדי יום

ביומו זמן ארוך. ועתה אומרים עלי שאני יכול ללמוד, אף שאני איני יודע זאת, כי אנכי ידעתי שעדיין לא הגעתי לקרסולי רבותינו הקדושים, אבל כל אחד ואחד צריך ללמוד בהתמדה גדולה, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים. וא"כ אני יכול לחייב את אלו שיענו בדין של מעלה שלא למדו כי ראשם בל עמם. ומוסיף שם, וז"ל. לזה אבקשכם, לא תאמרו כן, אלא התפללו למי שהחכמה שלו, שיתן לכם בכל יום ויום דעה בינה והשכל כדי להבין את שיעור של היום הזה, ואח"כ תתחילו לחזור וללמוד, עד שיהיה השיעור רגיל על פיהם. ואם תעשו כן ה' הגדול יעזור לכם ותוכלו לקיים את מצות ה' ובתורתו תהגו יומם ולילה, ע"כ דבריו הקדושים של מרן המהר"ם שיק זי"ע, עכ"ל.

העולם הזה כפרוזדור לפני העולם הבא

ופירשו הז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ומהי תיבת באהל, כי היודע ומכיר כי כל מציאותו בעולם הזה ארעית היא, וכי העולם הזה כפרוזדור לפני העולם הבא והוא כאורח נטה ללון בו שינת עראי, ולכן ממית הוא לעסוק בתורה כל עוד נשמת חיים באפיו, להרבות לקנות לעצמו נכסי נצח לקראת כניסתו לטרקלין, בו ודאי תתקיים התורה לעד.

"אזי לך מוזב אבדת עם כמוש" (כא, כט)

הפלא הגדול מע"ז ד"כמוש" שמי שהולך אליה לא חוזר

כמוש הוא שיקוף מואב, וקבלה בידינו שהיתה אבן שחורה דמות אשה ועמדה שם מששת ימי בראשית ובנה עליה במה, והלכו אליה עמים רבים להשתחות, וא' מאלף לא חזרו ולא ידעו בסיבת מה.

"על בן יאמרו המשלים באו השבון תבנה ותכונן עיר סיחון" (כא, כז)

מאמרים על השבון הנפש

יצה"ר היום חוטף כאן ואח"כ עוד ועוד, עד שמוציא את האדם מן העולם

איתא בגמרא (כבא בתרא דף ע"ח ע"ב) א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלו המושלים ביצרים, בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון וגו' תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, ולהבה מקרית סיחון מקרית צדיקים שנקראו שיחין, אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר

זה שמהלך אחר שיחה נאה, בעלי במות ארנון אלו גסי הרוח דאמר מר כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם, ונירם אמר רשע אין רם, אבד חשבון אבד חשבוננו של עולם, עד דיבון אמר הקב"ה המתן עד שיבא דין, ונשים עד נפח עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח, עד מידבא עד שתדאיב נשמתן, ואמרי לה עד דעביד מאי דבעי. ע"כ לשון הגמ'.

והנה על מה שאמרה הגמרא אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן: המושלים - אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם: הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. וצריך ביאור: מה הקשר בין הדרשה לפשט הפסוק, וכי בגלל שכתוב מושלים וחשבון צריך לדרוש דרשה זאת.

והדבר יובן על פי המדרש שכותב שמלך מואב היה יושב בעיר המלכות במסיבת רעים, ובדיק באותו זמן באו והודיעו לו שבאו האמוריים לכבוש את העיר חשבון אשר בקצה הגבול. המלך לא רצה לקלקל את המסיבה והמצב רוח, ואמר: חשבון, שיקחו את חשבון, פחות עיר אחת. ואז האויב כבש את חשבון. אח"כ המתינו לעוד הזדמנות וכבשו עוד עיר, ועוד עיר, עד שכבשו את כל הממלכה. וזהו שנאמר "כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון" וכן מעשה יצה"ר, היום חוטף כאן ואח"כ עוד ועוד עד שמוציא את האדם מן העולם. אמנם האדם צריך להערים על היצה"ר ולעשות עמו תחבולות לכבוש אותו כמו שהיה עושה דוד המלך ע"ה. כאשר קם בבוקר אמר אני הולך לפרדס, הולך למרחץ, ואז היה הולך לבית המדרש, וז"ש חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך.

וזו גם דרכו של היצר הרע שבתחילה מתחיל לפתות את האדם בדברים קטנים ובסוף מגיע לדברים גדולים, כגון כשהוא בטיול אומר לו פעם אחת תאכל בהכשר מפוקפק, או פעם אחת תראה ראייה אסורה, פעם אחת תוותר על השיעור תורה, ואז הולך ומדרדר את האדם מדחי אל דחי.

על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם

כתב בספר מסילת ישרים (פרק ג) בביאור חלקי הזהירות וז"ל: וחכמים זכרונם לברכה הורונו בפירוש צורך החשבון הזה, והוא מה שאמרו ז"ל (בבא בתרא עח): על כן יאמרו המושלים בואו חשבון: על כן יאמרו המושלים ביצרם, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה וכו'. וזה, כי העצה האמיתית הזאת, לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו. כי מי שהוא עדיין חבוש במאסר יצרו, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש,

והנה הוא כהולך בחושך שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם. והוא מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פג): תשת חושך ויהי לילה (תהלים קד), זה העולם הזה, שדומה ללילה.

והבן כמה נפלא המאמר האמיתי הזה למי שמעמיק להבין בו. כי הנה חושך הלילה שני מיני טעיות אפשר לו שיגרום לעין האדם, או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד כן חמירות וגשמיות העולם הזה, הנה הוא חושך הלילה לעין השכל, וגורם לו שתי טעויות: האחת אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחלה. והוא מה שאמר הכתוב (משלי ד): דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו, ואומר (שם כב): ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו, ואומר (שם יד): וכסיל מתעבר ובוטח, כי לבם בריא להם כאולם, ונופלים טרם ידעו מהמכשול כלל. והטעות השניה והיא קשה מן הראשונה היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאלו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים. כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם ומביאתם אל באר שחת. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו): השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן וגו', וכל זה מפני היותם תחת החושך וכבושים המה תחת ממשלת יצרם. אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתה ויכולים לייצץ שאר בני אדם עליה.

הא למה זה דומה, לגן המבוכה, הוא הגן הנטוע לצחוק, הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים, כולם דומים זה לזה, והתכלית בהם הוא להגיע אל אכסדרה אחת שבאמצעם. ואמנם השבילים האלה מהם ישירים ומגיעים באמת אל האכסדרה, ומהם מְשֻׁגְּים את האדם ומרחיקים אותו ממנה. ואמנם ההולך בין השבילים הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי כולם שווים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם, אם לא שידע הדרך בבקיאות וטביעות עין שכבר נכנס בהם והגיע אל התכלית שהוא האכסדרה. והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמתיים והכוזבים, והוא יוכל להזהיר את ההולכים בהם, לומר: זה הדרך לנו בה, והנה, מי שירצה להאמין לו, יגיע למקום המיועד. ומי שלא ירצה להאמין וירצה ללכת אחר עיניו, ודאי שישאר אובד ולא יגיע אליו.

כן הדבר הזה מי שעדיין לא משל ביצרו, הוא בתוך השבילים, לא יוכל להבחין ביניהם. אך המושלים ביצרם שכבר הגיעו אל האכסדרה, שכבר יצאו מן השבילים וראו כל הדרכים

לעיניהם בברור, הם יכולים לייעץ למי שירצה לשמוע, ולהם צריכים אנו להאמין. ואמנם מה היא העצה שהם נותנים לנו, בואו חשבון, בואו חשבון של עולם, כי כבר הם ניסו וראו וידעו שזו לבדה היא הדרך האמיתית להגיע האדם אל הטובה אשר הוא מבקש ולא זולת זה. כללו של דבר, צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבודדו, מה היא הדרך האמיתית לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בה. ואחר כך יבוא להתבונן על מעשיו אם הם על הדרך הזו אם לא, כי על ידי זה ודאי שיהיה לו נקל לטהר מכל רע וליישר כל דרכיו. וכמו שהכתוב אומר (משלי ד): פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכוננו, ואומר (איכה ג): נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'.

ונביא דברי הרי"ח הטוב מה שכתב על זה בספרו בן איש חיל ד' תשובה ג' וז"ל:

אם תכתוב רשימה של מספר אחד כזה: 1, יהיה מספרו אחד, אם תוסיף אפס יהיה 10, ואם תוסיף עוד אפס יהיה 100 וכו' והנה אם תהפוך הנייר שכתבת עליו זה לקראו מעבר השני, אז תחזור אותה הרשימה של מספר אחד להיות במדרגת האחדים

יובן בס"ד לפרש על כן יאמרו המושלים, ביצרם, בואו חשבון, והוא שאם האדם יביט בסדר החשבון, ילמוד וישכיל ממנו דמיון לעילוי מצוותיו ותיקון מעשיו, והוא כי ידוע שיש ארבעה עולמות אבי"ע [אצילות בריאה יצירה עשיה], והעשיה היא בחינת אחדים, והיצירה היא בחינת עשרות, והבריאה בחינת מאות, והאצילות בחינת אלפים. והנה אדם שאין לו כי אם נפש מעשיה, אין לו כח להעלות תיקון מצוותיו כי אם עד עולם העשיה ששם אחדים, כי שם שרשו. ואם הוסיף קדושה על קדושתו וזכה להמשיך לו רוח מיצירה, אז זוכה להעלות תיקון מצוותיו עד עולם היצירה אשר שם מדרגת עשרות. ואם הוסיף קדושה וזכה להמשיך לו נשמה מבריאה, יזכה גם כן להעלות עד שם. ואם זכה והמשיך נשמה מאצילות, אז גם כן יזכה להעלות תיקון מצוותיו עד האצילות אשר שם מדרגת אלפים. נמצא כל מה שהוא מוסיף קדושה יותר, הנה הוא מעלה תיקונו למדרגה יותר, מן האחדים לעשרות, ומן העשרות למאות, ומן המאות לאלפים, וכן על זה הדרך עד אין קץ ותכלית.

והרי הענין הזה הוא כמו סדר החשבון ממש, דהיינו אם תכתוב רשימה של מספר אחד כזה: 1, יהיה מספרו אחד, אך אם תוסיף לכתוב בצידו נקודה אחת [פירוש: אפס, כי כן דרך הכתיבה בערבית], אז הרשימה של מספר אחד הנזכר תתעלה מן מדרגת האחדים ותהיה במדרגת העשרות כזה: 10, ואם תוסיף ותכתוב עוד נקודה אחרת בצידה, אזי אותה הרשימה של מספר אחד תתעלה ותהיה במדרגת המאות כזה: 100, ואם תוסיף עוד נקודה אז תתעלה

ותהיה במדרגת האלפים כזה: 1000, וכן על זה הדרך כל מה שאתה מוסיף נקודה יותר אז אותה הרשימה תעלה במדרגה יותר עד אין קץ ותכלית. וכן הדבר הזה גבי הצדיק שעולה גם כן בהדרגות, ומצוה זו אחת, שעולה ממדרגה למדרגה עד אין קץ. ואמנם כל זה ההדרגות הוא בעליה, אך בירידה לא תהיה בהדרגות כי אם בפעם אחת בר מינו, דהיינו אם אחד שהיה בעל תורה ומצוות ואחר כך הרשיע כירבעם וחביריו, אל תחשוב שירידתו תהיה גם כן בהדרגות כפי עלייתו, אלא ירד בפעם אחת.

זכיוצא בזה תמצא בחשבון, והוא אחר שהוספת כמה נקודות ונעשית אותה הרשימה של מספר אחד במדרגת האלפים, הנה אם תהפוך הנייר שכתבת עליו זה לקראו מעבר השני, אז תחזור אותה הרשימה של מספר אחד להיות במדרגת האחדים, כי הנקודות שבצידה לא יועילו לה, ואזדו להו כרגע בהפיכת הנייר, כי בהיפוך הנייר לעבר השני נעשו הנקודות בשמאל הקורא ולא יועילו כלום והיו כלא היו, נמצא שאזדו להו בסתירה אחת וברגע אחד כאשר הפכת את הנייר, ולא כאשר באו הלכו, כי המה באו בהדרגות זה אחר זה. ונמצא כי מה שעלתה זו הרשימה של האחד בהדרגות על ידי תוספת הנקודות זה אחר זה, הנה היא ירדה בפעם אחת מאגרא רמה לבירא עמיקתא תיכף בהיפוך הנייר, וכן האדם הגם שעלייתו היא בהדרגות, עם כל זה ירדתו בלא הדרגות כי אם תיכף ומיד כאשר [הטה] עצמו לצד הרע הוא היצר הרע. ועליו ועל חבריו יאמר הנביא ירמיה ויהיו לאחור ולא לפנים [ירמיה ז' כ"ד], וכן אמר ישעיה הנביא ע"ה נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור [ישעיה א ד'].

זבזה יובן בס"ד לרמוז הפסוק [משלי י"ב ז'] הפוך רשעים ואינם, כי ענינם הוא ממש כאשר יעשה בהפיכת הנייר לקראו מעבר השני אשר ירד החשבון תיכף בלי הדרגות, וכן גבי רשעים. ואמנם בית צדיקים יעמוד [שם], שישארו בצדקתם ולא יתהפכו, ואז ממילא הם מוכנים לעלות תמיד. נמצא כי מן סדר החשבון ילמוד האדם מוסר השכל בעניינים הנפשיים, ויבין ויכיר בין דרך הטוב ובין הופכו.

"על כן יאמרו המושלים - אלו המושלים ביצרים זכו" (בבא בתרא ע"ח ע"ב)

אחד מטכסיסיו של היצר הרע הוא להניח לאדם לקיים מצוה קטנה במטרה להכשילו בעבירה גדולה הרבה יותר.

שיטה זו של היצה"ר, אומר הגר"י ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר", מקבילה לשיטת צידי עופות המניחים בתוך המצודה מאכל ציפורים. מגמתם ברורה. הם אינם עושים זאת מתוך כוונה לדאוג להונת העופות, אלא מפרישים מעט אוכל משלהם, כדי שעל ידי זה ישיגו רווח גדול.

כך היא כאמור, גם דרכו של היצר, לעתים מאפשר לאדם לקיים מעט מצוות, ועל ידי כך מפילו בפת העבירות.

בעלי המוסר משלו על זה משל, למלך שקרא לאחד משריו והזהירו לבל "יתערב" עם שום אדם. (התערבות היא התחייבות כספית הדדית בין שנים, שבו מתחייב המפסיד בויכוח לשלם לחברו סכום כסף כלשהו). לאחר זמן נפגש השר עם אדם שאמר לו שיש לו, לשר, גבנונית. לאחר שהשר הכחיש דבר זה, עובדא זו אמר לו האיש: "אתן לך מאה אלף זוז אם אינך גיבן, אבל אם הנך גיבן תתן לי אתה סכום כזה".

הסכים השר ופשט בגדיו בשוק כדי להוכיח שאין לו גבנונית. בבואו לפני המלך סיפר לו בשמחה ובסיפוק על הדרך שבה העשיר את קופת המדינה במאה אלף זהובים. צעק עליו המלך: "שוטה שכמותך אני התערבתי עם אותו אדם, ואמרת לי שיש לי אלף זהובים. צעק בשוק יקבל ממני מליון זהובים, ואותו אדם, חכם היה לתת מאה אלף זהובים כדי שירוויח על ידי זה מליון".

כך גם היצר הרע. לעתים הוא מאפשר לבני אדם לקיים מצוה מסוימת כדי שיוכל להכשילם אחריכך בחטאים רבים. נמצא שבסופו של דבר הוא מרויח. כל כוונתו היא לאבד את האדם גם מהעולם הבא וגם מהעולם הזה. שכן כל אותם "יושבי קרנות" המבלים את זמנם בבתי טיאטראות וקרקסאות, אין להם גם את הנאת העולם הזה. היצר הרע נקרא בשם "רע" כמו שנאמר: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" (בראשית ו), כי כל תכליתו היא רק רע – לאבד את האדם משני העולמות. על כן צריך האדם להזהר מאד מפני היצר ותחבולותיו.

הסבא מקלם זצ"ל, אמר פעם לבנו: "בא ואראך דרכו של היצר הרע". השעה היתה שעת קבלת שבת, וחצר בית הכנסת בו התפללו ה"סבא" ובנו, המתה ילדים משחקים. נגשו השנים אל החלון והשקיפו לעבר הילדים שבחצר בית הכנסת. אמר ה"סבא": "רואה אתה, בני, את הילדים משחקים, דע לך, כי כך משחקים גם כל אנשי העולם! כל ההבדל הוא בצעצוע, כאשר האדם מתבגר הוא מחליפו בדבר אחר. אותו יצר הרע שיש לקטנים יש גם למבוגרים, וכל זמן שהאדם אינו עוקר את תאוותיו ואת רצונותיו הוא נשאר בבחינת ילד קטן!"

העצה היחידה להנצל מפני היצר היא מה שיעצונו חז"ל: "בואו ונחשוב חשבוננו של עולם". הבה נתבונן בחישוב של אמת "הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה", אז מובטח לנו המשך דרשת חז"ל: "אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא".

זמני התשובה

ארבעה זמני תשובה הם בשנה:

הזמן הראשון - בכל ערב קודם שיישן האדם יעשה חשבון נפש, ואח"כ תשובה ווידוי. וכמ"ש בזוה"ק שכל העושה תשובה בכל לילה, הוא נקרא מארי דחושבנא, ומסלק כל הדינים מעליו. וכתב רבנו האריז"ל שע"י שיבכה על עוונותיו קודם שיישן, יזכה שנשמתו תעלה מעלה בעולמות העליונים, ותשיג הארה ושלמות (שער רוח"ק לרבנו האריז"ל).

הזמן השני - בסוף כל שבוע יעשה חשבון נפש ויתחרט על מעשיו של כל השבוע, ויעשה תשובה בכל לבו, ווידוי וחרטה, וטוב שיעשה זה בחצות לילה דליל ששי לפני תקון חצות, ואח"כ יעשה תיקון חצות, ויבכה על גלות השכינה, ויבקש רחמים על שכנית עוזנו ועל בניה עם ישראל, ואז יזכה לקבל שבת בקדושה ובשמחה גדולה, ואם לא יכול לעשות כן בליל ששי יעשה זאת ביום חמישי, או ביום ששי בבוקר.

הזמן השלישי - בסוף כל חודש יעשה חשבון נפש על כל החודש, ותשובה גדולה, ווידוי וחרטה וקבלה על העתיד, ואם יש בכוחו לצום מה טוב, ולבקש רחמים על השכינה הקדושה, וכמו שנרחיב לקמן בעז"ה.

הזמן הרביעי - בסוף כל שנה בחדש אלול יעשה חשבון נפש על כל השנה כולה, ווידוי וחרטה וקבלה על העתיד, כפי שכל בית ישראל קמים באשמורת הבוקר בכל חודש אלול ועשי"ת, לסליחות ותשובה ומעשים טובים, אשריהם ואשרי חלקם.

זכר האריך והרחיב השל"ה הקדוש בספרו (מסכת חולין פרק תורה אור ס"ב, ובשער האותיות אות ת) בביאור הצורך והמעלה הגדולה שיש בעשיית התשובה בד' זמנים אלו.

וכן צריך בארבעת הזמנים הללו, להשתדל כי ההתחלה בהם תהיה טובה, דהיינו שכל יום ויום בתחילתו מיד שיקום, יחשוב בגדלות הבורא ב"ה ובמעשים טובים שיעשה באותו יום, וכך כל אותו היום ילך בדרך ה'. ויזכור כי התכלית הוא העוה"ב, וכאן בעוה"ז הוא רק הפרוזדור לפני הטרקלין הגדול. וכן בתחילת השבוע, יתחיל במוצ"ש בפסוקים של הצלחה ותפילה להנצל כל השבוע מיצה"ר וכו'. וכן בתחילת החודש יעשה תפילה לכל החודש וכמו שסידר הרי"ח הטוב, וכן בתחילת השנה, וכמובא בספר "חרדים" פרק ס"ו דף רכ"ט וז"ל: דע בן אדם, כי כל יום הבא לקראתך הוא נסיון חדש לך, שכך אמרו רבותינו ז"ל, בכל יום ויום מתחדש יצרו של אדם עליו, לכן מתחילת כניסת היום השכם והערב לביתו של המלך, והתחנן לו שיהיה בעזרתך

בצרת נסיוןך שלא תכעיסנו, תכנס לשלום ותצא לשלום. וכן בתחילת השבוע, כמו שסדרו בהבדלה, הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ופשע וכו', וכן בתחילת החודש, וכן בתחילת השנה, ועל זה נאמר (משלי כ"ח, י"ד) אשרי אדם מפחד תמיד. וידוע הפי' על הפסוק בתהלים "און יחשוב על משכבו, יתיצב על דרך לא טוב, רע לא ימאס". "און יחשוב על משכבו", בשעה שמתעורר האדם יראה מהי המחשבה הראשונה שנופלת לו בראשו, אם ח"ו חושב מחשבות "און", נמצא כבר "מתיצב על דרך לא טוב" (כמאמר העולם "קם על רגל שמאל") וממילא יהיה כל היום ח"ו בבחינת "רע לא ימאס" וכ"כ החיד"א בעבודת הקודש, צדיק ראשון בריבו, שאם ניצח את היצה"ר מיד בבוקר, הרי הוא צדיק כל היום, וכן איתא בילקוט שמעוני (קהלת) על הפסוק "טוב אחרית דבר מראשיתו", שאמר אלישע בן אבויה לר"מ, שר"ע פי' את הפסוק הזה שטוב אחרית דבר, כאשר הוא טוב מראשיתו. שאם ההתחלה טובה אז גם ההמשך, ואמר אלישע על עצמו, שהכל קרה לו בגלל שבתחילתו, עשה אביו אבויה שלא לשם שמים כידוע, עי"ש באורך.

נמצא דבארבעה זמנים אלו צריך אדם להשתדל לעשות בסופן תשובה על העבר וקבלה על העתיד, ובוה יתרצה לפני מלכו של עולם ויוכל לנעוץ סופן בתחילתו ולבקש מאת ה' על היום או שבוע, חודש או שנה, הבאה עליו לטובה ולברכה, וטוב אחרית דבר מראשיתו.

מנהג צפת בער"ח ובימות השבוע

ובא וראה מה שכתב באגרות ר' שלמה שלומל זצ"ל מה שראו עיניו כאשר הגיע לצפת, ומתאר איך שלומדים שם בבתי כנסת בקביעת עתים לתורה, וכן בסוף כל שבוע ביום חמישי עושים תשובה ובכיות ותפילות, וכן בסוף כל חדש בער"ח, מתאספים כל אנשי צפת לאחד המקומות ובוכים ומתוודים ועושים תפילות. ובזכות זה היה להם שפע שאין כמוהו וכן היו כולם מאריכים ימים בכריאות ובשמחה עד גיל שמונים גיל תשעים, מאה, ומאה ועשר וכו' וכל זה ע"י שהיו תמיד בתשובה ומשתדלים לעשות רצון ה' וזה תורף דבריו:

ויצאתי מארץ מולדתי בערום ובחוסר כל, ובאתי לארץ הקדושה פה צפת תוב"ב שבגליל עליון, חול המועד של סוכות שנת שס"ג לפ"ק לשלום.

ומצאתי קהילה קדושה פה צפת כי היא עיר גדולה לאלהים, עיר מלאה תושיה, קרוב לשלוש מאות רבנים גדולים כולם חסידים ואנשי מעשה. וי"ח ישיבות מצאתי בצפת תוב"ב, וכ"א בתי כנסיות, ובית מדרש גדול ובתוכו קרוב לד' מאות ילדים ונערים, ועליהם עשרים

מלמדים, שמלמדים אותם בחנם מבלי קבלת פרס מהתלמידים, שנמצאים עשירים בקושטא שפורעים שכירות המלמדים, וגם מלבושים עושים מדי שנה בשנה. ובכל בתי הכנסיות תיכף אחר תפילת ערבית ושחרית מתקבצים כל הקהל, ויושבים לפני רבנים, בכל בית כנסת ה' ו' כתות, כל כת וכת לומדים קודם שיוצאים מבית הכנסת, כת זו לומדים בקביעות בהרמב"ם, וכת זו לומדים בקביעות בעין יעקב, וכת זו לומדים בקביעות פרק אחד משניות עם פירוש, וכת אחרת לומדים הלכה אחת עם פירוש רש"י ותוספות, וכת אחרת לומדים קביעות בספר הזוהר, וכת אחרת לומדים קביעות בתנ"ך, באופן שלא נמצא אחד שיצא בבוקר למלאכתו או לעסקו אם לא ילמוד קודם לכן קביעות בתורה. וכן עושים כל ישראל אחר תפילת ערבית. וביום שבת הולכים כל העם לשמוע הדרשה מפי החכמים.

ובכל יום ה' מהשבוע מתקבצים כל ישראל אחר תפלת שחרית לבית הכנסת אחד גדולה, ומתפללים שם תפלה נוראה עד מאד על כל ישראל בכל מקום שהם, ועל גלות השכינה וישראל וחרבן בית אלהינו, ומברכין לכל מי ששולח ממונו לסיוע עניי ארץ ישראל, שהקב"ה יאריך ימיהם ושנותיהם, ויצליחו עסקיהם, וישמרם מכל צרה וצוקה. וכל התפלה כולה עושים אותה כל ישראל בבכיה גדולה ובשברון לב. וקודם שמתחילים להתפלל, עולה הרב הגדול מורנו הרב רבי משה גלאנטי יצ"ו על הבימה, ודורש דברי כבושים, ומעורר ישראל ליראת ה', ומקרב אותם לאהבת הבורא במתק לשונו וגודל חכמתו ובקיאותו ורוב קדושתו. ואחר כך עולים הראשי ישיבות חכמים וחסידים גדולים ובעלי עבודה על הבימה, שם האחד הוא החכם מוהר"ר מסעוד סגי נהור, והוא מורי ורבי, וידוע לכל רוב קדושתו ובקיאותו. ושם השני מו"ה שלמון מערבי, מפורסם בישראל בחכמה ועונה יתירה ובחסידות מופלאה. ומתחילין להתפלל באימה ופחד וביראה גדולה, ושתי עיניהם זולגות דמעות כב' מעיינות מים, מי ראה כאותן תפלות וצעקות הגדולות והמרות שעושים כל ישראל בבכי ובדמעות כולם כאחד על הגולה ועל החרבן בעוונותינו הרבים, ומתוודים עוונותיהם, אשר אם יהיה לבו של אדם קשה כאבן מוכרח הוא שיהפך ויתחרט על עוונותיו ויבכה בדמעות שלישי בעמדו שם.

ובכל ערב ראש חודש עושין עד חצות כמו ערב יום הכפורים, וגוזרים ביטול מלאכה עד חצות, ומתקבצים כל ישראל לבית הכנסת אחת גדולה, או הולכים על קבורת הושע בן בארי הנביא, שעליו בנוי כמו כיפה אחת גדולה בנין מפואר ונכנסים לתוכו, או לתוך המערה של התנא האלהי אבא שאול ע"ה, או לפני קברו של רבי יהודה בר אלעאי, שאלו הצדיקים הם קבורים סמוך לעיר, ומתפללים שם תפלה יותר נוראה עד חצי היום, ולפעמים עושים שם כל היום כולו

בתפלה ודרשות. והגויים היושבים על אדמת ישראל, כולם הם נכנעים וכפופים לפני קדושת ישראל, ואפילו שאנחנו עומדים כל היום כולו על השדה בטלית ובתפלין, ומתפללים וקוראים בקול גדול לה' אלהינו לפני קברות הצדיקים, לא נמצא אחד מהגויים שיערב אל לבו לגשת לפני מעמד היהודים במקום שהם מתפללים, או שיפתחו פיהם ללעוג על התפלה ח"ו, אלא כולם הולכים לדרכיהם ואין פוצה פה ומצפצף תהלה לאל, עכ"ל.

זולת זה מצאתי כל ארץ הקודש מלאה ברכת ה', ושובע גדול, וזול גדול אשר אין להעריך ואין לשער ואין לספר. ואני כשראיתי השפע הגדול הנמצא בארץ הקדושה, וראיתי כל טובה-אוכלים אותו אומות העולם, וישראל הם מפוזרים, ואין להם זכות לאכול מפריה ולשבוע מטובה, בכיתי בכיה גדולה, ואמרתי מי יתן והיו אחינו בית ישראל יודעים המעשר לבד מהשפע הטובה והשובע הגדול שנמצא בארץ ישראל, היו בוכים יום ולילה על גלותם, ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שגם בחרבונה היא מוציאה פירות ושמן ויין ומשי כנגד שלישי העולם, ובאים בספינות מסוף העולם מויניציאה ומספרד וצרפת ופורטוגאל ומקוסטנטינא, וטוענין בר ושמן זית צמוקים ודבלים ודבש ומשי ובורית הטוב כחול אשר על שפת הים, ובכל זאת שבאים מסוף העולם לטעון משפעה הגדול, אף על פי כן אנחנו קונים החטים הנקי כשמש מדה אחת שהיא גדולה כשתי איפות וחצי מעהררין, באחד טאליר. ושמן זית י"ב ראטיל בעד אחד טאליר, וכל ראטיל משקלו ט' ליטרין של מדינת מעהררין במשקל. ושמן השומשמין שמתוק כדבש וטעמו טעם מן, ה' ראטיל באחד טאליר. והיין מי שקונה ענבים בשעת בציר, ועוצר אותם בבית הבד, יעשה ו' ראטיל יין באחד טאליר, מלבד המים שרופים שמוציאים מן התמד ד' או ה' ראטיל יין שרף. ודבש דבורים ד' ראטיל באחד טאליר. ודבש ענבים י' ראטילין באחד טאליר. וצמוקים י"ח ראטילין באחד טאליר, וכן דבילים. תרנגולים בזול הרבה, כל תרנגול בה' או ו' צלמיר. וה' או ו' ביצים כמטבע שהיא כב' פשיטים בארצכם. ובשר כבשים הוא רך וטוב, ואליה שלו ז' ליטראות משקלו, וכל ליטרא בשר כבשים כמו במעהררין בג' צלמיר וחצי ובשר שור ליטרא בג' צלמיר. ודגים אחד ליטרא באחד פץ (אולי צריך להיות בראשי תיבות פ"ץ. והכוונה פשיט צלמיר), ולפעמים לזול ביותר. ואורז בזול, והרבה מיני קטניות ועדשים שלא ראיתם מימיכם וטעמם טוב. ואגוזים בזול. וכן מיני ליפתן וירקות טובות לאין מספר שלא טעמתם כטעמם הטוב מעולם, נמצאים תדיר כל השנה כולה, בקיץ ובחורף, כמעט בחנם. מלבד הפירות הטובים חרובין ופומרנצין (תפוזים) לימונא ואבטיחים וקרפוזים (מילון) שטעמם הוא כטעם הצ'וקר, ומלפפונות וקישואים ודלועים, ועוד מינים ממינים שונים שאינם נכרים למעלת כבוד תורתו, ואין תועלת בזכרי אותם למעלת כבוד תורתו.

ויש יתרון בטעם הפירות וירקות והלפתות של ארץ ישראל, אשר אין דוגמתם נמצא גם כן בארצכם, כיתרון הזהב מן הכסף, וביתרון טעם פת חטים על פת השעורים. באופן מי שזכה מהשי"ת לקבוע דירתו בארץ ישראל, ויש לו מעט ממון, שיוכל להתפרנס, אשריו ואשרי חלקו שיוכל לקנות לו חיי העולם הבא, בהתחברו עם חסידים הגדולים ואנשי מעשה אשר בארץ ישראל המה, ויכול גם כן להתענג על ה' ולעדן את נפשו במרעה הטוב והשמן, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. ובשליש ההוצאות ופיזור הבית שבארצכם, יכול להתפרנס בארץ ישראל ולהיות חיי המלך תהלה לאל. מלבד האויר הכריא והזך, והמים הבריאים, המאריכים ימיו של אדם, ועל כן רוב הדרים בה מאריכין ימים הרבה לפי לצ' ולק' ולק"י שנה. זה שדרשו רז"ל (במסכת ברכות דף ח' ע"א על הפסוק בדברים י"א כ"א) למען ירבו ימיכם וכו' על האדמה, דוקא, ולא בחוצה לארץ, שהמאכלים והמשקים רעים, והאויר המעופש שבחוצה לארץ גורמים רעה לבני אדם, וחלאים רעים, ומקצרין ימיהם ושנותיהם של בני אדם, וזהו הסימן שבחוצה לארץ כמעט רוב בני אדם והילדים הקטנים הם מלאים שחין על הברכיים ועל השוקיים, ובארץ ישראל לא נמצא אפילו אחד מהם ברוך ה' שיהיה מוכה שחין, לא קטנים ולא גדולים, אלא כולם נקיים כזהב ת"ל.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון" (כא, כז)

ידוע מה שאמת רז"ל ומובא בתרגום יונתן על הצדיקים המושלים ביצרים, ע"ל במלא עי"ן למ"ד גימט' צדי"ק, כ"ן גימט' סו"ד שיודעים סוד הדבר שכר ועונש עוה"ב, יאמרו המושלים" אותיות השלמי"ם מלשון האנשים האלה שלמי"ם, והמושלים ביצרים כאלו הקריבו קרבן שלמים כמ"ש זאת תורת זבח השלמי"ם, מי שזובח יצרו כאילו הקריב קרבנות, בואו חשבון עושים חשבון עונות וזכויות, תבנה ותכונן וכוונתם שהקב"ה יבנה ביהמ"ק ויבוא המשיח, משי"ח ב"ן דו"ד ע"ה גימט' המושלים" שהוא מושל על שבעים אומות, ויצה"ר אומר תבנה ותכונן עיר סיחון, ר"ל תעשה בנינים ובתים טובים ועליות מפוארות, עי"ר אותיות רי"ע אני אוהב אותך ורי"ע עמך תשמע לעצתי ודברי, וז"ש עי"ר סיח"ן מלשון שיחה נאה, ואתה תאמר לו כי אש יצאה מחשבון תזכיר לו יום המות כמ"ש המשורר אם פגע כך האי מנוול חיש וזכור לו יום המות, ר"ל יום פטירתו בקבר בתחילה שואלים אותו קבעת עתים לתורה ותלמוד וקראת ק"ש בעונתה, וז"ש כי א"ש דהיינו תורה שנאמר מימינו א"ש ד"ת למו, יצאה מחשבון יום יציאת נשמה שנותנים גוף ונשמה דין וחשבון, להבה מקרית סיחון ר"ל להב"ה אותיות ההב"ל היינו הבלה של תורה וק"ש, ר"ל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן והבל של ק"ש, ההב"ל גימט' מ"ב, פרשה ראשונה של ק"ש יש בה מ"ב תיבות. מקרי"ת לשון קרי"ת שמע, מוא"ב גימט'

מ"ט, פסוק שמע וגו' ופסוק בשכמל"ו יש בהם מ"ט אותיות, ומכניע מ"ט שערי טומאה ושוֹרֵף אותם, ואינם יכולים לשלוט באדם בזכות לימוד תורה וק"ש, וז"ש אכלה ער מואב בעלי במות ארנן, אכל"ה שרפה אותם לשון והסנה איננו אוכ"ל, ע"ר אותיות ר"ע דהיינו יצר הרע, מוא"ב שהוא כמו מואבי, וכמו שאמרנו מ"ט שערי טומאה (גימט' מוא"ב), בעלי במות ארנן שנותן גאווה וגסות הרוח באדם שישכח לימודו כמו שעשה ללוי בן סיסי כמ"ש רז"ל בגמרא ירושלמי יבמות פרק י"ב (ועי' גם בבלי דף ק"ה ע"א).

בני סימוניא באו אצל רבי ואמרו לו בבקשה תתן לנו אדם אחד שיהיה דורש דיין וחזן סופר ומְשֻׁנָּה (ר"ל מלמד תורה לתינוקות ומלמד משנה לגדולים) ועושה לנו כל צרכנו ונתן להם את לוי בן סיסי, עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה. באו ושאלו אותו הגידמת במה היא חולצת (ר"ל אשה שאין לה יד כיצד תחלוץ הנעל מעל רגל היכם) ולא השיבם. רקקה דם מהו (ר"ל אם היבמה ירקה כמו שכתוב וירקה בפניו ונמצא בתוך הרוק דם מהו) ולא השיבם. אמרו שמא אינו בעל הלכה, נשאל אותו שאלות של אגדה, באו ושאלו אותו מהו זה שכתוב (דניאל סי' יו"ד) אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת, אם אמת למה רשום, ואם רשום למה אמת, ולא השיבם. באו בני סימוניא אצל רבי אמרו כלום זוהי הבקשה שבקשנו ממך, אמר להם חייכם אדם שכמותי נתתי לכם. שלח והביאו ושאל אותם, אמר לו רקקה דם מהו, אמר לו אם יש בו צחצוחית של רוק כשר. הגידמת במה היא חולצת, אמר לו בשיניה. אמר לו מהו זה שכתוב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, אמר לו עד שלא נחתם גזר דין רשום, משנחתם גזר דין אמת. אמר לו ולמה לא השבת להם. אמר לו עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפח רוחי עלי (ר"ל גבה לבי ושכחתי) וכו'. וז"ש ורם לבבך ושכחת וגו'. אם כן כל אדם צריך להזכיר את הדבר הזה בכל רגע ליצרו הרע ויאמר לו בעלי במות ארנן באת להגביה לבי כדי שאשכח לימודי ביום נתינת דין וחשבון, ה"ש אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וז"ש בעלי במות ארנן גימט' א"ש דהיינו תורה. ויה"ר שהקב"ה יסיר וירחק יצה"ר מקרבנו ויתן לנו תורה ומצות וא"ש נוט' אהבת שלום והרנינו גויים עמו אכי"ר בילא"ו.

אם אדם מסיח דעתו מעט מיד עושה הנפש הבהמית את שלה, ולוכדת גם את הנפש השכלית ברשתה

המושלים, אלו המושלים ביצדם, באו חשבון, כואו ונחשוב חשבוננו של עולם, נוהג היה החפץ חיים לספר: סוחר שכר עגלון להוליכו למקום מסוים, קודם צאתם לדרך ביקש הסוחר מהעגלון שישגיח היטב על סוסו לכל יטה מהדרך, העגלון אמנם הבטיח, אך עד מהרה התברר שלהכשחתו לא היה ערך. כאשר אך יצאו מן העיר נרדם העגלון על מושבו, והסוס

המשיך לרוץ ללא השגחה והכוונה, כאשר ראה הסוס חציר ועשבים נטה מן הדרך כדי לאכלם, תוך כדי סטיתו מן הדרך איבדה העגלה את שיווי משקלה והתהפכה, והסוחר נפל מתוכה.

גער הסוחר בעגלון ואמר לו: הרי הזהרתיך להשגיח על בהמתך ואיך זה הנחת אותה לנפשה, ניסה העגלון להצטדק, ואמר: מכיר אני את סוסי כי משכיל הוא ויודע את הדרך היטב, ומעולם לא עלה על דעתי שייטה מן הדרך הישרה, אמר לו הסוחר: שוטה שכמוך, וכי שייך לומר על הסוס שהוא משכיל, יתכן שהוא טוב יותר מבהמות אחרות, אבל סוף סוף בהמה הוא, ואם כן כל זמן שהוא רואה דבר שמגרה אותו, מתגברת עליו התאוה והולך אחריה, לכן היה לך להחזיק היטב במושכות ולא להניח לו ללכת בחופשיות.

הוא הדין, אומר החפץ חיים באשר לאדם, כיוון שהוא מורכב מנפש שכלית ומנפש בהמית חייב הוא להשגיח היטב בכל שעה ושעה על הנפש הבהמית שלו ולאחוז במושכות לבל תשתלט עליו, אם אדם מסיח דעתו מעט מיד עושה הנפש הבהמית את שלה, ולוכדת גם את הנפש השכלית ברשתה.

מכאן ילמדו המושלים ביצרם, שבלי חשבון נפש אמיתי, עלול חלילה האדם להטרד מן העולם

כתב בספר טללי אורות, על כן יאמרו המושלים באו חשבון, באו ונחשב וכו' דרשת חז"ל לכאורה אינה מתיישבת בפשט הכתוב, הרי כתב רש"י אילו חשבון היתה מלאה יתושין, אין כל בריה יכולה לכובשה, ואם היה סיחון בכפר חלש, אין כל אדם יכול לכובשו, וכל שכן שהיה בחשבון, אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת על כל עיר ועיר, נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו. נמצא שאם לא היה כובש סיחון את חשבון והעיירות סביבה, בוודאי היה עושה חשבון נפש שלא כדאי לו לצאת למלחמה עם ישראל, שהרי ראו כולם כי ה' נלחם להם, אולם בגלל מלחמתו הלא טבעית, גבה לבו להלחם עם ישראל ובשל כך אבד מן העולם.

זהו שדרשו חז"ל: על כן יאמרו המושלים באו חשבון, מכאן ילמדו המושלים ביצרם, שבלי חשבון נפש אמיתי, עלול חלילה האדם להטרד מן העולם, ומי שעושה חשבון נפש כראוי, אינו נכשל.

עוד ביאר רבי יהונתן אייבישיץ, כיצד מתיישבת דרשת חז"ל עם פשט הכתוב, התורה מבקשת ללמדנו להפיק את הלקח מגורלה של העיר חשבון, עיר זו, עיר ספר בממלכת מואב היתה, ואילו היה מלך מואב משגיח עליה כראוי ומפקיד שומרים להגנתה, לא היתה נופלת בידי סיחון,

אך בגלל שלא היתה זו עיר גדולה וחשובה, לא השכיל מלך מואב להשקיע בה את מיטב כוחותיו וצבאו, להגן עליה, על כן היא נפלה בנקל בידי סיחון, ומכאן היתה סלולה בפניו הדרך לכבוש את ממלכת מואב כולה. זהו הלקח שצריכים ללמוד המושלים ביצרים.

כאשר בא היצר הרע ומבקש לכבוש, להכשיל, אף במצוה קלה, צריך לעמוד כחומה בצורה, לבל יצליח להכניע כי אם יפלו בידי היצר, הרי מכאן ואילך הם יהיו מסורים בידיו להשתלט עליהם ולהכניעם תחת ידו.

"על כן יאמרו המושלים באו השבון" (כא, כז)

אם אינו מכין מערב שבת מה יאכל בשבת, וכן דומה לים ויבשה, אם אינו לוקח מהיבשה, מה יאכל בים

אמר רבי יהושע בן פדייה, עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה, הניחנו ונעשה תשובה, והקב"ה משיב שוטים שבעולם, עולם שהייתם בו דומה לערב שבת, והעולם הבא דומה לשבת, אם אינו מכין מערב שבת מה יאכל בשבת, וכן דומה לים ויבשה, אם אינו לוקח מהיבשה, מה יאכל בים, וכן דומה לימות החמה ולימות הגשמים, אם אינו חורש וזורע וקוצר בימות החמה, מה יאכל בימות הגשמים, ועוד היה לכם ללמוד מהנמלה, שנאמר לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם, ואתם לא למדתם ממנה מעצלותכם וטפשותכם, ולא עשיתם תשובה. שהיה לאדם ללמוד ממעשיה של נמלה, והיא המחייבת לאדם על עצלותו במצות ה', והגם דאיוב נמי אמר, "מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו", ודרשו בעירובין ק', למדנו צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה, ודרך ארץ מתרנגול ומפרדה שכורעת ומשתנת, ומפת של אליהו, הנה העיקר ההכנה מעולם הזה לעולם הבא וענין התשובה אנו למדין מהנמלה, עם היותה בריה קטנה דקה מן הדקה, וחייה מועטין, ואין לה קצין שוטר ומושל, והדבר פלא.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על מלחמת ישראל עם בני עמון, ועל הארץ שכבשו ישראל מסיחון שהוא כבש מעמון, וזה מענין הפרשה שמסופר על בני עמון שישראל לא נלחמו אתם, אך נלחמו עם סיחון וכבשו ממנו את הארץ, שכבש מעמון.

תוכן ההפטר

יפתח הגלעדי היה גבור חיל והוא בן אשה זונה ואביו היה גלעד אך לאשת גלעד היו עוד בנים, וכאשר גדלו, גרשו את יפתח בטענה שהוא בן לאשה אחרת. יפתח ברח מאחיו והלך לארץ טוב, התלקטו סביבו אנשים והוא היה להם לראש.

וכאשר פרצה מלחמה בין בני עמון לישראל, הלכו זקני גלעד לארץ טוב וביקשו מיפתח שיבוא אתם להלחם עם בני עמון ויהיה להם לראש ולקצין. יפתח הוכיחם על שבתחילה לא מיחו באחים, שנישלו אותו מנחלת אביו, ואילו עתה שצר להם באו אליו.

אמרו לו זקני גלעד בשביל זה באנו אליך אנחנו בעצמנו, ולא שלחנו שליח, כי התחרטנו על מה שעשינו לך, ועתה באנו לרצותך, אמר להם יפתח אני מבקש שמעתה תמנו אותי לראש ולקצין, כי אחרי המלחמה אין צורך במינוי שלכם, כי אם אנצח את בני עמון, ברור שאהיה לראש.

זקני גלעד הסכימו לדרישתו ומינו אותו מיד למלך עליהם, אחרי כן שלח יפתח מלאכי שלום למלך בני עמון, וביקש לדעת על מה נלחם אתו, אמר לו מלך בני עמון, שיחזיר את הערים שלקחו ישראל ממנו בעלותם ממצרים וירד מעליו.

אמר לו יפתח, שישראל לא לקחו מעמון מאומה, כי ה' צוה שלא להלחם אתם, אך סיחון הוא שכבש מעמון וישראל כבשו מסיחון, והערים האלו היו ביד ישראל יותר משלש מאות

שנה, ואפילו בלק לא ניסה להלחם עם ישראל להחזיר את הערים, כי הוא ידע היטב שישראל לא לקחו ממנו ישירות.

מלך עמון לא שעה לדברי יפתח, ואז שרתה על יפתח גבורה מה' יתברך והוא החליט להעביר את המלחמה לארץ בני עמון, יפתח נדר לה' שאם ישוב בשלום מהמלחמה הרי מי שיצא לקראתו יעלהו עולה לה'. תפילתו נתקבלה וה' מסר את בני עמון בידו וכבש מהם עוד עשרים עיר.

שופטים פרק י"א, א' - ל"ג.

א ויפתח הגלעדי [א] הִיָּה גִבּוֹר חַיִּל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה זֹנָה בן פילגש

ומכיון שיחדה לו היה ברור לכולם ש'יולד גלעד את-יפתח שיפתח הוא הבן של גלעד

(מלבי"ם): ב אחרי כל זה נאמר וַתֵּלֶד אִשָּׁת-גִּלְעָד הנשואה אליו בחופה ובקידושין לו

בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי הָאִשָּׁה וַיִּגְרְשׁוּ אֶת-יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ בחוזה

עיונים והארות

את יפתח ואחר כך בעת צרתם פנו אליו לעזרה והכניעו עצמם לפניו, כך ראוי להם לעשות עכשיו, להכניע לבם לפני השם יתברך, ואז יושיע אותם מידי אויביהם.

ועוד למדנו מוסר השכל, כשם שיפתח העביר על מדותיו, כי אף על פי שגירשוהו בא לסייע להם בזמן מצוקתם, כך הקדוש ברוך הוא נהג עם ישראל, שאף על פי שעזבוהו, כאשר התפללו ובקשו רחמים עזר להם בעת צרתם, וכך נאמר (שבת קנא): "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", ובמסכת יומא (ג) נאמר: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו", וזכותו של יחיד יכולה להכריע עצמו וכל העולם לך זכות.

א. נאמר (שופטים י פסוקים יג-ז): "ואתם עזבתם אותי, ותעבדו אלהים אחרים, לכן לא אוסיף להושיע אתכם; לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם בם, המה יושיעו לכם בעת צרתכם; ויאמרו בני ישראל אל ה' חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך, אך הצילנו נא היום הזה; ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה', ותקצר נפשו בעמל ישראל" (לא חפץ לראות עוד בסבלם - בצרתם). ובפסוק יח נאמר: "ויאמרו העם שרי גלעד איש אל רעהו. מי האיש אשר יחל (יתחיל) להלחם בבני עמון - יהיה לראש לכל יושבי גלעד". באותה שעה הזמין להם הקדוש ברוך הוא את יפתח, ללמדם לקח, כי כשם שגרשו

לֹא תִנְחַל בְּבֵית אָבִינוּ כִּי בֶן אִשָּׁה אַחֲרַת פִּילֶגֶשׁ אֹתָהּ והיה זה שלא
 כדן כי בן פילגש יורש נחלה עם יתר הבנים (מלבי"ם): **וַיְבָרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחִיו** כי רצו
 להורגו (מלבי"ם) **וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב** איש ששמו "טוב" (רד"ק), וי"מ למקום שפטור מן המעשרות
 (ירושלמי שבועות) **[ב] וַיִּתֵּן לָקֶטוּ** מכמה מקומות נאספו ונתלקטו **אֶל-יִפְתָּח אַנְשֵׁים**
רִיקִים שאין בהם מעלות טובות **[ג] וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ** לכל מקום שיצא יצאו עמו (מצודות): **ד וַיְהִי**
מִיָּמִים מסוף ימים רבים אחר שגורש יפתח (מ"ד) **וַיִּלְחֲמוּ בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל:**
ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר-נִלְחֲמוּ בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכּוּ וְקִנְי גִלְעָד
לָקַחְתָּ אֶת-יִפְתָּח להשיבו אל גלעד (מ"ד) **מֵאֶרֶץ טוֹב** ולא מצד היושר אלא מפני שאין
 להם מי שילחם להם (מלבי"ם): **וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לָכֵּה וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקַצֵּין** לשר
 ולמנהיג **וְנִלְחַמָּה בְּבְנֵי עַמּוֹן:** **וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזַקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא**
אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וְהִנְרִשׁוּנִי עזרתם לאחי לגרש אותי **מִבֵּית אָבִי**
וּמִדֹּעַ בְּאַתֶּם אֵלַי רק עתה ולא מקודם, רק **כַּאֲשֶׁר עָר לָכֶם** (מ"ד):

עיונים והארות

שמה יבא להתגרות ולחלוק עם זקני העיר ואחיו לכן ברח לח"ל ששם אינו חייב לעלות לרגל כמ"ש התוס' ריש פסחים ופטור ממעשרות ובא וראה כמה זריז ונשכר ובורח מהמחלקת (חומת ארן).

ג. במצורת ציון (שופטים ט, ד) כ' ריקים - ריקנים מכל מעלה ועי"ש ברד"ק.

ב. ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב - אמרו בירושלמי דשביעית ארץ טוב שפטורה מן המעשרות והוא קשה מכמה צדדין ואפשר לומר כי יפתח גבור חיל ועם כל זה השפיל עצמו ולא עשה שום מחלוקת ולא בלבול ונדחה מפני השעה וברח מפני אחיו. ואם היה הולך לאיזו עיר מא"י היה מחוייב לעלות לרגל ולאכול מעשר שני בירושלים. ומדי העלותו חש

ח וַיֹּאמְרוּ זְקַנֵי גִלְעָד אֶל-יַפְתָּח אִמַת כְּדַבְרִיךָ (מלבי"ם) לָכֵן עָתָה שָׁבְנוּ

[ד] אֵלֶיךָ בגלל שהתחרטנו על מה שעשינו לך, לכן באנו בעצמנו להחזירך, ולא שלחנו שליח וְהִלַכְתָּ

וכאשר תלך עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בְּבָנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל

גִלְעָד כדון המנצח במלחמה (מלבי"ם): ט וַיֹּאמֶר יַפְתָּח אֶל-זְקַנֵי גִלְעָד אם אתם

עיונים והארות

יושבים כאן (בצרה ובדאגה) ועבירה כאן! אמר להם: מה ראיתם? אמרו לו: ראינו אדם פלוני מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. שלח אחריהם והביאום אצל הציבור. אמר לו: מה היא לך? – גרושתי היא. מפני מה נתת לה מעות! אמר לו: רבי, ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר: רבון כל העולמים! ומה זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים. אתה, שכתוב בך "חנן ורחום", ואנו בני ידידך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרווה העולם.

ואומר על זה ה"מעם לועז": וזהו שאמרו ליפתח, אדרבה, עתה שתנהג בנו מדת רחמים תוכל להתפלל לה'. ולכן נאמר (בפסוק יא): "וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' במצפה" שירחם עליהם, וזהו שאמר ישעיה (נח, ז-ט): "הלא פרוס לרעב לחמך, ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם; אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, כבוד ה' יאספך; אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני..." (עיין "מעם לועז" שהביא פירושים נוספים).

ד. יש מבארים הדברים על פי הידוע, שיש שני סוגי צדיקים. יש צדיק שהוא טוב בטבעו, ויש צדיק שמתבעו אינו טוב, אבל הוא מעביר על מדותיו וכובש את יצרו, ובודאי מעלתו של הצדיק הזה גדולה יותר, ככתוב (אבות פרק ה, כג): "לפום צערא אגרא" – השכר נקבע לפי גודל הצער. והוא מטבע הדברים, שהאב מוריש לבניו את טבעו, ואם הוא טוב גם בניו טובים, וכן להיפך. והנה יפתח היה בן אשה זונה, ולכן גירשוהו, שהיו חושבים אותו למושחת המדות, אבל כשראו שהתרחק מהמחלוקת והלך בארץ טוב וכבש את יצרו, הרי "לפום צערא אגרא", וזהו שאמרו לו: "לכן עתה שבנו אליך", מפני שלפני כן היית רע, ואחרי כן כבשת יצרך הרי מעלתך גדולה.

ויש מבארים הדברים על פי המעשה המובא (ויקרא רבה לד, ועיין גם בילקוט שבפיז, נא): בימיו של רבי תנחומא היו צריכים ישראל לגשמים. באו אצלו ואמרו לו: רבי, גזור תענית. גזר תענית יום ראשון, יום שני, יום שלישי – ולא ירדו גשמים. נכנס ודרש לפניהם: בני, התמלאו רחמים אלו על אלו והקדוש ברוך הוא מתמלא רחמים עליכם, עד שהם מחלקים צדקה לענייהם ראו אדם מסיח עם גרושתו, ולא עוד אלא שנתן לה מעות. באו אצל רבי תנחומא ואמרו לו: רבי, אנו

מתחרטים ונכנעים לי באמת, תשימו אותי עוד קודם המלחמה לראש ולקצין, כי **אם-מְשִׁיבִים אתם אותי** לארץ גלעד כדי **להלחם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי** או **אֲנֹכִי מעצמי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ** מצד הדין (מ"ד): **וַיֹּאמְרוּ וְקִנֵּי-גִלְעָד אֵל-יִפְתָּח יְהוָה יְהִי שִׁמְעֵל** והוא יהיה לעד **בֵּינוֹתֵינוּ אִם-לֹא כְדַבְּרֶךָ בֵּן נַעֲשֶׂה** שתהיה מלך ומושל מיד (מ"ד): **יֹא וַיִּלְךָ יִפְתָּח עִם-זְקֵנֵי גִלְעָד וַיְשִׁימוּ הָעָם אוֹתוֹ מִיד עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקַצֵּין וַיִּדְבֹּר יִפְתָּח אֶת-כָּל-דְּבָרָיו** [ה] דברי תפילתו ותחנוניו (מ"ד) **לְפָנָי יְהוָה בַּמַּצְפָּה** למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על רוב ציבור (רש"י) [ו]: **יב וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מִלְאָכִים אֵל-מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן לֵאמֹר מַה-לִּי עֲלֶיךָ וְלָךְ עָלַי, ומה הסיבה לאיבה והשנאה אשר בינינו (מ"ד) כִּי-בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצֵי: יג וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן אֵל-מִלְאָכָי יִפְתָּח כִּי-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְצֵי בְּעֹלוֹתוֹ מִמְצָרִים מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֵּק וְעַד-הַיַּרְדֵּן**

עיונים והארות

שפירשתי בספר יהושוע (יא, ג) כי היא המצפה שנודעו המלכים להלחם עם יהושע, ומפני התשועה הגדולה שהיתה שם היה המנהג בישראל להקבץ שם, והיה שם מזבח ותפילה. ולאותה מצפה הלכו אנשי גלעד עם יפתח לדבר שם דבריהם לפני ה' במצפה (רד"ק).

ה. ורש"י כתב את כל דבריו - התנאי שביניהם.
ו. במקום שהיה שם ביתו, כמו שאמר (להלן פס' לד) ויבא יפתח המצפה אל ביתו. ומה שאמר "לפני ה'", כמה שאמר (לעיל פס' י) ה' יהיה שומע בינותינו, או לפי שהשכינה שורה בישראל במקום שיתקבצו (סנהדרין לט.), או הטעם כמו

וְעַתָּה הִשְׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם הֲשֵׁב לִי אֶת כָּל אֲרֻצֵי אֵלֶי בְּלִי מְרִיבָה וּמִלַחְמָה (מ"ד):
 יד וַיִּוְסַף עוֹד יִפְתַּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיו שְׁלִיחִים (ת"י) אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי
 עַמּוֹן: טו וַיֹּאמֶר לוֹ ע"י השליחים כֹּה אָמַר יִפְתָּח [א] לֹא-לִקְחָה יִשְׂרָאֵל
 אֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת-אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן מִיָּדָם, כִּי בִעַת שְׁלֻקְחָה יִשְׂרָאֵל לֹא הִיְתָה
 עוֹד אֲרָצָם (רד"ק): טז כִּי בַעֲלוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר
 עַד-יַם-סוּף בְּדְרוֹמָה שֶׁל אֶרֶץ אֲדוֹם (רש"י) וַיָּבֵא קְדָשָׁה: יז וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
 מַלְאָכָיו | אֶל-מֶלֶךְ אֲדוֹם | לֵאמֹר אֶעֱבְרָה-נָא בְּאַרְצְךָ לְבֹא אֶל
 אֶרֶץ כְּנַעַן וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֲדוֹם וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁאֲרָצוֹ הִיְתָה בְּמִזְרְחָה

עיונים והארות

ויירש ישראל את כל ארץ האמורי דעמון ומואב טיהרו בסיחון ונקראת ארץ האמורי ויירש ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ היא דייקא דדוקא הארץ היא דהיתה ברשות סיחון ונקראת ארץ האמורי ולא ארץ עמון ומואב.

ובי תימא אי אמרת דגוים לאו בני כבוש ניהו איך טהרו בסיחון לזה אמר ועתה ה' אלהי ישראל הוריש את האמורי מפני עמו ישראל דהוא אמר ליתי סיחון וכו' ובכהאי גונא סיחון קנה ונקראת ארץ בני האמורי לפי שהיתה לקיחה ע"פ ה'. ועתה הטוב טוב אתה מבלק וכו' רמז לו שבלק הבין טעם זה ומשום הכי לא נלחם וכה היו דבריו עם בלעם כמו שפירשנו בעניותנו פ' וירא בלק (צוארי שלל אות ב' ט).

ז. אמר יפתח לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון - אפשר במ"ש בסנהדרין (דף נ"ט ע"א) דגוים לאו בני כבוש ניהו והק' הרב מהרי"ך מדאמרינן בגיטין (דף ל"ח ע"א) עמון ומואב טיהרו בסיחון ותי' דשאני עמון ומואב שלקח סיחון שכך גזר ה' כמ"ש בחולין (דף ס' ע"ב) דאמר ה' ליתי סיחון וכו'. ואפ' שזה טעם מלך בני עמון שהיה שואל דמכיון דארצם נחלת ה' וציוה לישראל שלא ליקח ארצם א"כ איך הותר להם ליקח ארצם שהיתה ביד סיחון הלא לא קנה סיחון דגוים לאו בני כבוש ניהו וגזל היא בידו וארעא בחזקת מריה קימא וקאי באל תצר (דברים פ.ט).

והשיבו יפתח דשאני הכא שכך רצה הקדוש ברוך הוא ואמר ליתי סיחון וכו' וז"ש

של אדום ובדרומה של ארץ ישראל (רש"י) **שָׁלַח וְלֹא אָבָה** לא רצה (מ"ז) **וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל**
בְּקֶדֶשׁ: יח **וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר** ים סוף (רד"ק) מן המערב למזרח במיצר דרומי של אדום ומואב
וַיָּסֹב וְסוּבב אֶת-אֶרֶץ אֲדוּם וְאֶת-אֶרֶץ מוֹאָב ואח"כ פנו לצפון **וַיָּבֹא**
מִמִּזְרַח-שֶׁמֶשׁ בצד המזרח **לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחְנוּן** בצד דרום שלהם **בְּעֵבֶר**
אֲרֻנוֹן לסוף מזרחה של ארץ מואב (רש"י) **וְלֹא-בָאוּ בְּגִבּוֹל מוֹאָב** כי חנו בעבר מזה
כִּי אֲרֻנוֹן גִּבּוֹל מוֹאָב: יט **וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכָיִם**
אֶל-סִיחֹן מֶלֶךְ-הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל
נִעְבְּרָה-נָא בְּאֶרְצְךָ עַד-מְקוֹמִי ארץ כנען, מקום אשר נתן לי ה' (מ"ד):
וְלֹא-הֶאֱמִין סִיחֹן אֶת-יִשְׂרָאֵל עֲבַר בְּגִבּוֹלוֹ כי חשב שלרמותו באו,
 ולכבוש את ארצו (מ"ד) **וַיַּאֲסֹף סִיחֹן אֶת-כָּל-עַמּוֹ וַיַּחְנוּ בְּיַהֲעֵה**
וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל [באופן שהוא התחיל במלחמה (מלבי"ם)]: **כֹּא וַיִּתֵּן יְהוָה**
אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-סִיחֹן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּם
וַיִּירֶשׁ יִשְׂרָאֵל [ח] אֶת כָּל-אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַהִיא:

עיונים והארות

כונתו שקנאה סיחון במלחמה והיה יאוש
 ממואב ושינוי רשות וכמ"ש רז"ל עמון ומואב
 טיהרו בסיחון וזהו שאמר בתחילה לא לקח
 ישראל את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון (נחל
 שורק אות ו').

ה. ויירש ישראל את כל ארץ האמרי יושב
 הארץ ההיא - כונתו דהיה הפלא ופלא
 לכבוש סיחון וניכר ונתפרסם כי מה' היתה
 זאת. ולא עשה אלא בשביל ישראל. ויירש
 ישראל את כל ארץ האמורי יושב הארץ ההיא

כב וַיִּרְשׁוּ אֶת כָּל-גְּבוּל הָאֲמָרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֵּק אשר כבש סיוחון
 בזמנו ממואב ומעמון **וּמִן-הַמִּדְבָּר וְעַד-הַיַּרְדֵּן** ששם היו רק מדברות (רש"י):
כג וְעַתָּה יְהוֹה | אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שכל הארץ שלו היא **הוֹרִישׁ אֶת-הָאֲמָרִי**
מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל שירשו הם ולא שיוחזר לך, וא"כ איך **וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ** (מיד):
 כד מלעיג עליו ואומר **הֲלֹא אַתָּה אֲשֶׁר יוֹרִישֶׁנִּי כְּמוֹשׁ** שם ע"ז **אֱלֹהֶיךָ** שלא
 הצליח להציל הארץ מיד מלך האמורי **אוֹתוֹ תִּירָשׁ וְאַתָּה כָּל-אֲשֶׁר הוֹרִישׁ** גירש
 [מלשון גירושין] **יְהוֹה אֱלֹהֵינוּ מִפְּנֵינוּ אוֹתוֹ גִּירָשׁ** מלשון ירושה (רד"ק):
כה וְעַתָּה הַטּוֹב טוֹב אֲתָה מִבְּלֶק בֶּן-עַפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אשר מלך
 בעת ההיא - והחריש, וכן היו אחריו מלכים רבים וכבר עבר זמן רב וישראל יושבים ומחזיקים בארץ האם אחד
 מהם **הַרְוֹב רָב עֲשֵׂה מְרִיבָה עִם-יִשְׂרָאֵל אִם-נִלְחַם נִלְחַם בָּם** בעבוד
 ארצו (רד"ק): **כו בְּשֵׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבוֹן וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר**
וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יַדִּי אצל (רש"י) **אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ**
מֵאוֹת שָׁנָה [ט] וּמִדּוֹעַ לֹא-הִצַּלְתֶּם מיד ישראל הארצות האלה **בְּעֵת**

עיונים והארות

שנות השעבוד של כושן רשעתים (שופטים, ג, ח).
 אחריו אהוד (שם, שם, ל). בתוכם שמונה עשרה
 שנה שעבוד של עגלון, (שם שם, ז) - הרי מאה
 ארבעים ושמונה שנה. דבורה ארבעים שנה
 (שופטים ה, לא) ושני שעבוד יבין מלך כנען (שם ד,
 ג) בתוכם. (הרי מאה שמונים ושמונה). אחריו, שבע

ט. כתב רש"י: משכבשו את הארץ בימי יהושע
 עד יפתח. מכאן יש ללמוד שנות השופטים
 הנזכרים עד הנה. שנינו (למדנו) בסדר עולם (פרק
 יב): יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה
 שנה, (ואין מקרא ממי ללמוד זה), עתניאל בן קנז
 (שופטים ג, יא): ארבעים שנה - ובתוכם נכללו

וְהָיָא במשך הזמן הזה (רד"ק): **כִּזְ וְאַנְכִּי לֹא-תִטְּאֵתִי לְךָ** כי לא עשיתי לך שום רעה
וְאַתָּה עָשִׂה אֵתִי רָעָה לְהִלָּחֵם בִּי ואין בינינו מוכיח (מלבי"ם) לכן **יִשְׁפֹּט**
יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: כח וְלֹא
שָׁמַע מִלְּךָ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-דְּבָרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו כי רעה
 להלחם בישראל (רלב"ג), ואז: **כִּטְ וַתְּהִי עַל-יִפְתָּח רְיוּחַ** גבורה ואומץ לב מאת **יְהוָה** (מ"ד)
וַיַּעֲבֹר אֶת-הַגְּלֵעָד וְאֶת-מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת-מִצְפָּה גְלֵעָד
וּמִמִּצְפָּה גְלֵעָד עָבַר אל ארץ (רד"ק) **בְּנֵי עַמּוֹן** להלחם בהם (מ"ד): **לִוְיָדָר**
יִפְתָּח נֶדָר לִיהוָה וְיֹאמֶר אִם-נָתַן תִּתֵּן אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן

עיונים והארות

יוצאת שפחה ומשקה אותו, האם היה משיאה לבן אדונו? ובכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן: "ויהי הוא טרם כילה לדבר והנה רבקה יוצאת..."

כלב אמר (שופטים א, יב): "ויאמר כלב, אשר יכה את קרית ספר ולכדה, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה", אילו לכדה עבד היה נותן לו אותה לאשה? בכל זאת זימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן, שנאמר (שם, יג): "וילכדה עתניאל בן קנז, אחי כלב הקטון ממנו, ויתן לו את עכסה בתו לאשה".

שאול אמר (שמואל א יז, כה): "והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו לאשה", אילו יצא גוי או עבד והכהו, האם היה נותן לו את בתו? וזימן לו הקדוש ברוך הוא כהוגן (דוד המלך) דכתיב (שם שם, מה): "ויאמר דוד אל הפלשתי, אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון,

שנים של שעבוד מדין (שופטים ו, א) וארבעים של גדעון (שם ה, כח) ושלוש של אבימלך (שם ט, כב), הרי מאתים שלושים ושמונה שנים, אחריו עשרים ושלוש של תולע בן פואה (שופטים י, ב) ועשרים ושתיים שנה של יאיר (שופטים י, ג), אלא שעלתה שנה אחת לשניהם, ושמונה עשרה שנה של בני עמון (שופטים י, ח) עד שלא בא יפתח, הרי שלוש מאות שנה (עיי' הרד"ק וגם מעם לעז שהביא חשבונות שונים).

י. בענין נדר יפתח – נאמר (במדרש רבה בראשית פרשה ס, סימן ג): ארבעה תבעו שלא כהוגן, לשלושה ניתן כהוגן ולאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הם: אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול ויפתח:

אליעזר אמר (בראשית כד, יד): "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי בא כדך ואשתה – ואתה הוכחת לעבדך ליצחק...", ואם היתה

**בְּיָדֶי: לֹא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵּיתִי לְקִרְאָתִי
בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לִי הַחֹהָה אִם הוּא בִלְתֵּי רֵאוּי לְקַרְבֵּן, אֲבָל אִם
הוּא רֵאוּי לְקַרְבֵּן וְהֶעֱלִיתֵהוּ [יא] עוֹלָה (מ"ד): לֵב וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל-בְּנֵי**

עיונים והארות

שנזדמנה לו בתו. **מהענין** הזה של יפתח ילמדו כל הנודרים שלא לנהוג טעות בנדורים. וכך נאמר (שופטים יא, לה): "ויהי כראותו אותה, ויקרע את בגדיו, ויאמר: אהה בתי... ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב". והלא פינחס היה שם, שהיה יכול להתיר לו נדרו, והוא אומר "לא אוכל לשוב"? אלא פינחס אמר: אני כהן גדול בן כהן גדול, ואיך אלך אצל עם הארץ? ויפתח אמר: אני ראש שבטי ישראל, ראש הקצינים, אשפיל עצמי אצל הדיוט? מבין שניהם אבדה אותה עלובה מן העולם, ושניהם נתחייבו בדמה; פינחס – נסתלקה ממנו רוח הקודש, יפתח מת בנשילת אברים (נפילת אברים מגופו), בכל מקום שהיה הולך לשם – היה אבר ניטל ממנו, והיו קוברים אותו שם, זהו שנאמר (שופטים יב, ז): "וימות יפתח הגלעדי, ויקבר בערי גלעד". בעיר גלעד לא נאמר, אלא "בערי גלעד"... וכך נאמר בפינחס (דברי הימים א ט, כ): "ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפני ה' עמו" – כתוב "היה" ולא עכשיו "לפנים ה' עמו" ולא עכשיו.

יא. דעת חכמינו שונה בענין קיום הנדר, יש אומרים שאכן קיים את נדרו ממש, ויש האומרים שנשארה עגונה עד יום מותה (עיין מלבי"ם, רד"ק וגם ברש"י על פסוק לט). ובמדרש תנחומא (בחוקותי) נאמר: כיוון שביקש יפתח להקריב את בתו, היתה בוכה לפניו ואמרה לו: אבי, אבי! יצאתי לקראתך בשמחה ואתה שוחט

ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת... ויקח דוד את ראש הפלשתי ויביאו ירושלים" (שם שם, נד).

יפתח (כאן): "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום... והיה לה' והעליתיו עולה, אילו יצא לקראתו חמור, כלב או חתול, האם היה מעלהו עולה? וזימן לו הקדוש ברוך הוא שלא כהוגן, שנאמר (שופטים יא, לד): "ויבא יפתח המצפה אל בתו, והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות, ורק היא יחידה..." (לא היה לו עוד לא בן ולא בת).

שאל בעל "ענף יוסף" (עין יעקב, מסכת תענית ד): מדוע אליעזר עבד אברהם, כלב ושאלו ניתן להם כראוי, אף על פי ששאלו שלא כראוי, ואילו ליפתח ניתן שלא כראוי? הטעם, כי נדרו של יפתח היה לשם יתברך, והנודר לאביר יעקב צריך לדקדק בדבריו, כי אינו רשאי לדבר בענין הגבוה "והעליתיו עולה", ואפילו אם יהיה כלב? לזה נענש וענוהו שלא כהוגן, אבל השלושה האחרים, אף על פי ששאלו שלא כהוגן הכל היה בענין בשר ודם, ולכן נענו כהוגן. (עיין במדרש רבה בראשית פרשה ס, אות ג).

וראה בהגהות הרי"א חבר ז"ל (שם) דרמז בזה לשון הכתוב (במדבר ל, ג): "איש" כי ידור נדר לה'. והוא ראשי תיבות ג' הנ"ל; אליעזר, יפתח, שאול. וע"ז אמר לא יחל דברו, ר"ל שה' קיים בקשתם ונזדמן להם כהוגן. אבל לאחד מהם: ככל היוצא מפיו יעשה. והוא יפתח,

עֲמוֹן לְהִלָּחֵם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: לְגוֹיִם מִעֲרוּעָר וְעַד-בּוֹאֵף
 מִנִּיַת אֲשֶׁר בְּמִרְחָק הַמְּקוֹם הַהוּא הֵיוּ עֹשְׂרִים עִיר (מ"ד) וְעַד אֲבֵל מִיִּשׁוּר (ת"י) כַּרְמֵיִם
 מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עֲמוֹן מִפְּנֵי יַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עיונים והארות

זמרי ובתו נצוץ כזבי עי"ש שהאריך בזה.

יב. מובא בספר מעם לועז: יש מבארים הלשון "מפני" שבפסוק זה [מלשון "פנים"], על פי המעשה שהיה בשני האחים באשקלון, שהיו להם שכנים גויים ונתנו עיניהם בממונם. אמרו: כאשר יעלו השכנים לירושלים לעולי רגל, נכנס לבתיהם ונגזול את כל רכושם. מה עשה הקדוש ברוך הוא: כאשר שני האחים עלו לרגל, שלח מלאכים לביתם, וצר קלסתר (זו פנים) פניהם כמו האחים. הגויים אמרו זה לזה, לשוא קוינו, הרי לא עלו לירושלים. וכאשר חזרו האחים מירושלים, הביאו פירות גינוסר ושאר דברים טובים. שאלו אותם הגויים השכנים, מהיכן הבאתם את הפירות הללו? אמרו להם: מירושלים. אמרו להם השכנים: והלא ראינו אתכם כל הזמן בבית. וענו להם לא היינו בבית, כי עלינו לרגל כרגיל. באותה שעה אמרו השכנים: ברוך אלהי היהודים, שלא עזבם ולא יעזבם לעולם (עיין ילקוט שבע-יא קסא), באותה שעה הבינו הגויים, כי המלאכים שמרו להם על הבתים, וכן כאשר ישראל נלחמים ומנצחים, הקדוש ברוך הוא שולח מלאכים בדמותם, ומה שישראל לוחמים אינו, אלא לפנים, וזהו שנאמר (תהלים צא, ט): "אחלצהו ואכבדהו". אני מצילו ונותן לו כבוד כאילו הוא המציל את עצמו. ולכן נאמר כאן: "ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל", מדמות בני ישראל וקלסתר פניו.

אולי! שמה כתוב בתורה, שיהיו ישראל מקריבים נפשות בניהם על גבי המזבח? אמר לה: בתי, כבר נדרתי. אמרה לו: הרי יעקב אבינו נדר (בראשית כה, כב): "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ונתן לו הקדוש ברוך הוא שנים עשר בנים, שמא הקריב להקדוש ברוך הוא אחד מהם? ולא עוד, הלא חנה נדרה ואמרה (שמואל א, יא): "ותדור נדר ותאמר... אם ראה תראה בעוני אמתך... ונתתה לאמתך זרע אנשים, ונתתיו לה' כל ימי חייו" שמא הקריבה את מה להקדוש ברוך הוא? כל הדברים הללו אמרה ליפתח, ולא שמע אליה. עלה והקריבה... ורוח הקודש צווחת; נפשות הייתי מבקש שתקריב לפני? אשר לא צרתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (ירמיה יט, ה).

ובסדר הדורות כתב, דבת יפתח היתה אשת חם שלא פירשה מבעלה בתובה ולכן נשחטה ע"י אביה. והוסיף שהיא נתגלגלה אח"כ בביתו של רבי חנינא בן תרדיון. ורבי חנינא בן תרדיון גלגול יפתח ולכן נשרף.

ורמ"ד וואלי (בספרו אור זרוע) כתב, שבת יפתח היא גלגולה של שרה אמנו שנגזר עליה שתשרף ע"ג המזבח מפני שנצטערה על עקידת בנה. ויפתח היה גלגול אברהם שתיקן את אשתו ע"י עולת בתו שהיתה כנגד עולתו של יצחק.

והגחיד"א בספר דבש לפי (מערכת פ' אות ז) כתב בשם ספר הליקוטים דיפתח ניצוץ

שאלות ברש"י על הפרשה

א. למה דווקא מצווה זו של פרה אדומה נקראה "חוקה"?

תשובה.....

ב. הסבר: אדומה תמימה.

תשובה.....

ג. והוציא אותה אל מחוץ למחנה - איזה מחנה?

תשובה.....

ד. הסבר: והזה אל נוכח פני אוהל מועד.

תשובה.....

ה. לכמה חלקים נחלק אפר הפרה ולמה כל חלק מיועד?

תשובה.....

ו. הסבר: למי נדה.

תשובה.....

ז. וכל כלי פתוח - איזה סוג כלי? ומה דינו?

תשובה.....

ח. מדוע כתוב פעם אחת את משכן ה' ופעם את מקדש ה'? (ראה שפתי חכמים)

תשובה.....

ט. מאין לומדים שמזה מי הנדה טהור?

תשובה.....

י. למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? ובאיזו מיתה מתה מרים?

תשובה.....

י"א. למה הכה משה את הסלע פעמיים?

תשובה.....

י"ב. הסבר: ויקדש בם.

תשובה.....

י"ג. מאין לומדים שהאבות מצטערין בקבר כשפורענות באה על ישראל?

תשובה.....

י"ד. מהיכן לומדים שהנביאים קרויים מלאכים?

תשובה.....

ט"ו. הסבר: הר ההר. והאם היו הרים בכלל? הרי הענן ישר את כל ההרים!

תשובה.....

ט"ז. וישב ממנו שבי - כמה שבויים לקח?

תשובה.....

י"ז. מהיכן לומדים שמי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהיה אכזרי מלמחול?

תשובה.....

י"ח. למה עשה משה את הנחש מנחושת הרי ה' לא אמר לו כך?

תשובה.....

י"ט. הסבר ואשד הנחלים.

תשובה.....

כ'. הסבר: ונשים עד נופח.

תשובה.....